

अध्यात्मरामायण- स्तोत्राणि

Colophon

This document was typeset using Xe_{La}TeX, and uses the Sanskrit 2003 font extensively. It also uses several L^AT_EX macros designed by H. L. Prasād.

FOR PERSONAL USE ONLY
NOT FOR COMMERCIAL PRINTING/DISTRIBUTION

अनुक्रमणिका

बालकाण्डः	1
राम हृदयम्	1
कौसल्याकृत-रामस्तोत्रम्	9
अहल्याकृत-रामस्तोत्रम्	11
परशुरामकृत-रामस्तोत्रम्	14
अयोध्याकाण्डः	17
नारद-राम-संवादः	17
राम-सम्भाषणम्	21
लक्ष्मण-सम्भाषणम्	24
वाल्मीकीरित-रामस्थानवर्णनम्	26
वसिष्ठोपदेशः	28
अरण्यकाण्डः	30
विराधकृतं रामस्तोत्रम्	30
सुतीक्ष्णकृतं रामस्तोत्रम्	31
अगस्त्यकृत-रामस्तुतिः	32
ज्ञान-विज्ञानोपदेशः	37
जटायुकृत-रामस्तोत्रम्	40
कबन्धकृत-रामस्तोत्रम्	43
नवविधभक्तिवर्णनम्	46

किष्किन्धाकाण्डः	48
सुग्रीवकृत-रामस्तोत्रम्	48
तारायै रामस्य तत्त्वोपदेशः	50
क्रियायोगः	53
रामावताररहस्यम्	56
स्वयम्भ्रभा-मोक्षः	57
चन्द्रमोपदेशः	60
सुन्दरकाण्डः	65
रामकथाकथनम्	65
हनूमत्सम्भाषणम्	66
युद्धकाण्डः	70
विभीषणकृतं रामस्तोत्रम्	70
शुकसम्भाषणम्	74
कालनेमिसम्भाषणम्	76
कुम्भकर्णसम्भाषणम्	78
नारदस्तुतिः	80
मन्दोदरी-रावण-संवादः	82
लक्ष्मणोपदेशः	84
ब्रह्मेन्द्रदेवतादि स्तुतिः	86
भरद्वाजकृत-रामस्तुतिः	93
शिवकृत-रामस्तुतिः	94

उत्तरकाण्डः	98
अगस्त्यद्वारा रामस्वरूपकथनम्	98
रावणसनत्कुमार-संवाद-कथा	99
रामगीता	103
वाल्मीक्योपदेशः	116
वाली-सुग्रीव-कथा	117
रामोपदेशः	120

॥ बालकाण्डः ॥

॥ राम हृदयम् ॥

यः पृथिवीभरवारणाय दिविजैः सम्प्रार्थितश्चिन्मयः
सञ्जातः पृथिवीतले रविकुले मायामनुष्योऽव्ययः।
निश्चक्रं हतराक्षसः पुनरगाद् ब्रह्मत्वमाद्यं स्थिराम्
कीर्तिं पापहरां विधाय जगतां तं जानकीशं भजे ॥ १ ॥

विश्वोद्भवस्थितिलयादिषु हेतुमेकम्
मायाश्रयं विगतमायमचिन्त्यमूर्तिम्।
आनन्दसान्द्रममलं निजबोधरूपम्
सीतापतिं विदिततत्त्वमहं नमामि ॥ २ ॥

पठन्ति ये नित्यमनन्यचेतसः
शृण्वन्ति चाध्यात्मिकसंज्ञितं शुभम्।
रामायणं सर्वपुराणसम्मतम्
निर्धूतपापा हरिमेव यान्ति ते ॥ ३ ॥

अध्यात्मरामायणमेव नित्यम्
पठेद्यदीच्छेद्भवबन्धमुक्तिम् ।
गवां सहस्रायुतकोटिदानात्
फलं लभेद्यः शृणुयात्स नित्यम् ॥ ४ ॥

पुरारिगिरिसम्भूता श्रीरामार्णवसङ्गता।
अध्यात्मरामगङ्गेयं पुनाति भुवनत्रयम् ॥ ५ ॥

कैलासाग्रे कदाचिद्रविशतविमले मन्दिरे रत्नपीठे
 संविष्टं ध्याननिष्ठं त्रिनयनमभयं सेवितं सिद्धसङ्घैः।
 देवी वामाङ्कसंस्था गिरिवरतनया पार्वती भक्तिनम्रा
 प्राहेदं देवमीशं सकलमलहरं वाक्यमानन्दकन्दम्॥ ६ ॥

पार्वत्युवाच

नमोऽस्तु ते देव जगन्निवास
 सर्वात्मदृक् त्वं परमेश्वरोऽसि।
 पृच्छामि तत्त्वं पुरुषोत्तमस्य
 सनातनं त्वं च सनातनोऽसि॥ ७ ॥

गोप्यं यदत्यन्तमनन्यवाच्यम्
 वदन्ति भक्तेषु महानुभावाः।
 तदप्यहोऽहं तव देव भक्ता
 प्रियोऽसि मे त्वं वद यत्तु पृष्टम्॥ ८ ॥

ज्ञानं सविज्ञानमथानुभक्तिवैराग्ययुक्तम्
 च मितं विभास्वत्।
 जानाम्यहं योषिदपि त्वदुक्तम्
 यथा तथा ब्रूहि तरन्ति येन॥ ९ ॥

पृच्छामि चान्यच्च परं रहस्यम्
 तदेव चाग्रे वद वारिजाक्ष।
 श्रीरामचन्द्रेऽखिललोकसारे
 भक्तिर्दृढा नौर्भवति प्रसिद्धा॥ १० ॥

भक्तिः प्रसिद्धा भवमोक्षणाय
 नान्यत्ततः साधनमस्ति किञ्चित्।
 तथाऽपि हृत्संशयबन्धनं मे
 विभेत्तुमर्हस्यमलोक्तिभिस्त्वम् ॥ ११ ॥
 वदन्ति रामं परमेकमाद्यम्
 निरस्तमायागुणसम्प्रवाहम्।
 भजन्ति चाहर्निशमप्रमत्ताः
 परं पदं यान्ति तथैव सिद्धाः ॥ १२ ॥
 वदन्ति केचित्परमोऽपि रामः
 स्वाविद्यया संवृतमात्मसंज्ञम्।
 जानाति नात्मानमतः परेण
 सम्बोधितो वेद परात्मतत्त्वम् ॥ १३ ॥
 यदि स्म जानाति कुतो विलापः
 सीताकृतेऽनेन कृतः परेण।
 जानाति नैवं यदि केन सेव्यः
 समो हि सर्वैरपि जीवजातैः ॥ १४ ॥
 अत्रोत्तरं किं विदितं भवद्भिः।
 तद्धूत मे संशयभेदि वाक्यम् ॥ १५ ॥
 श्री महादेव उवाच
 धन्याऽसि भक्ताऽसि परात्मनस्त्वम्
 यज्ज्ञातुमिच्छा तव रामतत्त्वम्।
 पुरा न केनाप्यभिचोदितोऽहम्
 वक्तुं रहस्यं परमं निगूढम् ॥ १६ ॥

त्वयाऽद्य भक्त्या परिनोदितोऽहम्
 वक्ष्ये नमस्कृत्य रघूत्तमं ते।
 रामः परात्मा प्रकृतेरनादि-
 रानन्द एकः पुरुषोत्तमो हि ॥ १७ ॥

स्वमायया कृत्स्नमिदं हि सृष्ट्वा
 नभोवदन्तर्बहिरास्थितो यः।
 सर्वान्तरस्थोऽपि निगूढ आत्मा
 स्वमायया सृष्टमिदं विचष्टे ॥ १८ ॥

जगन्ति नित्यं परितो भ्रमन्ति
 यत्सन्निधौ चुम्बकलोहवद्धि।
 एतन्न जानन्ति विमूढचित्ताः
 स्वाविद्यया संवृतमानसा ये ॥ १९ ॥

स्वाज्ञानमप्यात्मनि शुद्धबुद्धे
 स्वारोपयन्तीह निरस्तमाये।
 संसारमेवानुसरन्ति ते वै
 पुत्रादिसक्ताः पुरुकर्मयुक्ताः ॥ २० ॥

यथाऽप्रकाशो न तु विद्यते रवौ
 ज्योतिःस्वभावे परमेश्वरे तथा।
 विशुद्धविज्ञानघने रघूत्तमेऽविद्या
 कथं स्यात्परतः परात्मनि ॥ २१ ॥

यथा हि चाक्षणा भ्रमता गृहादिकम्
 विनष्टदृष्टेर्भ्रमतीव दृश्यते।
 तथैव देहेन्द्रियकर्तुरात्मनः
 कृते परेऽध्यस्य जनो विमुह्यति ॥ २२ ॥
 नाहो न रात्रिः सवितुर्यथा भवेत्
 प्रकाशरूपाव्यभिचारतः क्वचित्।
 ज्ञानं तथाऽज्ञानमिदं द्वयं हरौ
 रामे कथं स्थास्यति शुद्धचिद्धने ॥ २३ ॥
 तस्मात्परानन्दमये रघूत्तमे
 विज्ञानरूपे हि न विद्यते तमः।
 अज्ञानसाक्षिण्यरविन्दलोचने
 मायाश्रयत्वान्न हि मोहकारणम् ॥ २४ ॥
 अत्र ते कथयिष्यामि रहस्यमपि दुर्लभम्।
 सीताराममरुत्सूनुसंवादं मोक्षसाधनम् ॥ २५ ॥
 पुरा रामायणे रामे रावणं देवकण्ठकम्।
 हत्वा रणे रणश्लाघी सपुत्रबलवाहनम् ॥ २६ ॥
 सीतया सह सुग्रीवलक्ष्मणाभ्यां समन्वितः।
 अयोध्यामगमद्रामो हनूमत्प्रमुखैर्वृतः ॥ २७ ॥
 अभिषिक्तः परिवृतो वसिष्ठाद्यैर्महात्मभिः।
 सिंहासने समासीनः कोटिसूर्यसमप्रभः ॥ २८ ॥
 दृष्ट्वा तदा हनूमन्तं प्राञ्जलिं पुरतः स्थितम्।
 कृतकार्यं निराकाङ्क्षं ज्ञानापेक्षं महामतिम् ॥ २९ ॥

रामः सीतामुवाचेदं ब्रूहि तत्त्वं हनूमते।
निष्कल्मषोऽयं ज्ञानस्य पात्रं नो नित्यभक्तिमान् ॥ ३० ॥

तथेति जानकी प्राह तत्त्वं रामस्य निश्चितम्।
हनूमते प्रपन्नाय सीता लोकविमोहिनी ॥ ३१ ॥

सीतोवाच

रामं विद्धि परं ब्रह्म सच्चिदानन्दमद्वयम्।
सर्वोपाधिविनिर्मुक्तं सत्तामात्रमगोचरम् ॥ ३२ ॥

आनन्दं निर्मलं शान्तं निर्विकारं निरञ्जनम्।
सर्वव्यापिनमात्मानं स्वप्रकाशमकल्मषम् ॥ ३३ ॥

मां विद्धि मूलप्रकृतिं सर्गस्थित्यन्तकारिणीम्।
तस्य सन्निधिमात्रेण सृजामीदमतन्द्रिता ॥ ३४ ॥

तत्सान्निध्यान्मया सृष्टं तस्मिन्नारोप्यतेऽबुधैः।
अयोध्यानगरे जन्म रघुवंशेऽतिनिर्मले ॥ ३५ ॥

विश्वामित्रसहायत्वं मखसंरक्षणं ततः।
अहल्याशापशमनं चापभङ्गो महेशितुः ॥ ३६ ॥

मत्पाणिग्रहणं पश्चाद्भार्गवस्य मदक्षयः।
अयोध्यानगरे वासो मया द्वादशवार्षिकः ॥ ३७ ॥

दण्डकारण्यगमनं विराधवध एव च।
मायामारीचमरणं मायासीताहृतिस्तथा ॥ ३८ ॥

जटायुषो मोक्षलाभः कबन्धस्य तथैव च।
शबर्याः पूजनं पश्चात्सुग्रीवेण समागमः ॥ ३९ ॥

वालिनश्च वधः पश्चात्सीतान्वेषणमेव च।
सेतुबन्धश्च जलधौ लङ्कायाश्च निरोधनम् ॥ ४० ॥

रावणस्य वधो युद्धे सपुत्रस्य दुरात्मनः।
विभीषणे राज्यदानं पुष्पकेण मया सह ॥ ४१ ॥

अयोध्यागमनं पश्चाद्राज्ये रामाभिषेचनम्।
एवमादीनि कर्माणि मयैवाचरितान्यपि।
आरोपयन्ति रामेऽस्मिन्निर्विकारेऽखिलात्मनि ॥ ४२ ॥

रामो न गच्छति न तिष्ठति नानुशोचत्याकाङ्क्षते
त्यजति नो न करोति किञ्चित्।

आनन्दमूर्तिरचलः परिणामहीनो
मायागुणाननुगतो हि तथा विभाति ॥ ४३ ॥

ततो रामः स्वयं प्राह हनूमन्तमुपस्थितम्।
शृणु तत्त्वं प्रवक्ष्यामि ह्यात्मानात्मपरात्मनाम् ॥ ४४ ॥

आकाशस्य यथा भेदस्त्रिविधो दृश्यते महान्।
जलाशये महाकाशस्तदवच्छिन्न एव हि।
प्रतिबिम्बारव्यमपरं दृश्यते त्रिविधं नभः ॥ ४५ ॥

बुद्ध्यवच्छिन्नचैतन्यमेकं पूर्णमथापरम्।
आभासस्त्वपरं बिम्बभूतमेवं त्रिधा चितिः ॥ ४६ ॥

साभासबुद्धेः कर्तृत्वमविच्छिन्नेऽविकारिणि।
साक्षिण्यारोप्यते भ्रान्त्या जीवत्वं च तथा बुधैः ॥ ४७ ॥

आभासस्तु मृषा बुद्धिरविद्याकार्यमुच्यते।
अविच्छिन्नं तु तद्ब्रह्म विच्छेदस्तु विकल्पतः ॥ ४८ ॥

अविच्छिन्नस्य पूर्णेन एकत्वं प्रतिपाद्यते।
 तत्त्वमस्यादिवाक्यैश्च साभासस्याहमस्तथा ॥ ४९ ॥
 ऐक्यज्ञानं यदोत्पन्नं महावाक्येन चात्मनोः।
 तदाऽविद्या स्वकार्यैश्च नश्यत्येव न संशयः ॥ ५० ॥
 एतद्विज्ञाय मद्भक्तो मद्भावायोपपद्यते।
 मद्भक्तिविमुखानां हि शास्त्रगतेषु मुह्यताम्।
 न ज्ञानं न च मोक्षः स्यात्तेषां जन्मशतैरपि ॥ ५१ ॥

इदं रहस्यं हृदयं ममात्मनो
 मयैव साक्षात्कथितं तवानघ।
 मद्भक्तिहीनाय शठाय न त्वया
 दातव्यमैन्द्रादपि राज्यतोऽधिकम् ॥ ५२ ॥

श्री महादेव उवाच

एतत्तेऽभिहितं देवि श्रीरामहृदयं मया।
 अतिगुह्यतमं हृद्यं पवित्रं पापशोधनम् ॥ ५३ ॥
 साक्षाद्रामेण कथितं सर्ववेदान्तसङ्ग्रहम्।
 यः पठेत्सततं भक्त्या स मुक्तो नात्र संशयः ॥ ५४ ॥
 ब्रह्महत्यादि पापानि बहुजन्मार्जितान्यपि।
 नश्यन्त्येव न सन्देहो रामस्य वचनं यथा ॥ ५५ ॥
 योऽतिभ्रष्टोऽतिपापी परधनपरदारेषु नित्योद्यतो वा
 स्तेयी ब्रह्मघ्नमातापितृवधनिरतो योगिवृन्दापकारी।
 यः सम्पूज्याभिरामं पठति च हृदयं रामचन्द्रस्य भक्त्या
 योगीन्द्रैरप्यलभ्यं पदमिह लभते सर्वदेवैः स पूज्यम् ॥ ५६ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे बालकाण्डे
श्रीरामहृदयं नाम प्रथमः सर्गः ॥

॥ कौसल्याकृत-रामस्तोत्रम् ॥

कौसल्योवाच

देवदेव नमस्तेऽस्तु शङ्खचक्रगदाधर।
परमात्माऽच्युतोऽनन्तः पूर्णस्त्वं पुरुषोत्तमः ॥ २० ॥
वदन्त्यगोचरं वाचां बुद्ध्यादीनामतीन्द्रियम्।
त्वां वेदवादिनः सत्तामात्रं ज्ञानैकविग्रहम् ॥ २१ ॥
त्वमेव मायया विश्वं सृजस्यवसि हंसि च।
सत्त्वादिगुणसंयुक्तस्तुर्य एवामलः सदा ॥ २२ ॥
करोषीव न कर्ता त्वं गच्छसीव न गच्छसि।
शृणोषि न शृणोषीव पश्यसीव न पश्यसि ॥ २३ ॥
अप्राणो ह्यमनाः शुद्ध इत्यादि श्रुतिरब्रवीत्।
समः सर्वेषु भूतेषु तिष्ठन्नपि न लक्ष्यसे ॥ २४ ॥
अज्ञानध्वान्तचित्तानां व्यक्त एव सुमेधसाम्।
जठरे तव दृश्यन्ते ब्रह्माण्डाः परमाणवः ॥ २५ ॥
त्वं ममोदरसम्भूत इति लोकान् विडम्बसे।
भक्तेषु पारवश्यं ते दृष्टं मेऽद्य रघूत्तम ॥ २६ ॥
संसारसागरे मग्ना पतिपुत्रधनादिषु।
भ्रमामि मायया तेऽद्य पादमूलमुपागता ॥ २७ ॥

देव त्वद्रूपमेतन्मे सदा तिष्ठतु मानसे।
आवृणोतु न मां माया तव विश्वविमोहिनी ॥ २८ ॥

उपसंहर विश्वात्मन्नदो रूपमलौकिकम्।
दर्शयस्व महानन्दबालभावं सुकोमलम्।
ललिताल्लिङ्गनालापैस्तरिष्याम्युत्कटं तमः ॥ २९ ॥

श्री भगवानुवाच

यद्यदिष्टं तवास्त्यम्ब तत्तद्भवतु नान्यथा ॥ ३० ॥

अहं तु ब्रह्मणा पूर्वं भूमेर्भारापनुत्तये।
प्रार्थितो रावणं हन्तुं मानुषत्वमुपागतः ॥ ३१ ॥

त्वया दशरथेनाहं तपसाराधितः पुरा।
मत्पुत्रत्वाभिकाङ्क्षिण्या तथा कृतमनिन्दिते ॥ ३२ ॥

रूपमेतत्त्वया दृष्टं प्राक्तनं तपसः फलम्।
मद्दर्शनं विमोक्षाय कल्पते ह्यन्यदुर्लभम् ॥ ३३ ॥

संवादमावयोर्यस्तु पठेद्वा शृणुयादपि।
स याति मम सारूप्यं मरणे मत्स्मृतिं लभेत् ॥ ३४ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे बालकाण्डे तृतीये
सर्गे श्री कौसल्याविरचितं श्री रामस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

॥ अहल्याकृत-रामस्तोत्रम् ॥

अहल्योवाच

अहो कृतार्थाऽस्मि जगन्निवास ते
पादाब्जसंलग्नरजः कणादहम्।
स्पृशामि यत्पद्मजशङ्करादिभिः
विमृग्यते रन्धितमानसैः सदा ॥ ४३ ॥

अहो विचित्रं तव राम चेष्टितम्
मनुष्यभावेन विमोहितं जगत्।
चलस्यजस्रं चरणादिवर्जितः
सम्पूर्ण आनन्दमयोऽतिमायिकः ॥ ४४ ॥

यत्पादपङ्कजपरागपवित्रगात्रा
भागीरथी भवविरिञ्चिमुखान् पुनाति।
साक्षात्स एव मम दृग्विषयो यदाऽऽस्ते
किं वर्ण्यते मम पुराकृतभागधेयम् ॥ ४५ ॥

मर्त्यावतारे मनुजाकृतिं हरिम्
रामाभिधेयं रमणीयदेहिनम्।
धनुर्धरं पद्मविशाललोचनम्
भजामि नित्यं न परान् भजिष्ये ॥ ४६ ॥

यत्पादपङ्कजरजः श्रुतिभिर्विमृग्यम्
यन्नाभिपङ्कजभवः कमलासनश्च।
यन्नामसाररसिको भगवान्पुरारिः
तं रामचन्द्रमनिशं हृदि भावयामि ॥ ४७ ॥

यस्यावतारचरितानि विरिञ्चिलोके

गायन्ति नारदमुखा भवपद्मजाद्याः ।

आनन्दजाश्रुपरिषिक्तकुचाग्रसीमा

वागीश्वरी च तमहं शरणं प्रपद्ये ॥ ४८ ॥

सोऽयं परात्मा पुरुषः पुराणः

एकः स्वयं ज्योतिरनन्त आद्यः ।

मायातनुं लोकविमोहनीयाम्

धत्ते परानुग्रह एष रामः ॥ ४९ ॥

अयं हि विश्वोद्भवसंयमानाम्

एकः स्वमायागुणबिम्बितो यः ।

विरिञ्चिविष्ण्वीश्वरनामभेदान्

धत्ते स्वतन्त्रः परिपूर्ण आत्मा ॥ ५० ॥

नमोऽस्तु ते राम तवाङ्घ्रिपङ्कजम्

श्रिया धृतं वक्षसि लालितं प्रियात् ।

आक्रान्तमेकेन जगत्त्रयं पुरा

ध्येयं मुनीन्द्रैरभिमानवर्जितैः ॥ ५१ ॥

जगतामादिभूतस्त्वं जगत्त्वं जगदाश्रयः ।

सर्वभूतेष्वसंयुक्त एको भाति भवान् परः ॥ ५२ ॥

ओङ्कारवाच्यस्त्वं राम वाचामविषयः पुमान् ।

वाच्यवाचकभेदेन भवानेव जगन्मयः ॥ ५३ ॥

कार्यकारणकर्तृत्वफलसाधनभेदतः ।

एको विभासि राम त्वं मायया बहुरूपया ॥ ५४ ॥

त्वन्मायामोहितधियस्त्वां न जानन्ति तत्त्वतः ।
 मानुषं त्वाऽभिमन्यन्ते मायिनं परमेश्वरम् ॥ ५५ ॥
 आकाशवत्त्वं सर्वत्र बहिरन्तर्गतोऽमलः ।
 असङ्गो ह्यचलो नित्यः शुद्धो बुद्धः सदव्ययः ॥ ५६ ॥
 योषिन्मूढाऽहमज्ञा ते तत्त्वं जाने कथं विभो ।
 तस्मात्ते शतशो राम नमस्कुर्यामनन्यधीः ॥ ५७ ॥
 देव मे यत्रकुत्रापि स्थिताया अपि सर्वदा ।
 त्वत्पादकमले सक्ता भक्तिरेव सदाऽस्तु मे ॥ ५८ ॥
 नमस्ते पुरुषाध्यक्ष नमस्ते भक्तवत्सल ।
 नमस्तेऽस्तु हृषीकेश नारायण नमोऽस्तु ते ॥ ५९ ॥
 भवभयहरमेकं भानुकोटिप्रकाशम्
 करधृतशरचापं कालमेघावभासम् ।
 कनकरुचिरवस्त्रं रत्नवत्कुण्डलाढ्यम्
 कमलविशदनेत्रं सानुजं राममीडे ॥ ६० ॥
 स्तुत्वैवं पुरुषं साक्षाद्राघवं पुरतः स्थितम् ।
 परिक्रम्य प्रणम्याऽऽशु सानुज्ञाता ययौ पतिम् ॥ ६१ ॥
 अहल्यया कृतं स्तोत्रं यः पठेद्भक्तिसंयुतः ।
 स मुच्यतेऽखिलैः पापैः परं ब्रह्माधिगच्छति ॥ ६२ ॥
 पुत्रार्थे पठेद्भक्त्या रामं हृदि निधाय च ।
 संवत्सरेण लभते वन्ध्या अपि सुपुत्रकम् ॥ ६३ ॥
 सर्वान् कामानवाप्नोति रामचन्द्रप्रसादतः ॥ ६४ ॥

ब्रह्मघ्नो गुरुतल्पगोऽपि पुरुषः स्तेयी सुरापोऽपि वा
 मातृभ्रातृविहिंसकोऽपि सततं भोगैकबद्धातुरः।
 नित्यं स्तोत्रमिदं जपन् रघुपतिं भक्त्या हृदिस्थं स्मरन्
 ध्यायन् मुक्तिमुपैति किं पुनरसौ स्वाचारयुक्तो नरः ॥ ६५ ॥
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे बालकाण्डे पञ्चमे
 सर्गे श्री अहल्याविरचितं श्री रामचन्द्रस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

॥ परशुरामकृत-रामस्तोत्रम् ॥

परशुराम उवाच

स एव विष्णुस्त्वं राम जातोऽसि ब्रह्मणार्थितः।
 मयि स्थितं तु त्वत्तेजस्त्वयैव पुनराहृतम् ॥ २९ ॥
 अद्य मे सफलं जन्म प्रतीतोऽसि मम प्रभो।
 ब्रह्मादिभिरलभ्यस्त्वं प्रकृतेः पारगो मतः ॥ ३० ॥
 त्वयि जन्मादिषड्भावा न सन्त्यज्ञानसम्भवाः।
 निर्विकारोऽसि पूर्णस्त्वं गमनादिविवर्जितः ॥ ३१ ॥
 यथा जले फेनजालं धूमो वह्नौ तथा त्वयि।
 त्वदाधारा त्वद्विषया माया कार्यं सृजत्यहो ॥ ३२ ॥
 यावन्मायावृता लोकास्तावत्त्वां न विजानते।
 अविचारितसिद्धैषाऽविद्या विद्याविरोधिनी ॥ ३३ ॥
 अविद्याकृतदेहादिसङ्घाते प्रतिबिम्बिता।
 चिच्छक्तिर्जीवलोकेऽस्मिन् जीव इत्यभिधीयते ॥ ३४ ॥

यावद्देहमनःप्राणबुद्ध्यादिष्वभिमानवान् ।
 तावत्कर्तृत्वभोक्तृत्वसुखदुःखादिभागभवेत् ॥ ३५ ॥
 आत्मनःसंसृतिर्नास्ति बुद्धेर्ज्ञानं न जात्विति ।
 अविवेकाद्वयं युद्धा संसारीति प्रवर्तते ॥ ३६ ॥
 जडस्य चित्समायोगाच्चित्तं भूयाच्चितेस्तथा ।
 जडसङ्गाज्जडत्वं हि जलाग्न्योर्मेलनं यथा ॥ ३७ ॥
 यावत्त्वत्पादभक्तानां सङ्गसौख्यं न विन्दति ।
 तावत्संसारदुःखौघान्न निवर्तेन्नरः सदा ॥ ३८ ॥
 तत्सङ्गलब्धया भक्त्या यदा त्वां समुपासते ।
 तदा माया शनैर्याति तानवं प्रतिपद्यते ॥ ३९ ॥
 ततस्त्वज्ज्ञानसम्पन्नः सद्गुरुस्तेन लभ्यते ।
 वाक्यज्ञानं गुरोर्लब्ध्वा त्वत्प्रसादाद्विमुच्यते ॥ ४० ॥
 तस्मात्त्वद्भक्तिहीनानां कल्पकोटिशतैरपि ।
 न मुक्तिशङ्का विज्ञानशङ्का नैव सुखं तथा ॥ ४१ ॥
 अतस्त्वत्पादयुगले भक्तिर्मे जन्मजन्मनि ।
 स्यात्त्वद्भक्तिमतां सङ्गोऽविद्या याभ्यां विनश्यति ॥ ४२ ॥
 लोके त्वद्भक्तिनिरतास्त्वद्धर्माभृतवर्षिणः ।
 पुनन्ति लोकमखिलं किं पुनः स्वकुलोद्भवान् ॥ ४३ ॥
 नमोऽस्तु जगतां नाथ नमस्ते भक्तिभावन ।
 नमः कारुणिकानन्त रामचन्द्र नमोऽस्तु ते ॥ ४४ ॥
 देव यद्यत्कृतं पुण्यं मया लोकजिगीषया ।
 तत्सर्वं तव बाणाय भूयाद्राम नमोऽस्तु ते ॥ ४५ ॥

ततः प्रसन्नो भगवान् श्रीरामः करुणामयः ।
 प्रसन्नोऽस्मि तव ब्रह्मन् यत्ते मनसि वर्तते ॥ ४६ ॥
 दास्ये तदखिलं कामं मा कुरुष्वित्र संशयम् ।
 ततः प्रीतेन मनसा भार्गवो राममब्रवीत् ॥ ४७ ॥
 यदि मेऽनुग्रहो राम तवास्ति मधुसूदन ।
 त्वद्भक्तसङ्गस्त्वत्पादे दृढा भक्तिः सदास्तु मे ॥ ४८ ॥
 स्तोत्रमेतत्पठेद्यस्तु भक्तिहीनोऽपि सर्वदा ।
 त्वद्भक्तिस्तस्य विज्ञानं भूयादन्ते स्मृतिस्तव ॥ ४९ ॥
 तथेति राघवेणोक्तः परिक्रम्य प्रणम्य तम् ।
 पूजितस्तदनुज्ञातो महेन्द्राचलमन्वगात् ॥ ५० ॥
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे बालकाण्डे सप्तमे
 सर्गे श्री परशुरामकृतं श्री रामस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

॥ अयोध्याकाण्डः ॥

॥ नारद-राम-संवादः ॥

श्री महादेव उवाच

एकदा सुखमासीनं रामं स्वान्तःपुराजिरे।
सर्वाभरणसम्पन्नं रत्नसिंहासने स्थितम् ॥ १ ॥

नीलोत्पलदलश्यामं कौस्तुभामुक्तकन्धरम्।
सीतया रत्नदण्डेन चामरेणाथ वीजितम् ॥ २ ॥

विनोदयन्तं ताम्बूलचर्वणादिभिरादरात्।
नारदोऽवतरद्दृष्टुमम्बराद्यत्र राघवः ॥ ३ ॥

शुद्धस्फटिकसङ्काशः शरच्चन्द्र इवामलः।
अतर्कितमुपायातो नारदो दिव्यदर्शनः ॥ ४ ॥

तं दृष्ट्वा सहसोत्थाय रामः प्रीत्या कृताञ्जलिः।
ननाम शिरसा भूमौ सीतया सह भक्तिमान् ॥ ५ ॥

उवाच नारदं रामः प्रीत्या परमया युतः।
संसारिणां मुनिश्रेष्ठ दुर्लभं तव दर्शनम्।
अस्माकं विषयासक्तचेतसां नितरां मुने ॥ ६ ॥

अवाप्तं मे पूर्वजन्मकृतपुण्यमहोदयैः।
संसारिणाऽपि हि मुने लभ्यते सत्समागमः ॥ ७ ॥

अतस्त्वद्दर्शनादेव कृतार्थोऽस्मि मुनीश्वर।
किं कार्यं ते मया कार्यं ब्रूहि तत्करवाणि भोः ॥ ८ ॥

अथ तं नारदोऽप्याह राघवं भक्तवत्सलम्।
 किं मोहयसि मां राम वाक्यैर्लोकानुसारिभिः ॥ ९ ॥
 संसार्यहमिति प्रोक्तं सत्यमेतत्त्वया विभो।
 जगतामादिभूता या सा माया गृहिणी तव ॥ १० ॥
 त्वत्सन्निकर्षाज्जायन्ते तस्यां ब्रह्मादयः प्रजाः।
 त्वदाश्रया सदा भाति माया या त्रिगुणात्मिका ॥ ११ ॥
 सूतेऽजस्रं शुक्लकृष्णलोहिताः सर्वदा प्रजाः।
 लोकत्रयमहागेहे गृहस्थस्त्वमुदाहृतः ॥ १२ ॥
 त्वं विष्णुर्जानकी लक्ष्मीः शिवस्त्वं जानकी शिवा।
 ब्रह्मा त्वं जानकी वाणी सूर्यस्त्वं जानकी प्रभा ॥ १३ ॥
 भवान् शशाङ्कः सीता तु रोहिणी शुभलक्षणा।
 शक्रस्त्वमेव पौलोमी सीता स्वाहानलो भवान् ॥ १४ ॥
 यमस्त्वं कालरूपश्च सीता संयमिनी प्रभो।
 निर्ऋतिस्त्वं जगन्नाथ तामसी जानकी शुभा ॥ १५ ॥
 राम त्वमेव वरुणो भार्गवी जानकी शुभा।
 वायुस्त्वं राम सीता तु सदागतिरितीरिता ॥ १६ ॥
 कुबेरस्त्वं राम सीता सर्वसम्पत्प्रकीर्तिता।
 रुद्राणी जानकी प्रोक्ता रुद्रस्त्वं लोकनाशकृत् ॥ १७ ॥
 लोके स्त्रीवाचकं यावत्तत्सर्वं जानकी शुभा।
 पुन्नामवाचकं यावत्तत्सर्वं त्वं हि राघव ॥ १८ ॥
 तस्माल्लोकत्रये देव युवाभ्यां नास्ति किञ्चन ॥ १९ ॥

त्वदाभासोदिताज्ञानमव्याकृतमितीर्यते ।
 तस्मान्महान्स्ततः सूत्रं लिङ्गं सर्वात्मकं ततः ॥ २० ॥
 अहङ्कारश्च बुद्धिश्च पञ्चप्राणेन्द्रियाणि च ।
 लिङ्गमित्युच्यते प्राज्ञैर्जन्ममृत्युसुखादिमत् ॥ २१ ॥
 स एव जीवसंज्ञश्च लोके भाति जगन्मयः ।
 अवाच्यानाद्यविद्यैव कारणोपाधिरुच्यते ॥ २२ ॥
 स्थूलं सूक्ष्मं कारणारव्यमुपाधित्रितयं चित्तेः ।
 एतैर्विशिष्टो जीवः स्याद्वियुक्तः परमेश्वरः ॥ २३ ॥
 जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्याख्या संसृतिर्या प्रवर्तते ।
 तस्या विलक्षणः साक्षी चिन्मात्रस्त्वं रघूत्तम ॥ २४ ॥
 त्वत्त एव जगज्जातं त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम् ।
 त्वय्येव लीयते कृत्स्नं तस्मात्त्वं सर्वकारणम् ॥ २५ ॥
 रज्जावहिमिवात्मानं जीवं ज्ञात्वा भयं भवेत् ।
 परात्माहमिति ज्ञात्वा भयदुःखैर्विमुच्यते ॥ २६ ॥
 चिन्मात्रज्योतिषा सर्वाः सर्वदेहेषु बुद्ध्यः ।
 त्वया यस्मात्प्रकाश्यन्ते सर्वस्यात्मा ततो भवान् ॥ २७ ॥
 अज्ञानान्न्यस्यते सर्वं त्वयि रज्जौ भुजङ्गवत् ॥ २८ ॥
 त्वत्पादभक्तियुक्तानां विज्ञानं भवति क्रमात् ।
 तस्मात्त्वद्भक्तियुक्ता ये मुक्तिभाजस्त एव हि ॥ २९ ॥
 अहं त्वद्भक्तभक्तानां तद्भक्तानां च किङ्करः ।
 अतो मामनुगृहीष्व मोहयस्व न मां प्रभो ॥ ३० ॥

त्वन्नाभिकमलोत्पन्नो ब्रह्मा मे जनकः प्रभो।
 अतस्तवाहं पौत्रोऽस्मि भक्तं मां पाहि राघव ॥ ३१ ॥
 इत्युक्त्वा बहुशो नत्वा स्वानन्दाश्रुपरिप्लुतः।
 उवाच वचनं राम ब्रह्मणा नोदितोऽस्म्यहम् ॥ ३२ ॥

रावणस्य वधार्थाय जातोऽसि रघुसत्तम।
 इदानीं राज्यरक्षार्थं पिता त्वामभिषेक्ष्यति ॥ ३३ ॥
 यदि राज्याभिसंसक्तो रावणं न हनिष्यसि।
 प्रतिज्ञा ते कृता राम भूभारहरणाय वै ॥ ३४ ॥

तत्सत्यं कुरु राजेन्द्र सत्यसन्धस्त्वमेव हि।
 श्रुत्वैतद्गदितं रामो नारदं प्राह सस्मितम् ॥ ३५ ॥
 शृणु नारद मे किञ्चिद्विद्यतेऽविदितं क्वचित्।
 प्रतिज्ञातं च यत्पूर्वं करिष्ये तन्न संशयः ॥ ३६ ॥

किन्तु कालानुरोधेन तत्तत्प्रारब्धसङ्ख्यात्।
 हरिष्ये सर्वभूभारं क्रमेणासुरमण्डलम् ॥ ३७ ॥

रावणस्य विनाशार्थं श्वो गन्ता दण्डकाननम्।
 चतुर्दश समास्तत्र ह्युषित्वा मुनिवेषधृक् ॥ ३८ ॥

सीतामिषेण तं दुष्टं सकुलं नाशयाम्यहम्।
 एवं रामे प्रतिज्ञाते नारदः प्रमुमोद ह ॥ ३९ ॥

प्रदक्षिणत्रयं कृत्वा दण्डवत्प्रणिपत्य तम्।
 अनुज्ञातश्च रामेण ययौ देवगतिं मुनिः ॥ ४० ॥

संवादं पठति शृणोति संस्मरेद्वा
 यो नित्यं मुनिवररामयोः सभक्त्या ।
 सम्प्राप्नोत्यमरसुदुर्लभं विमोक्षम्
 कैवल्यं विरतिपुरःसरं क्रमेण ॥ ४१ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अयोध्याकाण्डे
 प्रथमः सर्गो नारद-राम-संवादः सम्पूर्णः ॥

॥ राम-सम्भाषणम् ॥

श्री राम उवाच

यदिदं दृश्यते सर्वं राज्यं देहादिकं च यत् ।
 यदि सत्यं भवेत्तत्र आयासः सफलश्च ते ॥ १९ ॥
 भोगा मेघवितानस्थविद्युल्लेखेव चञ्चलाः ।
 आयुरप्यग्निसन्तप्तलोहस्थजलबिन्दुवत् ॥ २० ॥

यथा व्यालगलस्थोऽपि भेको दंशानपेक्षते ।
 तथा कालाहिना ग्रस्तो लोको भोगानशाश्वतान् ॥ २१ ॥

करोति दुःखेन हि कर्मतन्त्रम्
 शरीरभोगार्थमहर्निशं नरः ।
 देहस्तु भिन्नः पुरुषात्समीक्ष्यते
 को वात्र भोगः पुरुषेण भुज्यते ॥ २२ ॥

पितृमातृसुतभ्रातृदारबन्धादिसङ्गमः ।
 प्रपायामिव जन्तूनां नद्यां काष्ठौघवच्चलः ॥ २३ ॥

छायेव लक्ष्मीश्चपला प्रतीता
 तारुण्यमम्बूर्मिवदध्रुवं च।
 स्वप्नोपमं स्त्रीसुखमायुरल्पम्
 तथाऽपि जन्तोरभिमान एषः ॥ २४ ॥
 संसृतिः स्वप्नसदृशी सदा रोगादिसङ्कुला।
 गन्धर्वनगरप्रख्या मूढस्तामनुवर्तते ॥ २५ ॥
 आयुष्यं क्षीयते यस्मादादित्यस्य गतागतैः।
 दृष्ट्वाऽन्येषां जरामृत्यू कथञ्चिन्नैव बुध्यते ॥ २६ ॥
 स एव दिवसः सैव रात्रिरित्येव मूढधीः।
 भोगाननुपतत्येव कालवेगं न पश्यति ॥ २७ ॥
 प्रतिक्षणं क्षरत्येतदायुरामघटाम्बुवत्।
 सपत्ना इव रोगौघाः शरीरं प्रहरन्त्यहो ॥ २८ ॥
 जरा व्याघ्रीव पुरतस्तर्जयन्त्यवतिष्ठते।
 मृत्युः सहैव यात्येष समयं सम्प्रतीक्षते ॥ २९ ॥
 देहेऽहम्भावमापन्नो राजाहं लोकविश्रुतः।
 इत्यस्मिन्मनुते जन्तुः कृमिविङ्गस्मसंज्ञिते ॥ ३० ॥
 त्वगास्थिमान्सविण्मूत्ररेतोरक्तादिसंयुतः।
 विकारी परिणामी च देह आत्मा कथं वद ॥ ३१ ॥
 यमास्थाय भवान्लोकं दग्धुमिच्छति लक्ष्मण।
 देहाभिमानिनः सर्वे दोषाः प्रादुर्भवन्ति हि ॥ ३२ ॥
 देहोऽहमिति या बुद्धिरविद्या सा प्रकीर्तिता।
 नाहं देहश्चिदात्मेति बुद्धिर्विद्येति भण्यते ॥ ३३ ॥

अविद्या संसृतेर्हेतुर्विद्या तस्या निवर्तिका।
 तस्माद्यत्नः सदा कार्यो विद्याभ्यासे मुमुक्षुभिः।
 कामक्रोधादयस्तत्र शत्रवः शत्रुसूदन ॥ ३४ ॥
 तत्रापि क्रोध एवालं मोक्षविघ्नाय सर्वदा।
 येनाविष्टः पुमान् हन्ति पितृभ्रातृसुहृत्सखीन् ॥ ३५ ॥
 क्रोधमूलो मनस्तापः क्रोधः संसारबन्धनम्।
 धर्मक्षयकरः क्रोधस्तस्मात्क्रोधं परित्यज ॥ ३६ ॥
 क्रोध एष महान् शत्रुस्तृष्णा वैतरणी नदी।
 सन्तोषो नन्दनवनं शान्तिरेव हि कामधुक ॥ ३७ ॥
 तस्माच्छान्तिं भजस्वाद्य शत्रुरेवं भवेन्न ते।
 देहेन्द्रियमनःप्राणबुद्ध्यादिभ्यो विलक्षणः ॥ ३८ ॥
 आत्मा शुद्धः स्वयञ्ज्योतिरविकारी निराकृतिः।
 यावद्देहेन्द्रियप्राणैर्भिन्नत्वं नात्मनो विदुः ॥ ३९ ॥
 तावत्संसारदुःखौघैः पीड्यन्ते मृत्युसंयुताः।
 तस्मात्त्वं सर्वदा भिन्नमात्मानं हृदि भावय ॥ ४० ॥
 बुद्ध्यादिभ्यो बहिः सर्वमनुवर्तस्व मा खिदः।
 भुञ्जन् प्रारब्धमखिलं सुखं वा दुःखमेव वा ॥ ४१ ॥
 प्रवाहपतितं कार्यं कुर्वन्नपि न लिप्यसे।
 बाह्ये सर्वत्र कर्तृत्वमावहन्नपि राघव ॥ ४२ ॥
 अन्तःशुद्धस्वभावस्त्वं लिप्यसे न च कर्मभिः।
 एतन्मयोदितं कृत्स्नं हृदि भावय सर्वदा ॥ ४३ ॥

संसारदुःखैरखिलैर्बाध्यसे न कदाचन।
 त्वमप्यम्ब ममाऽऽदिष्टं हृदि भावय नित्यदा ॥ ४४ ॥
 समागमं प्रतीक्षस्व न दुःखैः पीड्यसे चिरम्।
 न सदैकत्र संवासः कर्ममार्गानुवर्तिनाम् ॥ ४५ ॥
 यथा प्रवाहपतितप्लवानां सरितां तथा।
 चतुर्दशसमा सङ्ख्या क्षणार्द्धमिव जायते ॥ ४६ ॥
 अनुमन्यस्व मामम्ब दुःखं सन्त्यज्य दूरतः।
 एवं चेत्सुखसंवासो भविष्यति वने मम ॥ ४७ ॥
 इत्युक्त्वा दण्डवन्मातुः पादयोरपतच्चिरम्।
 उत्थाप्याङ्के समावेश्य आशीर्भिरभ्यनन्दयत् ॥ ४८ ॥
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अयोध्याकाण्डे
 चतुर्थे सर्गे राम-सम्भाषणं सम्पूर्णम् ॥

॥ लक्ष्मण-सम्भाषणम् ॥

श्री महादेव उवाच

सुप्तं रामं समालोक्य गुहः सोऽश्रुपरिप्लुतः।
 लक्ष्मणं प्राह विनयाद् भ्रातः पश्यसि राघवम् ॥ १ ॥
 शयानं कुशपत्रौघसंस्तरे सीतया सह।
 यः शेते स्वर्णपर्यङ्के स्वास्तीर्णे भवनोत्तमे ॥ २ ॥
 कैकेयी रामदुःखस्य कारणं विधिना कृता।
 मन्थराबुद्धिमास्थाय कैकेयी पापमाचरत् ॥ ३ ॥

तच्छ्रुत्वा लक्ष्मणः प्राह सखे शृणु वचो मम।
कः कस्य हेतुर्दुःखस्य कश्च हेतुः सुखस्य च ॥ ४ ॥

स्वपूर्वार्जितकर्मैव कारणं सुखदुःखयोः ॥ ५ ॥

सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता
परो ददातीति कुबुद्धिरेषा।
अहं करोमीति वृथाभिमानः
स्वकर्मसूत्रग्रथितो हि लोकः ॥ ६ ॥

सुहृन्मित्रार्युदासीनद्वेष्यमध्यस्थबान्धवाः।
स्वयमेवाचरन् कर्म तथा तत्र विभाव्यते ॥ ७ ॥

सुखं वा यदि वा दुःखं स्वकर्मवशगो नरः।
यद्यद्यथागतं तत्तद् भुक्त्वा स्वस्थमना भवेत् ॥ ८ ॥

न मे भोगागमे वाञ्छा न मे भोगविवर्जने।
आगच्छत्वथ मागच्छत्वभोगवशगो भवेत् ॥ ९ ॥

स्वस्मिन् देशे च काले च यस्माद्वा येन केन वा।
कृतं शुभाशुभं कर्म भोज्यं तत्तत्र नान्यथा ॥ १० ॥

अलं हर्षविषादाभ्यां शुभाशुभफलोदये।
विधात्रा विहितं यद्यत्तदलङ्घ्यं सुरासुरैः ॥ ११ ॥

सर्वदा सुखदुःखाभ्यां नरः प्रत्यवरुध्यते।
शरीरं पुण्यपापाभ्यामुत्पन्नं सुखदुःखवत् ॥ १२ ॥

सुखस्यानन्तरं दुःखं दुःखस्यानन्तरं सुखम्।
द्वयमेतद्धि जन्तूनामलङ्घ्यं दिनरात्रिवत् ॥ १३ ॥

सुखमध्ये स्थितं दुःखं दुःखमध्ये स्थितं सुखम्।
 द्वयमन्योन्यसंयुक्तं प्रोच्यते जलपङ्कवत्॥ १४ ॥
 तस्माद्वैर्येण विद्वांस इष्टानिष्टोपपत्तिषु।
 न हृष्यन्ति न मुह्यन्ति समं मायेति भावनात्॥ १५ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अयोध्याकाण्डे षष्ठे
 सर्गे लक्ष्मण-सम्भाषणं सम्पूर्णम् ॥

॥ वाल्मीकीरित-रामस्थानवर्णनम् ॥

श्री वाल्मीकिरुवाच

त्वमेव सर्वलोकानां निवासस्थानमुत्तमम्।
 तवापि सर्वभूतानि निवाससदनानि हि॥ ५२ ॥
 एवं साधारणं स्थानमुक्तं ते रघुनन्दन।
 सीतया सहितस्येति विशेषं पृच्छतस्तव।
 तद्वक्ष्यामि रघुश्रेष्ठ यत्ते नियतमन्दिरम्॥ ५३ ॥
 शान्तानां समदृष्टीनामद्वेष्टृणां च जन्तुषु।
 त्वामेव भजतां नित्यं हृदयं तेऽधिमन्दिरम्॥ ५४ ॥
 धर्माधर्मान् परित्यज्य त्वामेव भजतोऽनिशम्।
 सीतया सह ते राम तस्य हृत्सुखमन्दिरम्॥ ५५ ॥
 त्वन्मन्त्रजापको यस्तु त्वामेव शरणं गतः।
 निर्द्वन्द्वो निःस्पृहस्तस्य हृदयं ते सुमन्दिरम्॥ ५६ ॥
 निरहङ्कारिणः शान्ता ये रागद्वेषवर्जिताः।
 समलोष्टाश्मकनकास्तेषां ते हृदयं गृहम्॥ ५७ ॥

त्वयि दत्तमनोबुद्धिर्यः सन्तुष्टः सदा भवेत्।
त्वयि सन्त्यक्तकर्मा यस्तन्मनस्ते शुभं गृहम् ॥ ५८ ॥

यो न द्वेष्ट्यप्रियं प्राप्य प्रियं प्राप्य न हृष्यति।
सर्वं मायेति निश्चित्य त्वां भजेत्तन्मनो गृहम् ॥ ५९ ॥

षड्भावादिविकारान् यो देहे पश्यति नात्मनि।
क्षुत्तृट् सुखं भयं दुःखं प्राणबुद्धोर्निरीक्षते ॥ ६० ॥

संसारधर्मैर्निर्मुक्तस्तस्य ते मानसं गृहम् ॥ ६१ ॥

पश्यन्ति ये सर्वगुहाशयस्थम्
त्वां चिद्धनं सत्यमनन्तमेकम्।
अलेपकं सर्वगतं वरेण्यम्
तेषां हृदब्जे सह सीतया वस ॥ ६२ ॥

निरन्तराभ्यासदृढीकृतात्मनाम्
त्वत्पादसेवापरिनिष्ठितानाम्।
त्वन्नामकीर्त्या हतकल्मषाणाम्
सीतासमेतस्य गृहं हृदब्जे ॥ ६३ ॥

राम त्वन्नाममहिमा वर्ण्यते केन वा कथम्।
यत्प्रभावादहं राम ब्रह्मर्षित्वमवाप्तवान् ॥ ६४ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अयोध्याकाण्डे षष्ठे
सर्गे वाल्मीकीरित-रामस्थानवर्णनं सम्पूर्णम् ॥

॥ वसिष्ठोपदेशः ॥

वसिष्ठ उवाच

आत्मा नित्योऽव्ययः शुद्धो जन्मनाशादिवर्जितः ॥ ९५ ॥

शरीरं जडमत्यर्थमपवित्रं विनश्वरम्।

विचार्यमाणे शोकस्य नावकाशः कथञ्चन ॥ ९६ ॥

पिता वा तनयो वाऽपि यदि मृत्युवशं गतः।

मूढास्तमनुशोचन्ति स्वात्मताडनपूर्वकम् ॥ ९७ ॥

निःसारे खलु संसारे वियोगो ज्ञानिनां यदा।

भवेद्वैराग्यहेतुः स शान्तिसौख्यं तनोति च ॥ ९८ ॥

जन्मवान् यदि लोकेऽस्मिन्स्तर्हि तं मृत्युरन्वगात्।

तस्मादपरिहार्योऽयं मृत्युर्जन्मवतां सदा ॥ ९९ ॥

स्वकर्मवशतः सर्वजन्तूनां प्रभवाप्ययौ।

विजानन्नप्यविद्वान् यः कथं शोचति बान्धवान् ॥ १०० ॥

ब्रह्माण्डकोटयो नष्टाः सृष्टयो बहुशो गताः।

शुष्यन्ति सागराः सर्वे कैवास्था क्षणजीविते ॥ १०१ ॥

चलपत्रान्तलग्नम्बुबिन्दुवत्क्षणभङ्गुरम् ।

आयुस्त्यजत्यवेलायां कस्तत्र प्रत्ययस्तव ॥ १०२ ॥

देही प्राक्तनदेहोत्थकर्मणा देहवान् पुनः।

तदेहोत्थेन च पुनरेवं देहः सदात्मनः ॥ १०३ ॥

यथा त्यजति वै जीर्णं वासो गृह्णाति नूतनम्।

तथा जीर्णं परित्यज्य देही देहं पुनर्नवम् ॥ १०४ ॥

भजत्येव सदा तत्र शोकस्यावसरः कुतः।
 आत्मा न म्रियते जातु जायते न च वर्धते ॥ १०५ ॥
 षड्भावरहितोऽनन्तः सत्यप्रज्ञानविग्रहः।
 आनन्दरूपो बुद्ध्यादिसाक्षी लयविवर्जितः ॥ १०६ ॥
 एक एव परो ह्यात्मा ह्यद्वितीयः समः स्थितः।
 इत्यात्मानं दृढं ज्ञात्वा त्यक्त्वा शोकं कुरु क्रियाम् ॥ १०७ ॥
 तैलद्रोण्याः पितुर्देहमुद्धृत्य सचिवैः सह।
 कृत्यं कुरु यथान्यायमस्माभिः कुलनन्दन ॥ १०८ ॥
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अयोध्याकाण्डे
 सप्तमे सर्गे वसिष्ठोपदेशः सम्पूर्णः ॥

॥ अरण्यकाण्डः ॥

॥ विराधकृतं रामस्तोत्रम् ॥

विराध उवाच

श्रीराम राजीवदलायताक्ष
विद्याधरोऽहं विमलप्रकाशः।
दुर्वाससाकारणकोपमूर्तिना
शप्तः पुरा सोऽद्य विमोचितस्त्वया ॥ ३८ ॥

इतः परं त्वच्चरणारविन्दयोः
स्मृतिः सदा मेऽस्तु भवोपशान्तये।
त्वन्नामसङ्कीर्तनमेव वाणी
करोतु मे कर्णपुटं त्वदीयम् ॥ ३९ ॥

कथामृतं पातु करद्वयं ते
पादारविन्दार्चनमेव कुर्यात्।
शिरश्च ते पादयुगप्रणामम्
करोतु नित्यं भवदीयमेवम् ॥ ४० ॥

नमस्तुभ्यं भगवते विशुद्धज्ञानमूर्तये।
आत्मारामाय रामाय सीतारामाय वेधसे ॥ ४१ ॥
प्रपन्नं पाहि मां राम यास्यामि त्वदनुज्ञया।
देवलोकं रघुश्रेष्ठ माया मां मा वृणोतु ते ॥ ४२ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अरण्यकाण्डे प्रथमे
सर्गे विराधकृतं श्री रामस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

॥ सुतीक्ष्णकृतं रामस्तोत्रम् ॥

सुतीक्ष्ण उवाच

त्वन्मन्त्रजाप्यहमनन्तगुणाप्रमेय

सीतापते शिवविरिञ्चिसमाश्रिताङ्गे ।

संसारसिन्धुतरणामलपोतपाद

रामाभिराम सततं तव दासदासः ॥ २७ ॥

मामद्य सर्वजगतामविगोचरस्त्वम्

त्वन्मायया सुतकलत्रगृहान्धकूपे ।

मग्नं निरीक्ष्य मलपुद्गलपिण्डमोह-

पाशानुबद्धहृदयं स्वयमागतोऽसि ॥ २८ ॥

त्वं सर्वभूतहृदयेषु कृतालयोऽपि

त्वन्मन्त्रजाप्यविमुखेषु तनोषि मायाम् ।

त्वन्मन्त्रसाधनपरेष्वपयाति माया

सेवानुरूपफलदोऽसि यथा महीपः ॥ २९ ॥

विश्वस्य सृष्टिलयसंस्थितिहेतुरेकः

त्वं मायया त्रिगुणया विधिरीशविष्णू ।

भासीश मोहितधियां विविधाकृतिस्त्वम्

यद्वद्रविः सलिलपात्रगतो ह्यनेकः ॥ ३० ॥

प्रत्यक्षतोऽद्य भवतश्चरणारविन्दम्

पश्यामि राम तमसः परतः स्थितस्य ।

दृग्रूपतस्त्वमसतामविगोचरोऽपि

त्वन्मन्त्रपूतहृदयेषु सदा प्रसन्नः ॥ ३१ ॥

पश्यामि राम तव रूपमरूपिणोऽपि
 मायाविडम्बनकृतं सुमनुष्यवेषम्।
 कन्दर्पकोटिसुभगं कमनीयचापबाणम्
 दयार्द्रहृदयं स्मितचारुवक्त्रम्॥ ३२ ॥

सीतासमेतमजिनाम्बरमप्रधृष्यम्
 सौमित्रिणा नियतसेवितपादपद्मम्।
 नीलोत्पलद्युतिमनन्तगुणं प्रशान्तम्
 मद्भागधेयमनिशं प्रणमामि रामम्॥ ३३ ॥

जानन्तु राम तव रूपमशेषदेश-
 कालाद्युपाधिरहितं घनचित्प्रकाशम्।
 प्रत्यक्षतोऽद्य मम गोचरमेतदेव
 रूपं विभातु हृदये न परं विकाङ्क्षे॥ ३४ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अरण्यकाण्डे प्रथमे
 सर्गे सुतीक्ष्णकृतं श्री रामस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

॥ अगस्त्यकृत-रामस्तुतिः ॥

अगस्त्य उवाच

शीघ्रमानय भद्रं ते रामं मम हृदिस्थितम्।
 तमेव ध्यायमानोऽहं काङ्क्षमाणोऽत्र संस्थितः॥ १० ॥

इत्युक्त्वा स्वयमुत्थाय मुनिभिः सहितो द्रुतम्।
 अभ्यगात्परया भक्त्या गत्वा राममथाब्रवीत्॥ ११ ॥

आगच्छ राम भद्रं ते दिष्ट्या तेऽद्य समागमः ।
 प्रियातिथिर्मम प्राप्तोऽस्यद्य मे सफलं दिनम् ॥ १२ ॥
 रामोऽपि मुनिमायान्तं दृष्ट्वा हर्षसमाकुलः ।
 सीतया लक्ष्मणेनापि दण्डवत्पतितो भुवि ॥ १३ ॥
 द्रुतमुत्थाप्य मुनिराङ् राममालिङ्ग्य भक्तितः ।
 तद्गात्रस्पर्शजाह्लादस्रवन्नेत्रजलाकुलः ॥ १४ ॥
 गृहीत्वा करमेकेन करेण रघुनन्दनम् ।
 जगाम स्वाश्रमं हृष्टो मनसा मुनिपुङ्गवः ॥ १५ ॥
 सुखोपविष्टं सम्पूज्य पूजया बहुविस्तरम् ।
 भोजयित्वा यथान्यायं भोज्यैर्वन्यैरनेकधा ॥ १६ ॥
 सुखोपविष्टमेकान्ते रामं शशिनिभाननम् ।
 कृताञ्जलिरुवाचेदमगस्त्यो भगवानृषिः ॥ १७ ॥
 त्वदागमनमेवाहं प्रतीक्षन् समवस्थितः ।
 यदा क्षीरसमुद्रान्ते ब्रह्मणा प्रार्थितः पुरा ॥ १८ ॥
 भूमेर्भारापनुत्त्यर्थं रावणस्य वधाय च ।
 तदादि दर्शनाकाङ्क्षी तव राम तपश्चरन् ।
 वसामि मुनिभिः सार्धं त्वामेव परिचिन्तयन् ॥ १९ ॥
 सृष्टेः प्रागेक एवासीर्निर्विकल्पोऽनुपाधिकः ।
 त्वदाश्रया त्वद्विषया माया ते शक्तिरुच्यते ॥ २० ॥
 त्वामेव निर्गुणं शक्तिरावृणोति यदा तदा ।
 अव्याकृतमिति प्राहुर्वेदान्तपरिनिष्ठिताः ॥ २१ ॥

मूलप्रकृतिरित्येके प्राहुर्मायेति केचन।
अविद्या संसृतिर्बन्ध इत्यादि बहुधोच्यते ॥ २२ ॥

त्वया सङ्क्षोभ्यमाणा सा महत्तत्त्वं प्रसूयते।
महत्तत्त्वादहङ्कारस्त्वया सञ्चोदितादभूत् ॥ २३ ॥

अहङ्कारो महत्तत्त्वसंवृतस्त्रिविधोऽभवत्।
सात्त्विको राजसश्चैव तामसश्चेति भण्यते ॥ २४ ॥

तामसात्सूक्ष्मतन्मात्राण्यासन् भूतान्यतः परम्।
स्थूलानि क्रमशो राम क्रमोत्तरगुणानि ह ॥ २५ ॥

राजसानीन्द्रियाण्येव सात्त्विका देवता मनः।
तेभ्योऽभवत्सूत्ररूपं लिङ्गं सर्वगतं महत् ॥ २६ ॥

ततो विराट् समुत्पन्नः स्थूलाद्भूतकदम्बकात्।
विराजः पुरुषात्सर्वं जगत्स्थावरजङ्गमम् ॥ २७ ॥

देवतिर्यङ्मनुष्याश्च कालकर्मक्रमेण तु।
त्वं रजोगुणतो ब्रह्मा जगतः सर्वकारणम् ॥ २८ ॥

सत्त्वाद्विष्णुस्त्वमेवास्य पालकः सद्भिरुच्यते।
लये रुद्रस्त्वमेवास्य त्वन्मायागुणभेदतः ॥ २९ ॥

जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्याख्या वृत्तयो बुद्धिजैर्गुणैः।
तासां विलक्षणो राम त्वं साक्षी चिन्मयोऽव्ययः ॥ ३० ॥

सृष्टिलीलां यदा कर्तुमीहसे रघुनन्दन।
अङ्गीकरोषि मायां त्वं तदा वै गुणवानिव ॥ ३१ ॥

राम माया द्विधा भाति विद्याऽविद्येति ते सदा ।
 प्रवृत्तिमार्गनिरता अविद्यावशवर्तिनः ।
 निवृत्तिमार्गनिरता वेदान्तार्थविचारकाः ॥ ३२ ॥
 त्वद्भक्तिनिरता ये च ते वै विद्यामयाः स्मृताः ।
 अविद्यावशगा ये तु नित्यं संसारिणश्च ते ।
 विद्याभ्यासरता ये तु नित्यमुक्तास्त एव हि ॥ ३३ ॥
 लोके त्वद्भक्तिनिरतास्त्वन्मन्त्रोपासकाश्च ये ।
 विद्या प्रादुर्भवेत्तेषां नेतरेषां कदाचन ॥ ३४ ॥
 अतस्त्वद्भक्तिसम्पन्ना मुक्ता एव न संशयः ।
 त्वद्भक्त्यमृतहीनानां मोक्षः स्वप्नेऽपि नो भवेत् ॥ ३५ ॥
 किं राम बहूनोक्तेन सारं किञ्चिद्वीमि ते ।
 साधुसङ्गतिरेवात्र मोक्षहेतुरुदाहता ॥ ३६ ॥
 साधवः समचित्ता ये निःस्पृहा विगतैषिणः ।
 दान्ताः प्रशान्तास्त्वद्भक्ता निवृत्ताखिलकामनाः ॥ ३७ ॥
 इष्टप्राप्तिविपत्त्योश्च समाः सङ्गविवर्जिताः ।
 सन्न्यस्ताखिलकर्माणः सर्वदा ब्रह्मतत्पराः ॥ ३८ ॥
 यमादिगुणसम्पन्नाः सन्तुष्टा येन केनचित् ।
 सत्सङ्गमो भवेद्यर्हि त्वत्कथाश्रवणे रतिः ॥ ३९ ॥
 समुदेति ततो भक्तिस्त्वयि राम सनातने ।
 त्वद्भक्तावुपपन्नायां विज्ञानं विपुलं स्फुटम् ॥ ४० ॥
 उदेति मुक्तिमार्गोऽयमाद्यश्चतुरसेवितः ।
 तस्माद्राधव सद्भक्तिस्त्वयि मे प्रेमलक्षणा ॥ ४१ ॥

सदा भूयाद्धरे सङ्गस्त्वद्भक्तेषु विशेषतः।

अद्य मे सफलं जन्म भवत्सन्दर्शनादभूत् ॥ ४२ ॥

अद्य मे क्रतवः सर्वे बभूवुः सफलाः प्रभो।

दीर्घकालं मया तप्तमनन्यमतिना तपः।

तस्येह तपसो राम फलं तव यदर्चनम् ॥ ४३ ॥

सदा मे सीतया सार्धं हृदये वस राघव।

गच्छतस्तिष्ठतो वाऽपि स्मृतिः स्यान्मे सदा त्वयि ॥ ४४ ॥

इति स्तुत्वा रमानाथमगस्त्यो मुनिसत्तमः।

ददौ चापं महेन्द्रेण रामार्थं स्थापितं पुरा ॥ ४५ ॥

अक्षय्यौ बाणतूणीरौ खड्गो रत्नविभूषितः।

जहि राघव भूभारभूतं राक्षसमण्डलम् ॥ ४६ ॥

यदर्थमवतीर्णोऽसि मायया मनुजाकृतिः।

इतो योजनयुग्मे तु पुण्यकाननमण्डितः ॥ ४७ ॥

अस्ति पञ्चवटीनाम्ना आश्रमो गौतमीतटे।

नेतव्यस्तत्र ते कालः शेषो रघुकुलोद्वह ॥ ४८ ॥

तत्रैव बहुकार्याणि देवानां कुरु सत्पते ॥ ४९ ॥

श्रुत्वा तदाऽगस्त्यसुभाषितं वचः

स्तोत्रं च तत्त्वार्थसमन्वितं विभुः।

मुनिं समाभाष्य मुदान्वितो ययौ

प्रदर्शितं मार्गमशेषविद्धरिः ॥ ५० ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अरण्यकाण्डे तृतीये

सर्गे अगस्त्यकृतं श्री रामस्तुतिः सम्पूर्णः ॥

॥ ज्ञान-विज्ञानोपदेशः ॥

श्री राम उवाच

शृणु वक्ष्यामि ते वत्स गुह्याद्गुह्यतरं परम्।
 यद्विज्ञाय नरो जह्यात्सद्यो वैकल्पकं भ्रमम्॥ १९ ॥
 आदौ मायास्वरूपं ते वक्ष्यामि तदनन्तरम्।
 ज्ञानस्य साधनं पश्चाज्ज्ञानविज्ञानसंयुतम्॥ २० ॥
 ज्ञेयं च परमात्मानं यज्ज्ञात्वा मुच्यते भयात्।
 अनात्मनि शरीरादावात्मबुद्धिस्तु या भवेत्॥ २१ ॥
 सैव माया तयैवासौ संसारः परिकल्प्यते।
 रूपे द्वे निश्चिते पूर्वे मायायाः कुलनन्दन॥ २२ ॥
 विक्षेपावरणे तत्र प्रथमं कल्पयेज्जगत्।
 लिङ्गाद्यब्रह्मपर्यन्तं स्थूलसूक्ष्मविभेदतः॥ २३ ॥
 अपरं त्वखिलं ज्ञानरूपमावृत्य तिष्ठति।
 मायया कल्पितं विश्वं परमात्मनि केवले॥ २४ ॥
 रज्जौ भुजङ्गवद्भ्रान्त्या विचारे नास्ति किञ्चन।
 श्रूयते दृश्यते यद्यत्स्मर्यते वा नरैः सदा॥ २५ ॥
 असदेव हि तत्सर्वं यथा स्वप्नमनोरथौ।
 देह एव हि संसारवृक्षमूलं दृढं स्मृतम्॥ २६ ॥
 तन्मूलः पुत्रदारादिबन्धः किं तेऽन्यथाऽऽत्मनः॥ २७ ॥
 देहस्तु स्थूलभूतानां पञ्च तन्मात्रपञ्चकम्।
 अहङ्कारश्च बुद्धिश्च इन्द्रियाणि तथा दश॥ २८ ॥

चिदाभासो मनश्चैव मूलप्रकृतिरेव च।
 एतत्क्षेत्रमिति ज्ञेयं देह इत्यभिधीयते ॥ २९ ॥
 एतैर्विलक्षणो जीवः परमात्मा निरामयः।
 तस्य जीवस्य विज्ञाने साधनान्यपि मे शृणु ॥ ३० ॥
 जीवश्च परमात्मा च पर्यायो नात्र भेदधीः।
 मानाभावस्तथा दम्भहिंसादिपरिवर्जनम् ॥ ३१ ॥
 पराक्षेपादिसहनं सर्वत्रावक्रता तथा।
 मनोवाक्कायसद्भक्त्या सद्गुरोः परिसेवनम् ॥ ३२ ॥
 बाह्याभ्यन्तरसंशुद्धिः स्थिरता सत्क्रियादिषु।
 मनोवाक्कायदण्डश्च विषयेषु निरीहता ॥ ३३ ॥
 निरहङ्कारता जन्मजराद्यालोचनं तथा।
 असक्तिः स्नेहशून्यत्वं पुत्रदारधनादिषु ॥ ३४ ॥
 इष्टानिष्टागमे नित्यं चित्तस्य समता तथा।
 मयि सर्वात्मके रामे ह्यनन्यविषया मतिः ॥ ३५ ॥
 जनसम्बाधरहितशुद्धदेशनिषेवणम् ।
 प्राकृतैर्जनसङ्घैश्च ह्यरतिः सर्वदा भवेत् ॥ ३६ ॥
 आत्मज्ञाने सदोद्योगो वेदान्तार्थावलोकनम्।
 उक्तैरेतैर्भवेज्ज्ञानं विपरीतैर्विपर्ययः ॥ ३७ ॥
 बुद्धिप्राणमनोदेहाहङ्कृतिभ्यो विलक्षणः।
 चिदात्माऽहं नित्यशुद्धो बुद्ध एवेति निश्चयम् ॥ ३८ ॥
 येन ज्ञानेन संवित्ते तज्ज्ञानं निश्चितं च मे।
 विज्ञानं च तदैवैतत्साक्षादनुभवेद्यदा ॥ ३९ ॥

आत्मा सर्वत्र पूर्णः स्याच्चिदानन्दात्मकोऽव्ययः ।
 बुद्ध्याद्युपाधिरहितः परिणामादिवर्जितः ॥ ४० ॥
 स्वप्रकाशेन देहादीन् भासयन्ननपावृतः ।
 एक एवाद्वितीयश्च सत्यज्ञानादिलक्षणः ॥ ४१ ॥
 असङ्गः स्वप्रभो द्रष्टा विज्ञानेनावगम्यते ।
 आचार्यशास्त्रोपदेशाद्यैक्यज्ञानं यदा भवेत् ॥ ४२ ॥
 आत्मनोर्जीवपरयोर्मूलाविद्या तदैव हि ।
 लीयते कार्यकरणैः सहैव परमात्मनि ॥ ४३ ॥
 सावस्था मुक्तिरित्युक्ता ह्युपचारोऽयमात्मनि ।
 इदं मोक्षस्वरूपं ते कथितं रघुनन्दन ॥ ४४ ॥
 ज्ञानविज्ञानवैराग्यसहितं मे परात्मनः ।
 किन्त्वेतद्दुर्लभं मन्ये मद्भक्तिविमुखात्मनाम् ॥ ४५ ॥
 चक्षुष्मतामपि तथा रात्रौ सम्यङ् न दृश्यते ।
 पदं दीपसमेतानां दृश्यते सम्यगेव हि ॥ ४६ ॥
 एवं मद्भक्तियुक्तानामात्मा सम्यक् प्रकाशते ।
 मद्भक्तेः कारणं किञ्चिद्वक्ष्यामि शृणु तत्त्वतः ॥ ४७ ॥
 मद्भक्तसङ्गो मत्सेवा मद्भक्तानां निरन्तरम् ।
 एकादश्युपवासादि मम पर्वानुमोदनम् ॥ ४८ ॥
 मत्कथाश्रवणे पाठे व्याख्याने सर्वदा रतिः ।
 मत्पूजापरिनिष्ठा च मम नामानुकीर्तनम् ॥ ४९ ॥
 एवं सततयुक्तानां भक्तिरव्यभिचारिणी ।
 मयि सञ्जायते नित्यं ततः किमवशिष्यते ॥ ५० ॥

अतो मद्भक्तियुक्तस्य ज्ञानं विज्ञानमेव च।

वैराग्यं च भवेच्छीघ्रं ततो मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ ५१ ॥

कथितं सर्वमेतत्ते तव प्रश्नानुसारतः।

अस्मिन्मनः समाधाय यस्तिष्ठेत्स तु मुक्तिभाक् ॥ ५२ ॥

न वक्तव्यमिदं यत्नान्मद्भक्तिविमुखाय हि।

मद्भक्ताय प्रदातव्यमाहूयापि प्रयत्नतः ॥ ५३ ॥

य इदं तु पठेन्नित्यं श्रद्धाभक्तिसमन्वितः।

अज्ञानपटलध्वान्तं विधूय परिमुच्यते ॥ ५४ ॥

भक्तानां मम योगिनां सुविमलस्वान्तातिशान्तात्मनाम्

मत्सेवाभिरतात्मनां च विमलज्ञानात्मनां सर्वदा।

सङ्गं यः कुरुते सदोद्यतमतिस्तत्सेवनानन्यधीः

मोक्षस्तस्य करे स्थितोऽहमनिशं दृश्यो भवे नान्यथा ॥ ५५ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामयणे उमामहेश्वरसंवादे अरण्यकाण्डे चतुर्थः

सर्गः ॥

॥ जटायुकृत-रामस्तोत्रम् ॥

जटायुरुवाच

अगणितगुणमप्रमेयमाद्यम्

सकलजगत्स्थितिसंयमादिहेतुम् ।

उपरमपरमं परात्मभूतम्

सततमहं प्रणतोऽस्मि रामचन्द्रम् ॥ ४४ ॥

निरवधिसुखमिन्दिराकटाक्षम्
 क्षपितसुरेन्द्रचतुर्मुखादिदुःखम्।
 नरवरमनिशं नतोऽस्मि रामम्
 वरदमहं वरचापबाणहस्तम् ॥ ४५ ॥

त्रिभुवनकमनीयरूपमीड्यम्
 रविशतभासुरमीहितप्रदानम्।
 शरणदमनिशं सुरागमूले
 कृतनिलयं रघुनन्दनं प्रपद्ये ॥ ४६ ॥

भवविपिनदवाग्निनामधेयम्
 भवमुखदैवतदैवतं दयालुम्।
 दनुजपतिसहस्रकोटिनाशम्
 रवितनयासदृशं हरि प्रपद्ये ॥ ४७ ॥

अविरतभवभावनातिदूरम्
 भवविमुखैर्मुनिभिः सदैव दृश्यम्।
 भवजलधिसुतारणाङ्घ्रिपोतम्
 शरणमहं रघुनन्दनं प्रपद्ये ॥ ४८ ॥

गिरिशगिरिसुतामनोनिवासम्
 गिरिवरधारिणमीहिताभिरामम्।
 सुरवरदनुजेन्द्रसेविताङ्घ्रिम्
 सुरवरदं रघुनायकं प्रपद्ये ॥ ४९ ॥

परधनपरदारवर्जितानाम्
 परगुणभूतिषु तुष्टमानसानाम्।
 परहितनिरतात्मनां सुसेव्यम्
 रघुवरमम्बुजलोचनं प्रपद्ये ॥ ५० ॥

स्मितरुचिरविकासिताननाब्ज-
 मतिसुलभं सुरराजनीलनीलम्।
 सितजलरुहचारुनेत्रशोभम्
 रघुपतिमीशगुरोर्गुरुं प्रपद्ये ॥ ५१ ॥

हरिकमलजशम्भुरूपभेदात्
 त्वमिह विभासि गुणत्रयानुवृत्तः।
 रविरिव जलपूरितोदपात्रे-
 ष्वमरपतिस्तुतिपात्रमीशमीडे ॥ ५२ ॥

रतिपतिशतकोटिसुन्दराङ्गम्
 शतपथगोचरभावनाविदूरम्।
 यतिपतिहृदये सदा विभातम्
 रघुपतिमार्तिहरं प्रभुं प्रपद्ये ॥ ५३ ॥

इत्येवं स्तुवतस्तस्य प्रसन्नोऽभूद्रघूत्तमः।
 उवाच गच्छ भद्रं ते मम विष्णोः परं पदम् ॥ ५४ ॥

शृणोति य इदं स्तोत्रं लिखेद्वा नियतः पठेत्।
 स याति मम सारूप्यं मरणे मत्स्मृतिं लभेत् ॥ ५५ ॥

इति राघवभाषितं तदा
श्रुतवान् हर्षसमाकुलो द्विजः।

रघुनन्दनसाम्यमास्थितः

प्रययौ ब्रह्मसुपूजितं पदम्॥५६॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामयणे उमामहेश्वरसंवादे अरण्यकाण्डे अष्टमे
सर्गे जटायुकृतं श्री रामस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

॥ कबन्धकृत-रामस्तोत्रम् ॥

गन्धर्व उवाच

स्तोतुमुत्सहते मेऽद्य मनो रामातिसम्भ्रमात्।

त्वामनन्तमनाद्यन्तं मनोवाचामगोचरम्॥ ३० ॥

सूक्ष्मं ते रूपमव्यक्तं देहद्वयविलक्षणम्।

दृग्रूपमितरत्सर्वं दृश्यं जडमनात्मकम्।

तत्कथं त्वां विजानीयाद्यतिरिक्तं मनः प्रभो॥ ३१ ॥

बुद्ध्यात्माभासयोरैक्यं जीव इत्यभिधीयते।

बुद्ध्यादि साक्षी ब्रह्मैव तस्मिन्निर्विषयेऽखिलम्॥ ३२ ॥

आरोप्यतेऽज्ञानवशान्निर्विकारेऽखिलात्मनि ।

हिरण्यगर्भस्ते सूक्ष्मं देहं स्थूलं विराट् स्मृतम्॥ ३३ ॥

भावनाविषयो राम सूक्ष्मं ते ध्यातृमङ्गलम्।

भूतं भव्यं भविष्यच्च यत्रेदं दृश्यते जगत्॥ ३४ ॥

स्थूलेऽण्डकोशे देहे ते महदादिभिरावृते।

सप्तभिरुत्तरगुणैर्वैराजो धारणाश्रयः॥ ३५ ॥

त्वमेव सर्वकैवल्यं लोकास्तेऽवयवाः स्मृताः ।
 पातालं ते पादमूलं पार्ष्णिस्तव महातलम् ॥ ३६ ॥
 रसातलं ते गुल्फौ तु तलातलमितीर्यते ।
 जानुनी सुतलं राम ऊरू ते वितलं तथा ॥ ३७ ॥
 अतलं च मही राम जघनं नाभिगं नभः ।
 उरःस्थलं ते ज्योतींषि ग्रीवा ते मह उच्यते ॥ ३८ ॥
 वदनं जनलोकस्ते तपस्ते शङ्खदेशगम् ।
 सत्यलोको रघुश्रेष्ठ शीर्षण्यास्ते सदा प्रभो ॥ ३९ ॥
 इन्द्रादयो लोकपाला बाहवस्ते दिशः श्रुती ।
 अश्विनौ नासिके राम वक्रं तेऽग्निरुदाहतः ॥ ४० ॥
 चक्षुस्ते सविता राम मनश्चन्द्र उदाहतः ।
 भ्रूभङ्ग एव कालस्ते बुद्धिस्ते वाक्पतिर्भवेत् ॥ ४१ ॥
 रुद्रोऽहङ्काररूपस्ते वाचश्छन्दांसि तेऽव्यय ।
 यमस्ते दंष्ट्रदेशस्थो नक्षत्राणि द्विजालयः ॥ ४२ ॥
 हासो मोहकरी माया सृष्टिस्तेऽपाङ्गमोक्षणम् ।
 धर्मः पुरस्तेऽधर्मश्च पृष्ठभाग उदीरितः ॥ ४३ ॥
 निमिषोन्मेषणे रात्रिर्दिवा चैव रघूत्तम ।
 समुद्राः सप्त ते कुक्षिर्नाड्यो नद्यस्तव प्रभो ॥ ४४ ॥
 रोमाणि वृक्षौषधयो रेतो वृष्टिस्तव प्रभो ।
 महिमा ज्ञानशक्तिस्ते एवं स्थूलं वपुस्तव ॥ ४५ ॥
 यदस्मिन् स्थूलरूपे ते मनः सन्धार्यते नरैः ।
 अनायासेन मुक्तिः स्यादतोऽन्यन्नहि किञ्चन ॥ ४६ ॥

अतोऽहं राम रूपं ते स्थूलमेवानुभावये।
यस्मिन् ध्याते प्रेमरसः सरोमपुलको भवेत् ॥ ४७ ॥

तदैव मुक्तिः स्याद्राम यदा ते स्थूलभावकः।
तदप्यास्तां तवैवाहमेतद्रूपं विचिन्तये ॥ ४८ ॥

धनुर्बाणधरं श्यामं जटावल्कलभूषितम्।
अपीच्यवयसं सीतां विचिन्वन्तं सलक्ष्मणम् ॥ ४९ ॥

इदमेव सदा मे स्यान्मानसे रघुनन्दन ॥ ५० ॥

सर्वज्ञः शङ्करः साक्षात्पार्वत्या सहितः सदा।
त्वद्रूपमेव सततं ध्यायन्नास्ते रघूत्तम।
मुमूर्षूणां तदा काश्यां तारकं ब्रह्मवाचकम् ॥ ५१ ॥

रामरामेत्युपदिशन् सदा सन्तुष्टमानसः।
अतस्त्वं जानकीनाथ परमात्मा सुनिश्चितः ॥ ५२ ॥

सर्वे ते मायया मूढास्त्वां न जानन्ति तत्त्वतः।
नमस्ते रामभद्राय वेधसे परमात्मने ॥ ५३ ॥

अयोध्याधिपते तुभ्यं नमः सौमित्रिसेवित।
त्राहि त्राहि जगन्नाथ मां माया नावृणोतु ते ॥ ५४ ॥

श्री राम उवाच

तुष्टोऽहं देवगन्धर्व भक्त्या स्तुत्या च तेऽनघ।
याहि मे परमं स्थानं योगिगम्यं सनातनम् ॥ ५५ ॥

जपन्ति ये नित्यमनन्यबुद्ध्या
 भक्त्या त्वदुक्तं स्तवमागमोक्तम्।
 तेऽज्ञानसम्भूतभवं विहाय
 मां यान्ति नित्यानुभवानुमेयम् ॥ ५६ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामयणे उमामहेश्वरसंवादे अरण्यकाण्डे नवमे
 सर्गे कबन्धकृतं श्री रामस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

॥ नवविधभक्तिवर्णनम् ॥

श्री राम उवाच

पुंस्त्वे स्त्रीत्वे विशेषो वा जातिनामाश्रमादयः।
 न कारणं मद्भजने भक्तिरेव हि कारणम् ॥ २० ॥
 यज्ञदानतपोभिर्वा वेदाध्ययनकर्मभिः।
 नैव द्रष्टुमहं शक्यो मद्भक्तिविमुखैः सदा ॥ २१ ॥
 तस्माद्भामिनि सङ्क्षेपाद्वक्ष्येऽहं भक्तिसाधनम् ॥ २२ ॥
 सतां सङ्गतिरेवात्र साधनं प्रथमं स्मृतम्।
 द्वितीयं मत्कथालापस्तृतीयं मद्गुणेरणम्।
 व्याख्यातृत्वं मद्ब्रह्मसां चतुर्थं साधनं भवेत् ॥ २३ ॥
 आचार्योपासनं भद्रे सद्बुद्ध्याऽमायया सदा।
 पञ्चमं पुण्यशीलत्वं यमादि नियमादि च ॥ २४ ॥
 निष्ठा मत्पूजने नित्यं षष्ठं साधनमीरितम्।
 मम मन्त्रोपासकत्वं साङ्गं सप्तममुच्यते ॥ २५ ॥

मद्भक्तैष्वधिका पूजा सर्वभूतेषु मन्मतिः।
 बाह्यार्थेषु विरागित्वं शमादिसहितं तथा ॥ २६ ॥
 अष्टमं नवमं तत्त्वविचारो मम भामिनि।
 एवं नवविधा भक्तिः साधनं यस्य कस्य वा ॥ २७ ॥
 स्त्रियो वा पुरुषस्यापि तिर्यग्योनिगतस्य वा।
 भक्तिः सञ्जायते प्रेमलक्षणा शुभलक्षणे ॥ २८ ॥
 भक्तौ सञ्जातमात्रायां मत्तत्त्वानुभवस्तदा।
 ममानुभवसिद्धस्य मुक्तिस्तत्रैव जन्मनि ॥ २९ ॥
 स्यात्तस्मात्कारणं भक्तिर्मोक्षस्येति सुनिश्चितम्।
 प्रथमं साधनं यस्य भवेत्तस्य क्रमेण तु ॥ ३० ॥
 भवेत्सर्वं ततो भक्तिर्मुक्तिरेव सुनिश्चितम्।
 यस्मान्मद्भक्तियुक्ता त्वं ततोऽहं त्वामुपस्थितः ॥ ३१ ॥
 इतो मद्दर्शनान्मुक्तिस्तव नास्त्यत्र संशयः।
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामयणे उमामहेश्वरसंवादे अरण्यकाण्डे दशमे
 सर्गे श्रीरामोक्त नवविधभक्तिवर्णनं सम्पूर्णम् ॥

॥ किष्किन्धाकाण्डः ॥

॥ सुग्रीवकृत-रामस्तोत्रम् ॥

सुग्रीव उवाच

देव त्वं जगतां नाथः परमात्मा न संशयः ।

मत्पूर्वकृतपुण्यौघैः सङ्गतोऽद्य मया सह ॥ ७६ ॥

त्वां भजन्ति महात्मानः संसारविनिवृत्तये ।

त्वां प्राप्य मोक्षसचिवं प्रार्थयेऽहं कथं भवम् ॥ ७७ ॥

दाराः पुत्रा धनं राज्यं सर्वं त्वन्मायया कृतम् ।

अतोऽहं देवदेवेश नाकाङ्क्षेऽन्यत्प्रसीद मे ॥ ७८ ॥

आनन्दानुभवं त्वाऽद्य प्राप्तोऽहं भाग्यगौरवात् ।

मृदर्थं यतमानेन निधानमिव सत्पते ॥ ७९ ॥

अनाद्यविद्यासंसिद्धं बन्धनं छिन्नमद्य नः ।

यज्ञदानतपःकर्मपूर्तेष्टादिभिरप्यसौ ॥ ८० ॥

न जीर्यते पुनर्दार्व्यं भजते संसृतिः प्रभो ।

त्वत्पाददर्शनात्सद्यो नाशमेति न संशयः ॥ ८१ ॥

क्षणार्धमपि यच्चित्तं त्वयि तिष्ठत्यचञ्चलम् ।

तस्याज्ञानमनर्थानां मूलं नश्यति तत्क्षणात् ॥ ८२ ॥

तत्तिष्ठतु मनो राम त्वयि नान्यत्र मे सदा ॥ ८३ ॥

रामरामेति यद्वाणी मधुरं गायति क्षणम् ।

स ब्रह्महा सुरापो वा मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ८४ ॥

न काङ्क्षे विजयं राम न च दारसुखादिकम्।
 भक्तिमेव सदा काङ्क्षे त्वयि बन्धविमोचनीम् ॥ ८५ ॥
 त्वन्मायाकृतसंसारस्त्वदंशोऽहं रघूत्तम।
 स्वपादभक्तिमादिश्य त्राहि मां भवसङ्कटात् ॥ ८६ ॥
 पूर्वं मित्रार्युदासीनास्त्वन्मायावृतचेतसः।
 आसन्मेऽद्य भवत्पाददर्शनादेव राघव ॥ ८७ ॥
 सर्वं ब्रह्मैव मे भाति क मित्रं क च मे रिपुः।
 यावत्त्वन्मायया बद्धस्तावद्गुणविशेषता ॥ ८८ ॥
 सा यावदस्ति नानात्वं तावद्भवति नान्यथा।
 यावन्नानात्वमज्ञानात्तावत्कालकृतं भयम् ॥ ८९ ॥
 अतोऽविद्यामुपास्ते यः सोऽन्धे तमसि मज्जति।
 मायामूलमिदं सर्वं पुत्रदारादिबन्धनम्।
 तदुत्सारय मायां त्वं दासीं तव रघूत्तम ॥ ९० ॥

त्वत्पादपद्मार्पितचित्तवृत्ति
 स्त्वन्नामसङ्गीतकथासु वाणी।
 त्वद्भक्तसेवानिरतौ करौ मे
 त्वदङ्गसङ्गं लभतां मदङ्गम् ॥ ९१ ॥
 त्वन्मूर्तिभक्तान् स्वगुरुं च चक्षुः
 पश्यत्वजस्रं स शृणोतु कर्णः।
 त्वज्जन्मकर्माणि च पादयुग्मम्
 व्रजत्वजस्रं तव मन्दिराणि ॥ ९२ ॥

अङ्गानि ते पादरजोविमिश्र-
 तीर्थानि बिभ्रत्वहिशत्रुकेतो।
 शिरस्त्वदीयं भवपद्मजाद्यैर्-
 जुष्टं पदं राम नमत्वजस्रम् ॥ ९३ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किष्किन्धाकाण्डे
 प्रथमे सर्गे सुग्रीवकृतं श्री रामस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

॥ तारायै रामस्य तत्त्वोपदेशः ॥

श्री राम उवाच

किं भीरु शोचसि व्यर्थं शोकस्याविषयं पतिम्।
 पतिस्तवायं देहो वा जीवो वा वद तत्त्वतः ॥ १३ ॥
 पञ्चात्मको जडो देहस्त्वङ्मांसरुधिरास्थिमान्।
 कालकर्मगुणोत्पन्नः सोऽप्यास्तेऽद्यापि ते पुरः ॥ १४ ॥

मन्यसे जीवमात्मानं जीवस्तर्हि निरामयः।
 न जायते न म्रियते न तिष्ठति न गच्छति ॥ १५ ॥
 न स्त्री पुमान्वा षण्ढो वा जीवः सर्वगतोऽव्ययः।
 एक एवाद्वितीयोऽयमाकाशवदलेपकः।
 नित्यो ज्ञानमयः शुद्धः स कथं शोकमर्हति ॥ १६ ॥

तारोवाच

देहोऽचित्काष्ठवद्राम जीवो नित्यश्चिदात्मकः।
 सुखदुःखादिसम्बन्धः कस्य स्याद्राम मे वद ॥ १७ ॥

श्री राम उवाच

अहङ्कारादिसम्बन्धो यावद्देहेन्द्रियैः सह।

संसारस्तावदेव स्यादात्मनस्त्वविवेकिनः ॥ १८ ॥

मिथ्यारोपितसंसारो न स्वयं विनिवर्तते।

विषयान् ध्यायमानस्य स्वप्ने मिथ्यागमो यथा ॥ १९ ॥

अनाद्यविद्यासम्बन्धात्तत्कार्याहङ्कृतेस्तथा ।

संसारोऽपार्थकोऽपि स्याद्रागद्वेषादिसङ्कुलः ॥ २० ॥

मन एव हि संसारो बन्धश्चैव मनः शुभे।

आत्मा मनःसमानत्वमेत्य तद्गतबन्धभाक् ॥ २१ ॥

यथा विशुद्धः स्फटिकोऽलक्तकादिसमीपगः।

तत्तद्वर्णयुगाभाति वस्तुतो नास्ति रञ्जनम् ॥ २२ ॥

बुद्धीन्द्रियादिसामीप्यादात्मनः संसृतिर्बलात्।

आत्मा स्वलिङ्गं तु मनः परिगृह्य तदुद्भवान् ॥ २३ ॥

कामान् जुषन् गुणैर्बद्धः संसारे वर्ततेऽवशः।

आदौ मनोगुणान् सृष्ट्वा ततः कर्माण्यनेकधा ॥ २४ ॥

शुक्ललोहितकृष्णानि गतयस्तत्समानतः।

एवं कर्मवशाज्जीवो भ्रमत्याभूतसम्लवम् ॥ २५ ॥

सर्वोपसंहृतौ जीवो वासनाभिः स्वकर्मभिः।

अनाद्यविद्यावशगस्तिष्ठत्यभिनिवेशतः ॥ २६ ॥

सृष्टिकाले पुनः पूर्ववासनामानसैः सह।

जायते पुनरप्येवं घटीयन्त्रमिवावशः ॥ २७ ॥

यदा पुण्यविशेषेण लभते सङ्गतिं सताम्।
 मद्भक्तानां सुशान्तानां तदा मद्विषया मतिः ॥ २८ ॥
 मत्कथाश्रवणे श्रद्धा दुर्लभा जायते ततः।
 ततः स्वरूपविज्ञानमनायासेन जायते ॥ २९ ॥
 तदाऽऽचार्यप्रसादेन वाक्यार्थज्ञानतः क्षणात्।
 देहेन्द्रियमनःप्राणाहङ्कृतिभ्यः पृथक् स्थितम् ॥ ३० ॥
 स्वात्मानुभवतः सत्यमानन्दात्मानमद्वयम्।
 ज्ञात्वा सद्यो भवेन्मुक्तः सत्यमेव मयोदितम् ॥ ३१ ॥
 एवं मयोदितं सम्यगालोचयति योऽनिशम्।
 तस्य संसारदुःखानि न स्पृशन्ति कदाचन ॥ ३२ ॥
 त्वमप्येतन्मया प्रोक्तमालोचय विशुद्धधीः।
 न स्पृश्यसे दुःखजालैः कर्मबन्धाद्विमोक्ष्यसे ॥ ३३ ॥
 पूर्वजन्मनि ते सुभ्रु कृता मद्भक्तिरुत्तमा।
 अतस्तव विमोक्षाय रूपं मे दर्शितं शुभे ॥ ३४ ॥
 ध्यात्वा मद्रूपमनिशमालोचय मयोदितम्।
 प्रवाहपतितं कार्यं कुर्वन्त्यपि न लिप्यसे ॥ ३५ ॥
 श्रीरामेणोदितं सर्वं श्रुत्वा ताराऽतिविस्मिता।
 देहाभिमानजं शोकं त्यक्त्वा नत्वा रघूत्तमम् ॥ ३६ ॥
 आत्मानुभवसन्तुष्टा जीवन्मुक्ता बभूव ह।
 क्षणसङ्गममात्रेण रामेण परमात्मना ॥ ३७ ॥
 अनादिबन्धं निर्धूय मुक्ता साऽपि विकल्मषा।
 सुग्रीवोऽपि च तच्छ्रुत्वा रामवक्त्रात्समीरितम् ॥ ३८ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामयणे उमामहेश्वरसंवादे कीष्किन्धाकाण्डे
तृतीये सर्गे तारायै रामस्य तत्त्वोपदेशः ॥

॥ क्रियायोगः ॥

श्री लक्ष्मण उवाच

इदानीं श्रोतुमिच्छामि क्रियामार्गेण राघव।
भवदाराधनं लोके यथा कुर्वन्ति योगिनः ॥ ८ ॥
इदमेव सदा प्राहुर्योगिनो मुक्तिसाधनम्।
नारदोऽपि तथा व्यासो ब्रह्मा कमलसम्भवः ॥ ९ ॥
ब्रह्मक्षत्रादिवर्णानामाश्रमाणां च मोक्षदम्।
स्त्रीशूद्राणां च राजेन्द्र सुलभं मुक्तिसाधनम्।
तव भक्ताय मे भ्रात्रे ब्रूहि लोकोपकारकम् ॥ १० ॥

श्री राम उवाच

मम पूजाविधानस्य नान्तोऽस्ति रघुनन्दन।
तथाऽपि वक्ष्ये सङ्क्षेपाद्यथावदनुपूर्वशः ॥ ११ ॥
स्वगृह्योक्तप्रकारेण द्विजत्वं प्राप्य मानवः।
सकाशात्सद्गुरोर्मन्त्रं लब्ध्वा मद्भक्तिसंयुतः ॥ १२ ॥
तेन सन्दर्शितविधिर्मामेवाराधयेत्सुधीः।
हृदये वाऽनले वार्चेत्प्रतिमादौ विभावसौ ॥ १३ ॥
शालग्रामशिलायां वा पूजयेन्मामतन्द्रितः।
प्रातःस्नानं प्रकुर्वीत प्रथमं देहशुद्धये ॥ १४ ॥

वेदतन्त्रोदितैर्मन्त्रैर्मृलेपनविधानतः ।
 सन्ध्यादि कर्म यन्नित्यं तत्कुर्याद्विधिना बुधः ॥ १५ ॥
 सङ्कल्पमादौ कुर्वीत सिद्ध्यर्थं कर्मणां सुधीः ।
 स्वगुरुं पूजयेद्भक्त्या मद्बुद्ध्या पूजको मम ॥ १६ ॥
 शिलायां स्तपनं कुर्यात्प्रतिमासु प्रमार्जनम् ।
 प्रसिद्धैर्गन्धपुष्पाद्यैर्मत्पूजा सिद्धिदायिका ॥ १७ ॥
 अमायिकोऽनुवृत्त्या मां पूजयेन्नियतव्रतः ।
 प्रतिमादिष्वलङ्कारः प्रियो मे कुलनन्दन ॥ १८ ॥
 अग्नौ यजेत हविषा भास्करे स्थण्डिले यजेत् ।
 भक्तेनोपहृतं प्रीत्यै श्रद्धया मम वार्यपि ॥ १९ ॥
 किं पुनर्भक्ष्यभोज्यादि गन्धपुष्पाक्षतादिकम् ।
 पूजाद्रव्याणि सर्वाणि सम्पाद्यैवं समारभेत् ॥ २० ॥
 चैलाजिनकुशैः सम्यगासनं परिकल्पयेत् ।
 तत्रोपविश्य देवस्य सम्मुखे शुद्धमानसः ॥ २१ ॥
 ततो न्यासं प्रकुर्वीत मातृकाबहिरान्तरम् ।
 केशवादि ततः कुर्यात्तत्त्वन्यासं ततः परम् ॥ २२ ॥
 मन्मूर्तिपञ्जरन्यासं मन्त्रन्यासं ततो न्यसेत् ।
 प्रतिमादावपि तथा कुर्यान्नित्यमतन्द्रितः ॥ २३ ॥
 कलशं स्वपुरो वामे क्षिपेत्पुष्पादि दक्षिणे ।
 अर्घ्यपाद्यप्रदानार्थं मधुपर्कार्थमेव च ॥ २४ ॥

तथैवाचमनार्थं तु न्यसेत्पात्रचतुष्टयम्।
 हृत्पद्मे भानुविमले मत्कलां जीवसंज्ञिताम् ॥ २५ ॥
 ध्यायेत्स्वदेहमखिलं तया व्याप्तमरिन्दम्।
 तामेवावाहयेन्नित्यं प्रतिमादिषु मत्कलाम् ॥ २६ ॥
 पाद्यार्घ्याचमनीयाद्यैः स्नानवस्त्रविभूषणैः।
 यावच्छक्योपचारैर्वा त्वर्चयेन्माममायया ॥ २७ ॥
 विभवे सति कर्पूरकुङ्कुमागरुचन्दनैः।
 अर्चयेन्मन्त्रवन्नित्यं सुगन्धकुसुमैः शुभैः ॥ २८ ॥
 दशावरणपूजां वै ह्यागमोक्तां प्रकारयेत्।
 नीराजनैर्धूपदीपैर्नैवेद्यैर्बहुविस्तरैः ॥ २९ ॥
 श्रद्धयोपहरेन्नित्यं श्रद्धाभुगहमीश्वरः।
 होमं कुर्यात्प्रयत्नेन विधिना मन्त्रकोविदः ॥ ३० ॥
 अगस्त्येनोक्तमार्गेण कुण्डेनागमवित्तमः।
 जुहुयान्मूलमन्त्रेण पुंसूक्तेनाथवा बुधः ॥ ३१ ॥
 अथवौपासनाग्नौ वा चरुणा हविषा तथा।
 तप्तजाम्बूनदप्रख्यं दिव्याभरणभूषितम् ॥ ३२ ॥
 ध्यायेदनलमध्यस्थं होमकाले सदा बुधः।
 पार्षदेभ्यो बलिं दत्त्वा होमशेषं समापयेत् ॥ ३३ ॥
 ततो जपं प्रकुर्वीत ध्यायेन्मां यतवाक् स्मरन्।
 मुखवासं च ताम्बूलं दत्त्वा प्रीतिसमन्वितः ॥ ३४ ॥
 मदर्थं नृत्यगीतादि स्तुतिपाठादि कारयेत्।
 प्रणमेद्दण्डवद्भूमौ हृदये मां निधाय च ॥ ३५ ॥

शिरस्याधाय मद्दत्तं प्रसादं भावनामयम्।
 पाणिभ्यां मत्पदे मूर्ध्नि गृहीत्वा भक्तिसंयुतः ॥ ३६ ॥
 रक्ष मां घोरसंसारादित्युक्त्वा प्रणमेत्सुधीः।
 उद्वासयेद्यथापूर्वं प्रत्यग्ज्योतिषि संस्मरन् ॥ ३७ ॥
 एवमुक्तप्रकारेण पूजयेद्विधिवद्यदि।
 इहामुत्र च संसिद्धिं प्राप्नोति मदनुग्रहात् ॥ ३८ ॥
 मद्भक्तो यदि मामेवं पूजां चैव दिने दिने।
 करोति मम सारूप्यं प्राप्नोत्येव न संशयः ॥ ३९ ॥
 इदं रहस्यं परमं च पावनम्
 मयैव साक्षात्कथितं सनातनम्।
 पठत्यजस्रं यदि वा शृणोति यः
 स सर्वपूजाफलभाङ्ग संशयः ॥ ४० ॥
 एवं परात्मा श्रीरामः क्रियायोगमनुत्तमम्।
 पृष्ठः प्राह स्वभक्ताय शेषांशाय महात्मने ॥ ४१ ॥
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामयणे उमामहेश्वरसंवादे कीष्किन्धाकाण्डे
 चतुर्थे सर्गे तारायै रामस्य तत्त्वोपदेशः ॥

॥ रामावताररहस्यम् ॥

श्री महादेव उवाच

सर्वज्ञो नित्यलक्ष्मीको विज्ञानात्माऽपि राघवः ॥ १६ ॥
 सीतामनुशुशोचार्त्तः प्राकृतः प्राकृतामिव।
 बुद्ध्यादिसाक्षिणस्तस्य मायाकार्यातिवर्तिनः ॥ १८ ॥

रागादिरहितस्यास्य तत्कार्यं कथमुद्भवेत्।
 ब्रह्मणोक्तमृतं कर्तुं राज्ञो दशरथस्य हि ॥ १९ ॥
 तपसः फलदानाय जातो मानुषवेषधृक्।
 मायया मोहिताः सर्वे जना अज्ञानसंयुताः ॥ २० ॥
 कथमेषां भवेन्मोक्ष इति विष्णुर्विचिन्तयन्।
 कथां प्रथयितुं लोके सर्वलोकमलापहाम् ॥ २१ ॥
 रामायणाभिधां रामो भूत्वा मानुषचेष्टकः।
 क्रोधं मोहं च कामं च व्यवहारार्थसिद्धये ॥ २२ ॥
 तत्तत्कालोचितं गृह्णन् मोहयत्यवशाः प्रजाः।
 अनुरक्त इवाशेषगुणेषु गुणवर्जितः ॥ २३ ॥
 विज्ञानमूर्तिर्विज्ञानशक्तिः साक्ष्यगुणान्वितः।
 अतः कामादिभिर्नित्यमविलिप्तो यथा नभः ॥ २४ ॥
 विन्दन्ति मुनयः केचिज्जानन्ति जनकादयः।
 तद्भक्ता निर्मलात्मानः सम्यग्जानन्ति नित्यदा।
 भक्तचित्तानुसारेण जायते भगवानजः ॥ २५ ॥
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामयणे उमामहेश्वरसंवादे कीष्किन्धाकाण्डे
 पञ्चमे सर्गे रामावताररहस्यं सम्पूर्णम् ॥

॥ स्वयम्प्रभा-मोक्षः ॥

यूयं पिदध्वमक्षीणि गमिष्यथ बहिर्गुहाम्।
 तथैव चक्रुस्ते वेगाद्गताः पूर्वस्थितं वनम् ॥ ५८ ॥

साऽपि त्यक्त्वा गुहां शीघ्रं ययौ राघवसन्निधिम्।
तत्र रामं ससुग्रीवं लक्ष्मणं च ददर्श ह॥५९॥

कृत्वा प्रदक्षिणं रामं प्रणम्य बहुशः सुधीः।
आह गद्गदया वाचा रोमाञ्चिततनूरूहा॥६०॥

स्वयम्प्रभोवाच

दासी तवाहं राजेन्द्र दर्शनार्थमिहाऽऽगता।
बहुवर्षसहस्राणि तप्तं मे दुश्चरं तपः॥६१॥
गुहायां दर्शनार्थं ते फलितं मेऽद्य तत्तपः।
अद्य हि त्वां नमस्यामि मायायाः परतः स्थितम्॥६२॥

सर्वभूतेषु चालक्ष्यं बहिरन्तरवस्थितम्।
योगमायाजवनिकाच्छन्नो मानुषविग्रहः॥६३॥
न लक्ष्यसेऽज्ञानदृशां शैलूष इव रूपधृक्।
महाभागवतानां त्वं भक्तियोगविधित्सया॥६४॥
अवतीर्णोऽसि भगवन् कथं जानामि तामसी।
लोके जानातु यः कश्चित्तव तत्त्वं रघूत्तम॥६५॥

ममैतदेव रूपं ते सदा भातु हृदालये।
राम ते पादयुगलं दर्शितं मोक्षदर्शनम्॥६६॥
अदर्शनं भवार्णानां सन्मार्गपरिदर्शनम्।
धनपुत्रकलत्रादिविभूतिपरिदर्पितः ।
अकिञ्चनधनं त्वाऽद्य नाभिधातुं जनोऽर्हति॥६७॥

निवृत्तगुणमार्गाय निष्किञ्चनधनाय ते॥६८॥ ॥६८॥

नमः स्वात्माभिरामाय निर्गुणाय गुणात्मने।
 कालरूपिणमीशानमादिमध्यान्तवर्जितम् ॥ ६९ ॥
 समं चरन्तं सर्वत्र मन्ये त्वां पुरुषं परम्।
 देव ते चेष्टितं कश्चिन्न वेद नृविडम्बनम् ॥ ७० ॥
 न तेऽस्ति कश्चिद्दयितो द्वेष्यो वाऽपर एव च।
 त्वन्मायापिहितात्मानस्त्वां पश्यन्ति तथाविधम् ॥ ७१ ॥
 अजस्याकर्तुरीशस्य देवतिर्यङ्गरादिषु।
 जन्मकर्मादिकं यद्यत्तदत्यन्तविडम्बनम् ॥ ७२ ॥
 त्वामाहुरक्षरं जातं कथाश्रवणसिद्धये।
 केचित्कोसलराजस्य तपसः फलसिद्धये ॥ ७३ ॥
 कौसल्यया प्रार्थ्यमानं जातमाहुः परे जनाः।
 दुष्टराक्षसभूभारहरणार्थितो विभुः ॥ ७४ ॥
 ब्रह्मणा नररूपेण जातोऽयमिति केचन।
 शृण्वन्ति गायन्ति च ये कथास्ते रघुनन्दन ॥ ७५ ॥
 पश्यन्ति तव पादाब्जं भवार्णवसुतारणम्।
 त्वन्मायागुणबद्धाहं व्यतिरिक्तं गुणाश्रयम् ॥ ७६ ॥
 कथं त्वां देव जानीयां स्तोतुं वाऽविषयं विभुम्।
 नमस्यामि रघुश्रेष्ठं बाणासनशरान्वितम्।
 लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सुग्रीवादिभिरन्वितम् ॥ ७७ ॥
 एवं स्तुतो रघुश्रेष्ठः प्रसन्नः प्रणताघहृत्।
 उवाच योगिनीं भक्तां किं ते मनसि काङ्क्षितम् ॥ ७८ ॥

सा प्राह राघवं भक्त्या भक्तिं ते भक्तवत्सल।
 यत्र कुत्रापि जाताया निश्चलां देहि मे प्रभो ॥ ७९ ॥
 त्वद्भक्तेषु सदा सङ्गो भूयान्मे प्राकृतेषु न।
 जिह्वा मे रामरामेति भक्त्या वदतु सर्वदा ॥ ८० ॥
 मानसं श्यामलं रूपं सीतालक्ष्मणसंयुतम्।
 धनुर्बाणधरं पीतवाससं मुकुटोज्ज्वलम् ॥ ८१ ॥
 अङ्गदैर्नूपुरैर्मुक्ताहारैः कौस्तुभकुण्डलैः।
 भान्तं स्मरतु मे राम वरं नान्यं वृणे प्रभो ॥ ८२ ॥

श्री राम उवाच

भवत्वेवं महाभागे गच्छ त्वं बदरीवनम्।
 तत्रैव मां स्मरन्ती त्वं त्यक्तवेदं भूतपञ्चकम्।
 मामेव परमात्मानमचिरात्प्रतिपद्यसे ॥ ८३ ॥
 श्रुत्वा रघूत्तमवचोऽमृतसारकल्पम्
 गत्वा तदैव बदरीतरुखण्डजुष्टम्।
 तीर्थं तदा रघुपतिं मनसा स्मरन्ती
 त्यक्त्वा कलेवरमवाप परं पदं सा ॥ ८४ ॥
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किष्किन्ध्याकाण्डे
 षष्ठे सर्गे स्वयम्प्रभा-मोक्षः सम्पूर्णः ॥

॥ चन्द्रमोपदेशः ॥

शृणु वत्स वचो मेऽद्य श्रुत्वा कुरु यथेप्सितम्।
 देहमूलमिदं दुःखं देहः कर्मसमुद्भवः ॥ १२ ॥

कर्म प्रवर्तते देहेऽहम्बुद्ध्या पुरुषस्य हि।
 अहङ्कारस्त्वनादिः स्यादविद्यासम्भवो जडः ॥ १३ ॥
 चिच्छायया सदा युक्तस्तप्तायःपिण्डवत् सदा।
 तेन देहस्य तादात्म्याद्देहश्चेतनवान् भवेत् ॥ १४ ॥
 देहोऽहमिति बुद्धिः स्यादात्मनोऽहङ्कृतेर्बलात्।
 तन्मूल एष संसारः सुखदुःखादिसाधकः ॥ १५ ॥
 आत्मनो निर्विकारस्य मिथ्या तादात्म्यतः सदा।
 देहोऽहं कर्मकर्ताऽहमिति सङ्कल्प्य सर्वदा ॥ १६ ॥
 जीवः करोति कर्माणि तत्फलैर्बध्यतेऽवशः।
 ऊर्ध्वाधो भ्रमते नित्यं पापपुण्यात्मकः स्वयम् ॥ १७ ॥
 कृतं मयाऽधिकं पुण्यं यज्ञदानादि निश्चितम्।
 स्वर्गं गत्वा सुखं भोक्ष्य इति सङ्कल्पवान् भवेत् ॥ १८ ॥
 तथैवाध्यासतस्तत्र चिरं भुक्त्वा सुखं महत्।
 क्षीणपुण्यः पतत्यर्वागनिच्छन् कर्मचोदितः ॥ १९ ॥
 पतित्वा मण्डले चेन्दोस्ततो नीहारसंयुतः।
 भूमौ पतित्वा व्रीह्यादौ तत्र स्थित्वा चिरं पुनः ॥ २० ॥
 भूत्वा चतुर्विधं भोज्यं पुरुषैर्भुज्यते ततः।
 रेतो भूत्वा पुनस्तेन ऋतौ स्त्रीयोनिसिञ्चितः ॥ २१ ॥
 योनिरक्तेन संयुक्तं जरायुपरिवेष्टितम्।
 दिनेनैकेन कललं भूत्वा रूढत्वमाप्नुयात् ॥ २२ ॥
 तत्पुनः पञ्चरात्रेण बुद्बुदाकारतामियात्।
 सप्तरात्रेण तदपि मांसपेशित्वमाप्नुयात् ॥ २३ ॥

पक्षमात्रेण सा पेशी रुधिरेण परिप्लुता ।
 तस्या एवाङ्कुरोत्पत्तिः पञ्चविंशतिरात्रिषु ॥ २४ ॥
 ग्रीवा शिरश्च स्कन्धश्च पृष्ठवंशस्तथोदरम् ।
 पञ्चधाङ्गानि चैकैकं जायन्ते मासतः क्रमात् ॥ २५ ॥
 पाणिपादौ तथा पार्श्वः कटिर्जानु तथैव च ।
 मासद्वयात् प्रजायन्ते क्रमेणैव न चान्यथा ॥ २६ ॥
 त्रिभिर्मासैः प्रजायन्ते अङ्गानां सन्धयः क्रमात् ।
 सर्वाङ्गुल्यः प्रजायन्ते क्रमान्मासचतुष्टये ॥ २७ ॥
 नासा कर्णौ च नेत्रे च जायन्ते पञ्चमासतः ।
 दन्तपङ्क्तिर्नखा गुह्यं पञ्चमे जायते तथा ॥ २८ ॥
 अर्वाक् षण्मासतश्छिद्रं कर्णयोर्भवति स्फुटम् ।
 पायुर्मैट्ठमुपस्थं च नाभिश्चापि भवेन्नृणाम् ॥ २९ ॥
 सप्तमे मासि रोमाणि शिरः केशास्तथैव च ।
 विभक्तावयवत्वं च सर्वं सम्पद्यतेऽष्टमे ॥ ३० ॥
 जठरे वर्धते गर्भः स्त्रिया एवं विहङ्गम ।
 पञ्चमे मासि चैतन्यं जीवः प्राप्नोति सर्वशः ॥ ३१ ॥
 नाभिसूत्राल्परन्ध्रेण मातृभुक्तान्नसारतः ।
 वर्धते गर्भतः पिण्डो न म्रियेत स्वकर्मतः ॥ ३२ ॥
 स्मृत्वा सर्वाणि जन्मानि पूर्वकर्माणि सर्वशः ।
 जठरानलतप्तोऽयमिदं वचनमब्रवीत् ॥ ३३ ॥
 नानायोनिसहस्रेषु जायमानोऽनुभूतवान् ।
 पुत्रदारादिसम्बन्धं कोटिशः पशुबान्धवान् ॥ ३४ ॥

कुटुम्बभरणासक्त्या न्यायान्यायैर्धनार्जनम्।
 कृतं नाकरवं विष्णुचिन्तां स्वप्नेऽपि दुर्भगः ॥ ३५ ॥
 इदानीं तत्फलं भुञ्जे गर्भदुःखं महत्तरम्।
 अशाश्वते शाश्वतवद्देहे तृष्णासमन्वितः ॥ ३६ ॥
 अकार्याण्येव कृतवान्न कृतं हितमात्मनः।
 इत्येवं बहुधा दुःखमनुभूय स्वकर्मतः ॥ ३७ ॥
 कदा निष्क्रमणं मे स्याद्गर्भान्निरयसन्निभात्।
 इत ऊर्ध्वं नित्यमहं विष्णुमेवानुपूजये ॥ ३८ ॥
 इत्यादि चिन्तयन् जीवो योनियन्त्रप्रपीडितः।
 जायमानोऽतिदुःखेन नरकात्पातकी यथा ॥ ३९ ॥
 पूतिव्रणान्निपतितः कृमिरेष इवापरः।
 ततो बाल्यादिदुःखानि सर्व एव विभुञ्जते ॥ ४० ॥
 त्वया चैवानुभूतानि सर्वत्र विदितानि च।
 न वर्णितानि मे गृध्र यौवनादिषु सर्वतः ॥ ४१ ॥
 एवं देहोऽहमित्यस्मादभ्यासान्निरयादिकम्।
 गर्भवासादिदुःखानि भवन्त्यभिनिवेशतः ॥ ४२ ॥
 तस्माद्देहद्वयादन्यमात्मानं प्रकृतेः परम्।
 ज्ञात्वा देहादिममतां त्यक्त्वाऽऽत्मज्ञानवान् भवेत् ॥ ४३ ॥
 जाग्रदादिविनिर्मुक्तं सत्यज्ञानादिलक्षणम्।
 शुद्धं बुद्धं सदा शान्तमात्मानमवधारयेत् ॥ ४४ ॥
 चिदात्मनि परिज्ञाते नष्टे मोहेऽज्ञसम्भवे।
 देहः पततु वाऽरब्धकर्मवेगेन तिष्ठतु ॥ ४५ ॥

योगिनो न हि दुःखं वा सुखं वाऽज्ञानसम्भवम्।

तस्माद्देहेन सहितो यावत्प्रारब्धसङ्ख्यः ॥ ४६ ॥

तावत्तिष्ठ सुखेन त्वं धृतकञ्चुकसर्पवत्।

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किष्किन्ध्याकाण्डे
अष्टमे सर्गे चन्द्रमोपदेशः सम्पूर्णः ॥

॥ सुन्दरकाण्डः ॥

॥ रामकथाकथनम् ॥

विलोक्य हनुमान् किञ्चिद्विचार्यैतदभाषत।
शनैः शनैः सूक्ष्मरूपो जानक्याः श्रोत्रगं वचः ॥ १२ ॥

इक्ष्वाकुवंशसम्भूतो राजा दशरथो महान्।
अयोध्याधिपतिस्तस्य चत्वारो लोकविश्रुताः ॥ १३ ॥

पुत्रा देवसमाः सर्वे लक्षणैरुपलक्षिताः।
रामश्च लक्ष्मणश्चैव भरतश्चैव शत्रुहा ॥ १४ ॥

ज्येष्ठो रामः पितुर्वाक्याद्दण्डकारण्यमागतः।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया भार्यया सह ॥ १५ ॥

उवास गौतमीतीरे पञ्चवट्यां महामनाः।
तत्र नीता महाभागा सीता जनकनन्दिनी ॥ १६ ॥

रहिते रामचन्द्रेण रावणेन दुरात्मना।
ततो रामोऽतिदुःखार्तो मार्गमाणोऽथ जानकीम् ॥ १७ ॥

जटायुषं पक्षिराजमपश्यत्पतितं भुवि।
तस्मै दत्त्वा दिवं शीघ्रमृष्यमूकमुपागमत् ॥ १८ ॥

सुग्रीवेण कृता मैत्री रामस्य विदितात्मनः।
तद्भार्याहारिणं हत्वा वालिनं रघुनन्दनः ॥ १९ ॥

राज्येऽभिषिच्य सुग्रीवं मित्रकार्यं चकार सः।
सुग्रीवस्तु समानाय्य वानरान् वानरप्रभुः ॥ २० ॥

प्रेषयामास परितो वानरान् परिमार्गणे।
सीतायास्तत्र चैकोऽहं सुग्रीवसचिवो हरिः ॥ २१ ॥

सम्पातिवचनाच्छीघ्रमुल्लङ्घ्य शतयोजनम्।
समुद्रं नगरीं लङ्कां विचिन्वन् जानकीं शुभाम् ॥ २२ ॥

शनैरशोकवनिकां विचिन्वन् शिंशपातरुम्।
अद्राक्षं जानकीमत्र शोचन्तीं दुःखसम्प्लुताम् ॥ २३ ॥

रामस्य महिषीं देवीं कृतकृत्योऽहमागतः।
इत्युत्तवोपररामाथ मारुतिर्बुद्धिमत्तरः ॥ २४ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे सुन्दरकाण्डे तृतीये
सर्गे हनूमता रामकथाकथनं सम्पूर्णम् ॥

॥ हनूमत्सम्भाषणम् ॥

विचार्य लोकस्य विवेकतो गतिम्
न राक्षसीं बुद्धिमुपैहि रावण।
दैवीं गतिं संसृतिमोक्षहैतुकीम्
समाश्रयात्यन्तहिताय देहिनः ॥ १५ ॥

त्वं ब्रह्मणो ह्युत्तमवंशसम्भवः
पौलस्त्यपुत्रोऽसि कुबेरबान्धवः।
देहात्मबुद्ध्याऽपि च पश्य राक्षसो
नास्यात्मबुद्ध्या किमु राक्षसो नहि ॥ १६ ॥

शरीरबुद्धीन्द्रियदुःखसन्ततिः

न ते न च त्वं तव निर्विकारतः।

अज्ञानहेतोश्च तथैव सन्ततेः

असत्त्वमस्याः स्वपतो हि दृश्यवत् ॥ १७ ॥

इदं तु सत्यं तव नास्ति विक्रिया

विकारहेतुर्न च तेऽद्वयत्वतः।

यथा नभः सर्वगतं न लिप्यते

तथा भवान् देहगतोऽपि सूक्ष्मकः ॥ १८ ॥

देहेन्द्रियप्राणशरीरसङ्गतः

त्वात्मेति बद्धाखिलबन्धभाग्भवेत्।

चिन्मात्रमेवाहमजोऽहमक्षरो

ह्यानन्दभावोऽहमिति प्रमुच्यते ॥ १९ ॥

देहोऽप्यनात्मा पृथिवीविकारजो

न प्राण आत्माऽनिल एष एव सः।

मनोऽप्यहङ्कारविकार एव नो

न चापि बुद्धिः प्रकृतेर्विकारजा ॥ २० ॥

आत्मा चिदानन्दमयोऽविकारवान्

देहादिसङ्घाद्यतिरिक्त ईश्वरः।

निरञ्जनो मुक्त उपाधितः सदा

ज्ञात्वैवमात्मानमितो विमुच्यते ॥ २१ ॥

अतोऽहमात्यन्तिकमोक्षसाधनम्
 वक्ष्ये शृणुष्ववाहितो महामते।
 विष्णोर्हि भक्तिः सुविशोधनं धियः
 ततो भवेज्ज्ञानमतीव निर्मलम् ॥ २२ ॥

विशुद्धतत्त्वानुभवो भवेत्ततः
 सम्यग्विदित्वा परमं पदं व्रजेत्।
 अतो भजस्वाद्य हरिं रमापतिम्
 रामं पुराणं प्रकृतेः परं विभुम् ॥ २३ ॥

विसृज्य मौर्व्यं हृदि शत्रुभावनाम्
 भजस्व रामं शरणागतप्रियम्।
 सीतां पुरस्कृत्य सपुत्रबान्धवो
 रामं नमस्कृत्य विमुच्यसे भयात् ॥ २४ ॥

रामं परात्मानमभावयन् जनो
 भक्त्या हृदिस्थं सुखरूपमद्वयम्।
 कथं परं तीरमवाप्नुयाज्जनो
 भवाम्बुधेर्दुःखतरङ्गमालिनः ॥ २५ ॥

नो चेत्त्वमज्ञानमयेन वह्निना
 ज्वलन्तमात्मानमरक्षितारिवत्।
 नयस्यधोऽधः स्वकृतैश्च पातकैः
 विमोक्षशङ्का न च ते भविष्यति ॥ २६ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे सुन्दरकाण्डे चतुर्थे
 सर्गे हनूमत्सम्भाषणं सम्पूर्णम् ॥

॥ युद्धकाण्डः ॥

॥ विभीषणकृतं रामस्तोत्रम् ॥

श्रीमहादेव उवाच

विभीषणो महाभागश्चतुर्भिर्मन्त्रिभिः सह।

आगत्य गगने रामसम्ममुखे समवस्थितः ॥ १ ॥

उच्चैरुवाच भोः स्वामिन् राम राजीवलोचन।

रावणस्यानुजोऽहं ते दारहर्तुर्विभीषणः ॥ २ ॥

नाम्ना भ्रात्रा निरस्तोऽहं त्वामेव शरणं गतः।

हितमुक्तं मया देव तस्य चाविदितात्मनः ॥ ३ ॥

सीतां रामाय वैदेहीं प्रेषयेति पुनः पुनः।

उक्तोऽपि न शृणोत्येव कालपाशवशं गतः ॥ ४ ॥

हन्तुं मां खड्गमादाय प्राद्रवद्राक्षसाधमः।

ततोऽचिरेण सचिवैश्चतुर्भिः सहितो भयात् ॥ ५ ॥

त्वामेव भवमोक्षाय मुमुक्षुः शरणं गतः।

विभीषणवचः श्रुत्वा सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ॥ ६ ॥

विश्वासाहो न ते राम मायावी राक्षसाधमः।

सीताहर्तुर्विशेषेण रावणस्यानुजो बली ॥ ७ ॥

मन्त्रिभिः सायुधैरस्मान् विवरे निहनिष्यति।

तदाज्ञापय मे देव वानरैर्हन्यतामयम् ॥ ८ ॥

ममैवं भाति मे राम बुद्ध्या किं निश्चितं वद।

श्रुत्वा सुग्रीववचनं रामः सस्मितमब्रवीत् ॥ ९ ॥

यदीच्छामि कपिश्रेष्ठ लोकान् सर्वान् सहेश्वरान्।
निमिषार्धेन संहन्यां सृजामि निमिषार्धतः ॥ १० ॥

अतो मयाऽभयं दत्तं शीघ्रमानय राक्षसम् ॥ ११ ॥

सकृदेव प्रपन्नाय तवास्मीति च याचते।

अभयं सर्वभूतेभ्यो ददाम्येतद्व्रतं मम ॥ १२ ॥

रामस्य वचनं श्रुत्वा सुग्रीवो हृष्टमानसः।

विभीषणमथानाय्य दर्शयामास राघवम् ॥ १३ ॥

विभीषणस्तु साष्टाङ्गं प्रणिपत्य रघूत्तमम्।

हर्षगद्गदया वाचा भक्त्या च परयान्वितः ॥ १४ ॥

रामं श्यामं विशालाक्षं प्रसन्नमुखपङ्कजम्।

धनुर्बाणधरं शान्तं लक्ष्मणेन समन्वितम् ॥ १५ ॥

कृताञ्जलिपुटो भूत्वा स्तोतुं समुपचक्रमे ॥ १६ ॥

विभीषण उवाच

नमस्ते राम राजेन्द्र नमः सीतामनोरम।

नमस्ते चण्डकोदण्ड नमस्ते भक्तवत्सल ॥ १७ ॥

नमोऽनन्ताय शान्ताय रामायामिततेजसे।

सुग्रीवमित्राय च ते रघूणां पतये नमः ॥ १८ ॥

जगदुत्पत्तिनाशानां कारणाय महात्मने।

त्रैलोक्यगुरवेऽनादिगृहस्थाय नमो नमः ॥ १९ ॥

त्वमादिर्जगतां राम त्वमेव स्थितिकारणम्।

त्वमन्ते निधनस्थानं स्वेच्छाचारस्त्वमेव हि ॥ २० ॥

चराचराणां भूतानां बहिरन्तश्च राघव।
 व्याप्यव्यापकरूपेण भवान् भाति जगन्मयः ॥ २१ ॥
 त्वन्मायया हृतज्ञाना नष्टात्मानो विचेतसः।
 गतागतं प्रपद्यन्ते पापपुण्यवशात्सदा ॥ २२ ॥
 तावत्सत्यं जगद्भाति शुक्तिकारजतं यथा।
 यावन्न ज्ञायते ज्ञानं चेतसाऽनन्यगामिना ॥ २३ ॥
 त्वदज्ञानात्सदा युक्ताः पुत्रदारगृहादिषु।
 रमन्ते विषयान् सर्वानन्ते दुःखप्रदान् विभो ॥ २४ ॥
 त्वमिन्द्रोऽग्निर्यमो रक्षो वरुणश्च तथाऽनिलः।
 कुबेरश्च तथा रुद्रस्त्वमेव पुरुषोत्तम ॥ २५ ॥
 त्वमणोरप्यणीयांश्च स्थूलात् स्थूलतरः प्रभो।
 त्वं पिता सर्वलोकानां माता धाता त्वमेव हि ॥ २६ ॥
 आदिमध्यान्तरहितः परिपूर्णोऽच्युतोऽव्ययः।
 त्वं पाणिपादरहितश्चक्षुःश्रोत्रविवर्जितः ॥ २७ ॥
 श्रोता द्रष्टा ग्रहीता च जवनस्त्वं खरान्तक।
 कोशेभ्यो व्यतिरिक्तस्त्वं निर्गुणो निरुपाश्रयः ॥ २८ ॥
 निर्विकल्पो निर्विकारो निराकारो निरीश्वरः।
 षड्भावरहितोऽनादिः पुरुषः प्रकृतेः परः ॥ २९ ॥
 मायया गृह्यमाणस्त्वं मनुष्य इव भाव्यसे।
 ज्ञात्वा त्वां निर्गुणमजं वैष्णवा मोक्षगामिनः ॥ ३० ॥
 अहं त्वत्पादसद्भक्तिनिःश्रेणीं प्राप्य राघव।
 इच्छामि ज्ञानयोगारख्यं सौधमारोढुमीश्वर ॥ ३१ ॥

नमः सीतापते राम नमः कारुणिकोत्तम।
 रावणारे नमस्तुभ्यं त्राहि मां भवसागरात् ॥ ३२ ॥
 ततः प्रसन्नः प्रोवाच श्रीरामो भक्तवत्सलः।
 वरं वृणीष्व भद्रं ते वाञ्छितं वरदोऽस्म्यहम् ॥ ३३ ॥

विभीषण उवाच

धन्योऽस्मि कृतकृत्योऽस्मि कृतकार्योऽस्मि राघव।
 त्वत्पाददर्शनादेव विमुक्तोऽस्मि न संशयः ॥ ३४ ॥
 नास्ति मत्सदृशो धन्यो नास्ति मत्सदृशः शुचिः।
 नास्ति मत्सदृशो लोके राम त्वन्मूर्तिदर्शनात् ॥ ३५ ॥
 कर्मबन्धविनाशाय त्वज्ज्ञानं भक्तिलक्षणम्।
 त्वद्धानं परमार्थं च देहि मे रघुनन्दन ॥ ३६ ॥
 न याचे राम राजेन्द्र सुखं विषयसम्भवम्।
 त्वत्पादकमले सक्ता भक्तिरेव सदास्तु मे ॥ ३७ ॥
 ओमित्युक्त्वा पुनः प्रीतो रामः प्रोवाच राक्षसम्।
 शृणु वक्ष्यामि ते भद्रं रहस्यं मम निश्चितम् ॥ ३८ ॥
 मद्भक्तानां प्रशान्तानां योगिनां वीतरागिणाम्।
 हृदये सीतया नित्यं वसाम्यत्र न संशयः ॥ ३९ ॥
 तस्मात्त्वं सर्वदा शान्तः सर्वकल्मषवर्जितः।
 मां ध्यात्वा मोक्ष्यसे नित्यं घोरसंसारसागरात् ॥ ४० ॥
 स्तोत्रमेतत्पठेद्यस्तु लिखेद्यः शृणुयादपि।
 मत्प्रीतये ममाभीष्टं सारूप्यं समवाप्नुयात् ॥ ४१ ॥

इत्युक्त्वा लक्ष्मणं प्राह श्रीरामो भक्तभक्तिमान्।
 पश्यत्विदानीमेवैष मम सन्दर्शने फलम् ॥ ४२ ॥
 लङ्काराज्येऽभिषेक्ष्यामि जलमानय सागरात्।
 यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च यावत्तिष्ठति मेदिनी ॥ ४३ ॥
 यावन्मम कथा लोके तावद्राज्यं करोत्वसौ।
 इत्युक्त्वा लक्ष्मणेनाम्बु ह्यानाय्य कलशेन तम् ॥ ४४ ॥
 लङ्काराज्याधिपत्यार्थमभिषेकं रमापतिः।
 कारयामास सचिवैर्लक्ष्मणेन विशेषतः ॥ ४५ ॥
 साधु साध्विति ते सर्वे वानरास्तुष्टुबुभृशम्।
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे तृतीये
 सर्गे विभीषणकृतं श्री रामस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

॥ शुकसम्भाषणम् ॥

शुक उवाच

रामो न मानुषः साक्षादादिनारायणः परः।
 सीता साक्षाज्जगद्धेतुश्चिच्छक्तिर्जगदात्मिका ॥ ४० ॥
 ताभ्यामेव समुत्पन्नं जगत्स्थावरजङ्गमम्।
 तस्माद्रामश्च सीता च जगतस्तस्थुषश्च तौ ॥ ४१ ॥
 पितरौ पृथिवीपाल तयोर्वैरी कथं भवेत्।
 अजानता त्वयाऽऽनीता जगन्मातैव जानकी ॥ ४२ ॥
 क्षणनाशिनि संसारे शरीरे क्षणभङ्गुरे।
 पञ्चभूतात्मके राजंश्चतुर्विंशतितत्त्वके ॥ ४३ ॥

मलमांसास्थिदुर्गन्धभूयिष्ठेऽहङ्कृतालये ।
 कैवास्था व्यतिरिक्तस्य काये तव जडात्मके ॥ ४४ ॥
 यत्कृते ब्रह्महत्यादिपातकानि कृतानि च ।
 भोगभोक्ता तु यो देहः स देहोऽत्र पतिष्यति ॥ ४५ ॥
 पुण्यपापे समायातो जीवेन सुखदुःखयोः ।
 कारणे देहयोगादिनाऽऽत्मनः कुरुतोऽनिशम् ॥ ४६ ॥
 यावद्देहोऽस्मि कर्ताऽस्मीत्यात्माऽहं कुरुतेऽवशः ।
 अध्यासात्तावदेव स्याज्जन्मनाशादिसम्भवः ॥ ४७ ॥
 तस्मात्त्वं त्यज देहादावभिमानं महामते ।
 आत्मातिऽनिर्मलः शुद्धो विज्ञानात्माऽचलोऽव्ययः ॥ ४८ ॥
 स्वाज्ञानवशतो बन्धं प्रतिपद्य विमुह्यति ।
 तस्मात्त्वं शुद्धभावेन ज्ञात्वाऽऽत्मानं सदा स्मर ॥ ४९ ॥
 विरतिं भज सर्वत्र पुत्रदारगृहादिषु ।
 निरयेष्वपि भोगः स्याच्छ्वशूकरतनावपि ॥ ५० ॥
 देहं लब्ध्वा विवेकाढ्यं द्विजत्वं च विशेषतः ।
 तत्रापि भारते वर्षे कर्मभूमौ सुदुर्लभम् ॥ ५१ ॥
 को विद्वानात्मसात्कृत्वा देहं भोगानुगो भवेत् ।
 अतस्त्वं ब्राह्मणो भूत्वा पौलस्त्यतनयश्च सन् ॥ ५२ ॥
 अज्ञानीव सदा भोगाननुधावसि किं मुधा ।
 इतः परं वा त्यक्त्वा त्वं सर्वसङ्गं समाश्रय ॥ ५३ ॥
 राममेव परात्मनं भक्तिभावेन सर्वदा ।
 सीतां समर्प्य रामाय तत्पादानुचरो भव ॥ ५४ ॥

विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं प्रयास्यसि।
 नो चेद्गमिष्यसेऽधोऽधः पुनरावृत्तिवर्जितः।
 अङ्गीकुरुष्व मद्वाक्यं हितमेव वदामि ते॥५५॥

सत्सङ्गतिं कुरु भजस्व हरिं शरण्यम्
 श्रीराघवं मरकतोपलकान्तिकान्तम्।
 सीतासमेतमनिशं धृतचापबाणम्
 सुग्रीवलक्ष्मणविभीषणसेविताङ्घ्रिम् ॥५६॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे चतुर्थे
 सर्गे शुकसम्भाषणं सम्पूर्णम् ॥

॥ कालनेमिसम्भाषणम् ॥

कालनेमिरुवाच

सीतां प्रयच्छ रामाय राज्यं देहि विभीषणे।
 वनं याहि महाबाहो रम्यं मुनिगणाश्रयम्॥४६॥
 स्नात्वा प्रातः शुभजले कृत्वा सन्ध्यादिकाः क्रियाः।
 तत एकान्तमाश्रित्य सुखासनपरिग्रहः॥४७॥
 विसृज्य सर्वतः सङ्गमितरान् विषयान् बहिः।
 बहिःप्रवृत्ताक्षगणं शनैः प्रत्यक् प्रवाहय॥४८॥
 प्रकृतेर्भिन्नमात्मानं विचारय सदाऽनघ।
 चराचरं जगत्कृत्स्नं देहबुद्धीन्द्रियादिकम्॥४९॥
 आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं दृश्यते श्रूयते च यत्।
 सैषा प्रकृतिरित्युक्ता सैव मायेति कीर्तिता॥५०॥

सर्गस्थितिविनाशानां जगद्वृक्षस्य कारणम् ।
 लोहितश्वेतकृष्णादि प्रजाः सृजति सर्वदा ॥ ५१ ॥
 कामक्रोधादिपुत्राद्यान् हिंसातृष्णादिकन्यकाः ।
 मोहयन्त्यनिशं देवमात्मानं स्वैर्गुणैर्विभुम् ॥ ५२ ॥
 कर्तृत्वभोक्तृत्वमुखान् स्वगुणानात्मनीश्वरे ।
 आरोप्य स्ववशं कृत्वा तेन क्रीडति सर्वदा ॥ ५३ ॥
 शुद्धोऽप्यात्मा यया युक्तः पश्यतीव सदा बहिः ।
 विस्मृत्य च स्वमात्मानं मायागुणविमोहितः ॥ ५४ ॥
 यदा सद्गुरुणा युक्तो बोध्यते बोधरूपिणा ।
 निवृत्तदृष्टिरात्मानं पश्यत्येव सदा स्फुटम् ॥ ५५ ॥
 जीवन्मुक्तः सदा देही मुच्यते प्राकृतैर्गुणैः ।
 त्वमप्येवं सदाऽऽत्मानं विचार्य नियतेन्द्रियः ॥ ५६ ॥
 प्रकृतेरन्यमात्मानं ज्ञात्वा मुक्तो भविष्यसि ।
 ध्यातुं यद्यसमर्थोऽसि सगुणं देवमाश्रय ॥ ५७ ॥
 हृत्पद्मकर्णिके स्वर्णपीठे मणिगणान्विते ।
 मृदुश्लक्ष्णतरे तत्र जानक्या सह संस्थितम् ॥ ५८ ॥
 वीरासनं विशालाक्षं विद्युत्पुञ्जनिभाम्बरम् ।
 किरीटहारकेयूरकौस्तुभादिभिरन्वितम् ॥ ५९ ॥
 नूपुरैः कटकैर्भान्तं तथैव वनमालया ।
 लक्ष्मणेन धनुर्द्वन्द्वकरेण परिसेवितम् ॥ ६० ॥
 एवं ध्यात्वा सदाऽऽत्मानं रामं सर्वहृदि स्थितम् ।
 भक्त्या परमया युक्तो मुच्यते नात्र संशयः ॥ ६१ ॥

शृणु वै चरितं तस्य भक्तैर्नित्यमनन्यधीः।
 एवं चेत्कृतपूर्वाणि पापानि च महान्त्यपि।
 क्षणादेव विनश्यन्ति यथाऽग्नेस्तूलराशयः ॥ ६२ ॥

भजस्व रामं परिपूर्णमेकम्
 विहाय वैरं निजभक्तियुक्तः।
 हृदा सदा भावितभावरूपम्
 अनामरूपं पुरुषं पुराणम् ॥ ६३ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे षष्ठे सर्गे
 कालनेमिसम्भाषणम् सम्पूर्णम् ॥

॥ कुम्भकर्णसम्भाषणम् ॥

कुम्भकर्ण उवाच

पुरा मन्त्रविचारे ते गदितं यन्मया नृप।
 तदद्य त्वामुपगतं फलं पापस्य कर्मणः ॥ ५७ ॥
 पूर्वमेव मया प्रोक्तो रामो नारायणः परः।
 सीता च योगमायेति बोधितोऽपि न बुध्यसे ॥ ५८ ॥
 एकदाऽहं वने सानौ विशालायां स्थितो निशि।
 दृष्टो मया मुनिः साक्षान्नारदो दिव्यदर्शनः ॥ ५९ ॥
 तमब्रवं महाभाग कुतो गन्तासि मे वद।
 इत्युक्तो नारदः प्राह देवानां मन्त्रणे स्थितः ॥ ६० ॥
 तत्रोत्पन्नमुदन्तं ते वक्ष्यामि शृणु तत्त्वतः।
 युवाभ्यां पीडिता देवाः सर्वे विष्णुमुपागताः ॥ ६१ ॥

ऊचुस्ते देवदेवेशं स्तुत्वा भक्त्या समाहिताः ।
 जहि रावणमक्षोभ्यं देव त्रैलोक्यकण्टकम् ॥ ६२ ॥
 मानुषेण मृतिस्तस्य कल्पिता ब्रह्मणा पुरा ।
 अतस्त्वं मानुषो भूत्वा जहि रावणकण्टकम् ॥ ६३ ॥
 तथेत्याह महाविष्णुः सत्यसङ्कल्प ईश्वरः ।
 जातो रघुकुले देवो राम इत्यभिविश्रुतः ॥ ६४ ॥
 स हनिष्यति वः सर्वानित्युक्त्वा प्रययौ मुनिः ।
 अतो जानीहि रामं त्वं परं ब्रह्म सनातनम् ॥ ६५ ॥
 त्यज वैरं भजस्वाद्य मायामानुषविग्रहम् ।
 भजतो भक्तिभावेन प्रसीदति रघूत्तमः ॥ ६६ ॥
 भक्तिर्जनित्री ज्ञानस्य भक्तिर्मोक्षप्रदायिनी ।
 भक्तिहीनेन यत्किञ्चित्कृतं सर्वमसत्समम् ॥ ६७ ॥
 अवताराः सुबहवो विष्णोर्लीलानुकारिणः ।
 तेषां सहस्रसदृशो रामो ज्ञानमयः शिवः ॥ ६८ ॥
 रामं भजन्ति निपुणा मनसा वचसाऽनिशम् ।
 अनायासेन संसारं तीर्त्वा यान्ति हरेः पदम् ॥ ६९ ॥
 ये राममेव सततं भुवि शुद्धसत्त्वा
 ध्यायन्ति तस्य चरितानि पठन्ति सन्तः ।
 मुक्तास्त एव भवभोगमहाहिपाशैः
 सीतापतेः पदमनन्तसुखं प्रयान्ति ॥ ७० ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे सप्तमे
 सर्गे कुम्भकर्णसम्भाषणम् सम्पूर्णम् ॥

॥ नारदस्तुतिः ॥

नारद उवाच

देवदेव जगन्नाथ परमात्मन् सनातन।
 नारायणाखिलाधार विश्वसाक्षिन्नमोऽस्तु ते ॥ ३४ ॥
 विशुद्धज्ञानरूपोऽपि त्वं लोकानतिवञ्चयन्।
 मायया मनुजाकारः सुखदुःखादिमानिव ॥ ३५ ॥
 त्वं मायया गुह्यमानः सर्वेषां हृदि संस्थितः।
 स्वयञ्ज्योतिः स्वभावस्त्वं व्यक्त एवामलात्मनाम् ॥ ३६ ॥
 उन्मीलयन् सृजस्येतन्नेत्रे राम जगत्त्रयम्।
 उपसंहियते सर्वं त्वया चक्षुर्निमीलनात् ॥ ३७ ॥
 यस्मिन् सर्वमिदं भाति यतश्चैतच्चराचरम्।
 यस्मान्न किञ्चिद्ल्लोकेऽस्मिंस्तस्मै ते ब्रह्मणे नमः ॥ ३८ ॥
 प्रकृतिं पुरुषं कालं व्यक्ताव्यक्तस्वरूपिणम्।
 यं जानन्ति मुनिश्रेष्ठास्तस्मै रामाय ते नमः ॥ ३९ ॥
 विकाररहितं शुद्धं ज्ञानरूपं श्रुतिर्जगौ।
 त्वां सर्वजगदाकारमूर्तिं चाप्याह सा श्रुतिः ॥ ४० ॥
 विरोधो दृश्यते देव वैदिको वेदवादिनाम्।
 निश्चयं नाधिगच्छन्ति त्वत्प्रसादं विना बुधाः ॥ ४१ ॥
 मायया क्रीडतो देव न विरोधो मनागपि।
 रश्मिजालं रवेर्यद्वदृश्यते जलवद्भ्रमात् ॥ ४२ ॥
 भ्रान्तिज्ञानात्तथा राम त्वयि सर्वं प्रकल्प्यते।
 मनसोऽविषयो देव रूपं ते निर्गुणं परम् ॥ ४३ ॥

कथं दृश्यं भवेद्देव दृश्याभावे भजेत्कथम्।
अतस्तवावतारेषु रूपाणि निपुणा भुवि ॥ ४४ ॥

भजन्ति बुद्धिसम्पन्नास्तरन्त्येव भवार्णवम्।
कामक्रोधादयस्तत्र बहवः परिपन्थिनः ॥ ४५ ॥

भीषयन्ति सदा चेतो मार्जारा मूषकं यथा।
त्वन्नाम स्मरतां नित्यं त्वद्रूपमपि मानसे ॥ ४६ ॥

त्वत्पूजानिरतानां ते कथामृतपरात्मनाम्।
त्वद्भक्तसङ्गिनां राम संसारो गोष्पदायते ॥ ४७ ॥

अतस्ते सगुणं रूपं ध्यात्वाऽहं सर्वदा हृदि।
मुक्तश्चरामि लोकेषु पूज्योऽहं सर्वदैवतैः ॥ ४८ ॥

राम त्वया महत्कार्यं कृतं देवहितेच्छया।
कुम्भकर्णवधेनाद्य भूभारोऽयं गतः प्रभो ॥ ४९ ॥

श्वो हनिष्यति सौमित्रिरिन्द्रजेतारमाहवे।
हनिष्यसेऽथ राम त्वं परश्वो दशकन्धरम् ॥ ५० ॥

पश्यामि सर्वं देवेश सिद्धैः सह नभोगतः।
अनुगृह्णीष्व मां देव गमिष्यामि सुरालयम् ॥ ५१ ॥

इत्युत्त्वा राममामन्त्र्य नारदो भगवानृषिः।
ययौ देवैः पूज्यमानो ब्रह्मलोकमकल्मषम् ॥ ५२ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे अष्टमे
सर्गे नारदस्तुतिः सम्पूर्णः ॥

॥ मन्दोदरी-रावण-संवादः ॥

श्री महादेव उवाच

रावणस्तु ततो भार्यामुवाच परिसान्त्वयन्।
दैवाधीनमिदं भद्रे जीवता किं न दृश्यते।
त्यज शोकं विशालाक्षि ज्ञानमालम्ब्य निश्चितम् ॥ ३६ ॥

अज्ञानप्रभवः शोकः शोको ज्ञानविनाशकृत्।
अज्ञानप्रभवाहन्धीः शरीरादिष्वनात्मसु ॥ ३७ ॥

तन्मूलः पुत्रदारादिसम्बन्धः संसृतिस्ततः।
हर्षशोकभयक्रोधलोभमोहस्पृहादयः ॥ ३८ ॥

अज्ञानप्रभवा ह्येते जन्ममृत्युजरादयः।
आत्मा तु केवलं शुद्धो व्यतिरिक्तो ह्यलेपकः ॥ ३९ ॥

आनन्दरूपो ज्ञानात्मा सर्वभावविवर्जितः।
न संयोगो वियोगो वा विद्यते केनचित्सतः ॥ ४० ॥

एवं ज्ञात्वा स्वमात्मानं त्यज शोकमनिन्दिते।
इदानीमेव गच्छामि हत्वा रामं सलक्ष्मणम् ॥ ४१ ॥

आगमिष्यामि नो चेन्मां दारयिष्यति सायकैः।
श्रीरामो वज्रकल्पैश्च ततो गच्छामि तत्पदम् ॥ ४२ ॥

तदा त्वया मे कर्तव्या क्रिया मच्छासनात्प्रिये।
सीतां हत्वा मया सार्धं त्वं प्रवेक्ष्यसि पावकम् ॥ ४३ ॥

एवं श्रुत्वा वचस्तस्य रावणस्यातिदुःखिता।
उवाच नाथ मे वाक्यं शृणु सत्यं तथा कुरु ॥ ४४ ॥

शक्यो न राघवो जेतुं त्वया चान्यैः कदाचन।
 रामो देववरः साक्षात्प्रधानपुरुषेश्वरः ॥ ४५ ॥
 मत्स्यो भूत्वा पुरा कल्पे मनुं वैवस्वतं प्रभुः।
 ररक्ष सकलापद्भ्यो राघवो भक्तवत्सलः ॥ ४६ ॥
 रामः कूर्मोऽभवत्पूर्वं लक्षयोजनविस्तृतः।
 समुद्रमथने पृष्ठे दधार कनकाचलम् ॥ ४७ ॥
 हिरण्याक्षोऽतिदुर्वृत्तो हतोऽनेन महात्मना।
 क्रोडरूपेण वपुषा क्षोणीमुद्धरता क्वचित् ॥ ४८ ॥
 त्रिलोककण्टकं दैत्यं हिरण्यकशिपुं पुरा।
 हतवान्नारसिंहेन वपुषा रघुनन्दनः ॥ ४९ ॥
 विक्रमैस्त्रिभिरेवासौ बलिं बद्धा जगत्त्रयम्।
 आक्रम्यादात्सुरेन्द्राय भृत्याय रघुसत्तमः ॥ ५० ॥
 राक्षसाः क्षत्रियाकारा जाता भूमेर्भरावहाः।
 तान् हत्वा बहुशो रामो भुवं जित्वा ह्यदान्मुनेः ॥ ५१ ॥
 स एव साम्प्रतं जातो रघुवंशे परात्परः।
 भवदर्थे रघुश्रेष्ठो मानुषत्वमुपागतः ॥ ५२ ॥
 तस्य भार्या किमर्थं वा हता सीता वनाद्वलात्।
 मम पुत्रविनाशार्थं स्वस्यापि निधनाय च ॥ ५३ ॥
 इतः परं वा वैदेहीं प्रेषयस्व रघूत्तमे।
 विभीषणाय राज्यं तु दत्त्वा गच्छामहे वनम् ॥ ५४ ॥
 मन्दोदरीवचः श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत्।
 कथं भद्रे रणे पुत्रान् भ्रातृन् राक्षसमण्डलम् ॥ ५५ ॥

घातयित्वा राघवेण जीवामि वनगोचरः।
 रामेण सह योत्स्यामि रामबाणैः सुशीघ्रगैः ॥ ५६ ॥
 विदार्यमाणो यास्यामि तद्विष्णोः परमं पदम्।
 जानामि राघवं विष्णुं लक्ष्मीं जानामि जानकीम्।
 ज्ञात्वैव जानकी सीता मयाऽऽनीता वनाद्वलात् ॥ ५७ ॥
 रामेण निधनं प्राप्य यास्यामीति परं पदम्।
 विमुच्य त्वां तु संसाराद्गमिष्यामि सह प्रिये ॥ ५८ ॥
 परानन्दमयी शुद्धा सेव्यते या मुमुक्षुभिः।
 तां गतिं तु गमिष्यामि हतो रामेण संयुगे ॥ ५९ ॥
 प्रक्षाल्य कल्मषाणीह मुक्तिं यास्यामि दुर्लभाम् ॥ ६० ॥
 क्लेशादिपञ्चकतरङ्गयुतं भ्रमाढ्यम्
 दारात्मजाप्तधनबन्धुझषाभियुक्तम्।
 और्वानलाभनिजरोषमनङ्गजालम्
 संसारसागरमतीत्य हरिं व्रजामि ॥ ६१ ॥
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे दशमे
 सर्गे मन्दोदरी-रावण-संवादः सम्पूर्णः

॥ लक्ष्मणोपदेशः ॥

श्री लक्ष्मण उवाच

शोकेन महताऽऽविष्टं सौमित्रिरिदमब्रवीत्।
 यं शोचसि त्वं दुःखेन कोऽयं तव विभीषण ॥ १० ॥

त्वं वास्य कतमः सृष्टेः पुरेदानीमतः परम्।
 यद्वत्तोयौघपतिताः सिकता यान्ति तद्वशाः ॥ ११ ॥
 संयुज्यन्ते वियुज्यन्ते तथा कालेन देहिनः।
 यथा धानासु वै धाना भवन्ति न भवन्ति च ॥ १२ ॥
 एवं भूतेषु भूतानि प्रेरितानीशमायया।
 त्वं चेमे वयमन्ये च तुल्याः कालवशोद्भवाः ॥ १३ ॥
 जन्ममृत्यू यदा यस्मात्तदा तस्माद्भविष्यतः।
 ईश्वरः सर्वभूतानि भूतैः सृजति हन्त्यजः ॥ १४ ॥
 आत्मसृष्टैरस्वतन्त्रैर्निरपेक्षोऽपि बालवत्।
 देहेन देहिनो जीवा देहादेहोऽभिजायते ॥ १५ ॥
 बीजादेव यथा बीजं देहान्य इव शाश्वतः।
 देहिदेहविभागोऽयमविवेककृतः पुरा ॥ १६ ॥
 नानात्वं जन्म नाशश्च क्षयो वृद्धिः क्रियाफलम्।
 द्रष्टुरभान्त्यतद्धर्मा यथाग्नेर्दारुविक्रियाः ॥ १७ ॥
 त इमे देहसंयोगादात्मना भान्त्यसद्ब्रहात्।
 यथा यथा तथा चान्यद्वायतोऽसत्सदाग्रहात् ॥ १८ ॥
 प्रसुप्तस्यानहम्भावात्तदा भाति न संसृतिः।
 जीवतोऽपि तथा तद्वद्विमुक्तस्यानहङ्कृतेः ॥ १९ ॥
 तस्मान्मायामनोधर्मं जह्यहम्ममताभ्रमम्।
 रामभद्रे भगवति मनो धेह्यात्मनीश्वरे ॥ २० ॥
 सर्वभूतात्मनि परे मायामानुषरूपिणि।
 बाह्येन्द्रियार्थसम्बन्धात्त्याजयित्वा मनः शनैः ॥ २१ ॥

तत्र दोषान् दर्शयित्वा रामानन्दे नियोजय ।
 देहबुद्ध्या भवेद्भ्राता पिता माता सुहृत्प्रियः ॥ २२ ॥
 विलक्षणं यदा देहाज्जानात्यात्मानमात्मना ।
 तदा कः कस्य वा बन्धुभ्राता माता पिता सुहृत् ॥ २३ ॥
 मिथ्याज्ञानवशाज्जाता दारागारादयः सदा ।
 शब्दादयश्च विषया विविधाश्चैव सम्पदः ॥ २४ ॥
 बलं कोशो भृत्यवर्गो राज्यं भूमिः सुतादयः ।
 अज्ञानजत्वात्सर्वे ते क्षणसङ्गमभङ्गुराः ॥ २५ ॥
 अथोत्तिष्ठ हृदा रामं भावयन् भक्तिभावितम् ।
 अनुवर्तस्व राज्यादि भुञ्जन् प्रारब्धमन्वहम् ॥ २६ ॥
 भूतं भविष्यदभजन् वर्तमानमथाचरन् ।
 विहरस्व यथान्यायं भवदोषैर्न लिप्यसे ॥ २७ ॥
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे द्वादशे
 सर्गे लक्ष्मणोपदेशः सम्पूर्णः

॥ ब्रह्मेन्द्रदेवतादि स्तुतिः ॥

श्री महादेव उवाच

ततः शक्रः सहस्राक्षो यमश्च वरुणस्तथा ।
 कुबेरश्च महातेजाः पिनाकी वृषवाहनः ॥ १० ॥
 ब्रह्मा ब्रह्मविदां श्रेष्ठो मुनिभिः सिद्धचारणैः ।
 ऋषयः पितरः साध्या गन्धर्वाप्सरसोरगाः ॥ ११ ॥

एते चान्ये विमानाग्र्यैराजगम्यत्र राघवः ।
अब्रुवन् परमात्मानं रामं प्राञ्जलयश्च ते ॥ १२ ॥

कर्ता त्वं सर्वलोकानां साक्षी विज्ञानविग्रहः ।
वसूनामष्टमोऽसि त्वं रुद्राणां शङ्करो भवान् ॥ १३ ॥

आदिकर्ताऽसि लोकानां ब्रह्मा त्वं चतुराननः ।
अश्विनौ घ्राणभूतौ ते चक्षुषी चन्द्रभास्करो ॥ १४ ॥

लोकानामादिरन्तोऽसि नित्य एकः सदोदितः ।
सदा शुद्धः सदा बुद्धः सदा मुक्तोऽगुणोऽद्वयः ॥ १५ ॥

त्वन्मायासंवृतानां त्वं भासि मानुषविग्रहः ।
त्वन्नाम स्मरतां राम सदा भासि चिदात्मकः ॥ १६ ॥

रावणेन हृतं स्थानमस्माकं तेजसा सह ।
त्वयाऽद्य निहतो दुष्टः पुनः प्राप्तं पदं स्वकम् ॥ १७ ॥

एवं स्तुवत्सु देवेषु ब्रह्मा साक्षात्पितामहः ।
अब्रवीत्प्रणतो भूत्वा रामं सत्यपथे स्थितम् ॥ १८ ॥

ब्रह्मोवाच

वन्दे देवं विष्णुमशेषस्थितिहेतुम्
त्वामध्यात्मज्ञानिभिरन्तर्हृदि भाव्यम् ।
हेयाहेयद्वन्द्वविहीनं परमेकम्
सत्तामात्रं सर्वहृदिस्थं दृशिरूपम् ॥ १९ ॥

प्राणापानौ निश्चयबुद्ध्या हृदि रुद्धा
 छित्वा सर्वं संशयबन्धं विषयौघान्।
 पश्यन्तीशं यं गतमोहा यतयस्तम्
 वन्दे रामं रत्नकिरीटं रविभासम् ॥ २० ॥

मायातीतं माधवमाद्यं जगदादिम्
 मानातीतं मोहविनाशं मुनिवन्द्यम्।
 योगिध्येयं योगविधानं परिपूर्णम्
 वन्दे रामं रञ्जितलोकं रमणीयम् ॥ २१ ॥

भावाभावप्रत्ययहीनं भवमुख्यैः
 योगासक्तैरर्चितपादाम्बुजयुग्मम्।
 नित्यं शुद्धं बुद्धमनन्तं प्रणवारख्यम्
 वन्दे रामं वीरमशेषासुरदावम् ॥ २२ ॥

त्वं मे नाथो नाथितकार्याखिलकारी
 मानातीतो माधवरूपोऽखिलधारी।
 भक्त्या गम्यो भावितरूपो भवहारी
 योगाभ्यासैर्भावितचेतःसहचारी ॥ २३ ॥

त्वामाद्यन्तं लोकततीनां परमीशम्
 लोकानां नो लौकिकमानैरधिगम्यम्।
 भक्तिश्रद्धाभावसमेतैर्भजनीयम्
 वन्दे रामं सुन्दरमिन्दीवरनीलम् ॥ २४ ॥

को वा ज्ञातुं त्वामतिमानं गतमानम्
 मायासक्तो माधव शक्तो मुनिमान्यम्।
 वृन्दारण्ये वन्दितवृन्दारकवृन्दम्
 वन्दे रामं भवमुखवन्द्यं सुखकन्दम् ॥ २५ ॥

नानाशास्त्रैर्वेदकदम्बैः प्रतिपाद्यम्
 नित्यानन्दं निर्विषयज्ञानमनादिम्।
 मत्सेवार्थं मानुषभावं प्रतिपन्नम्
 वन्दे रामं मरकतवर्णं मथुरेशम् ॥ २६ ॥

श्रद्धायुक्तो यः पठतीमं स्तवमाद्यम्
 ब्राह्मं ब्रह्मज्ञानविधानं भुवि मर्त्यः।
 रामं श्यामं कामितकामप्रदमीशम्
 ध्यात्वा ध्याता पातकजालैर्विगतः स्यात् ॥ २७ ॥

श्रुत्वा स्तुतिं लोकगुरोर्विभावसुः
 स्वाङ्गे समादाय विदेहपुत्रिकाम्।
 विभ्राजमानां विमलारुणद्युतिम्
 रक्ताम्बरां दिव्यविभूषणान्विताम् ॥ २८ ॥

प्रोवाच साक्षी जगतां रघूत्तमम्
 प्रपन्नसर्वार्तिहरं हुताशनः।
 गृहाण देवीं रघुनाथ जानकीम्
 पुरा त्वया मय्यवरोपितां वने ॥ २९ ॥

विधाय मायाजनकात्मजां हरे
 दशाननप्राणविनाशनाय च।
 हतो दशास्यः सह पुत्रबान्धवैः
 निराकृतोऽनेन भरो भुवः प्रभो ॥ ३० ॥

तिरोहिता सा प्रतिबिम्बरूपिणी
 कृता यदर्थं कृतकृत्यतां गता।
 ततोऽतिहृष्टां परिगृह्य जानकीम्
 रामः प्रहृष्टः प्रतिपूज्य पावकम् ॥ ३१ ॥

स्वाङ्गे समावेश्य सदाऽनपायिनीम्
 श्रियं त्रिलोकीजननीं श्रियः पतिः।
 दृष्ट्वाऽथ रामं जनकात्मजायुतम्
 श्रिया स्फुरन्तं सुरनायको मुदा।
 भक्त्या गिरा गद्गदया समेत्य
 कृताञ्जलिः स्तोतुमथोपचक्रमे ॥ ३२ ॥

इन्द्र उवाच
 भजेऽहं सदा राममिन्दीवराभम्
 भवारण्यदावानलाभाभिधानम्।
 भवानीहृदा भावितानन्दरूपम्
 भवाभावहेतुं भवादिप्रपन्नम् ॥ ३३ ॥

सुरानीकदुःखौघनाशैकहेतुम्
 नराकारदेहं निराकारमीड्यम्।
 परेशं परानन्दरूपं वरेण्यम्
 हरिं राममीशं भजे भारनाशम् ॥ ३४ ॥

प्रपन्नाखिलानन्ददोहं प्रपन्नम्
 प्रपन्नार्तिनिःशेषनाशाभिधानम्।
 तपोयोगयोगीशभावाभिभाव्यम्
 कपीशादिमित्रं भजे राममित्रम् ॥ ३५ ॥

सदा भोगभाजां सुदूरे विभान्तम्
 सदा योगभाजामदूरे विभान्तम्।
 चिदानन्दकन्दं सदा राघवेशम्
 विदेहात्मजानन्दरूपं प्रपद्ये ॥ ३६ ॥

महायोगमायाविशेषानुयुक्तो
 विभासीश लीलानराकारवृत्तिः।
 त्वदानन्दलीलाकथापूर्णकर्णाः
 सदानन्दरूपा भवन्तीह लोके ॥ ३७ ॥

अहं मानपानाभिमत्तप्रमत्तो
 न वेदाखिलेशाभिमानाभिमानः।
 इदानीं भवत्पादपद्मप्रसादात्
 त्रिलोकाधिपत्याभिमानो विनष्टः ॥ ३८ ॥

स्फुरद्रत्नकेयूरहाराभिरामम्
 धराभारभूतासुरानीकदावम्।
 शरच्चन्द्रवक्त्रं लसत्पद्मनेत्रम्
 दुरावारपारं भजे राघवेशम् ॥ ३९ ॥

सुराधीशनीलाभ्रनीलाङ्गकान्तिम्
 विराधादिरक्षोवधाल्लोकशान्तिम्।
 किरीटादिशोभं पुरारातिलाभम्
 भजे रामचन्द्रं रघूणामधीशम् ॥ ४० ॥

लसच्चन्द्रकोटिप्रकाशादिपीठे
 समासीनमङ्गे समाधाय सीताम्।
 स्फुरद्धेमवर्णां तडित्पुञ्जभासाम्
 भजे रामचन्द्रं निवृत्तार्तितन्द्रम् ॥ ४१ ॥

ततः प्रोवाच भगवान् भवान्या सहितो भवः।
 रामं कमलपत्राक्षं विमानस्थो नभःस्थले ॥ ४२ ॥

आगमिष्याम्ययोध्यायां द्रष्टुं त्वां राज्यसत्कृतम्।
 इदानीं पश्य पितरमस्य देहस्य राघव ॥ ४३ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे त्रयोदशे
 सर्गे ब्रह्मेन्द्रदेवतादि स्तुतिः सम्पूर्णः ॥

॥ भरद्वाजकृत-रामस्तुतिः ॥

श्री महादेव उवाच

त्वं ब्रह्म परमं साक्षादादिमध्यान्तवर्जितः ।
 त्वमग्रे सलिलं सृष्ट्वा तत्र सुप्तोऽसि भूतकृत् ॥ १० ॥
 नारायणोऽसि विश्वात्मन्नराणामन्तरात्मकः ।
 त्वन्नाभिकमलोत्पन्नो ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ ११ ॥
 अतस्त्वं जगतामीशः सर्वलोकनमस्कृतः ।
 त्वं विष्णुर्जानकी लक्ष्मीः शेषोऽयं लक्ष्मणाभिधः ॥ १२ ॥
 आत्मना सृजसीदं त्वमात्मन्येवाऽऽत्ममायया ।
 न सज्जसे नभोवत्त्वं चिच्छक्त्या सर्वसाक्षिकः ॥ १३ ॥
 बहिरन्तश्च भूतानां त्वमेव रघुनन्दन ।
 पूर्णोऽपि मूढदृष्टीनां विच्छिन्न इव लक्ष्यसे ॥ १४ ॥
 जगत्त्वं जगदाधारस्त्वमेव परिपालकः ।
 त्वमेव सर्वभूतानां भोक्ता भोज्यं जगत्पते ॥ १५ ॥
 दृश्यते श्रूयते यद्यत्स्मर्यते वा रघूत्तम ।
 त्वमेव सर्वमखिलं त्वद्विनाऽन्यन्न किञ्चन ॥ १६ ॥
 माया सृजति लोकांश्च स्वगुणैरहमादिभिः ।
 त्वच्छक्तिप्रेरिता राम तस्मात्त्वय्युपचर्यते ॥ १७ ॥
 यथा चुम्बकसान्निध्याच्चलन्त्येवायसादयः ।
 जडास्तथा त्वया दृष्टा माया सृजति वै जगत् ॥ १८ ॥
 देहद्वयमदेहस्य तव विश्वं रिरक्षिषोः ।
 विराट् स्थूलं शरीरं ते सूत्रं सूक्ष्ममुदाहृतम् ॥ १९ ॥

विराजः सम्भवन्त्येते अवताराः सहस्रशः।
 कार्यान्ते प्रविशन्त्येव विराजं रघुनन्दन॥ २० ॥
 अवतारकथां लोके ये गायन्ति गृणन्ति च।
 अनन्यमनसो मुक्तिस्तेषामेव रघूत्तम॥ २१ ॥

त्वं ब्रह्मणा पुरा भूमेर्भारहाराय राघव।
 प्रार्थितस्तपसा तुष्टस्त्वं जातोऽसि रघोः कुले॥ २२ ॥

देवकार्यमशेषेण कृतं ते राम दुष्करम्।
 बहुवर्षसहस्राणि मानुषं देहमाश्रितः॥ २३ ॥

कुर्वन् दुष्करकर्माणि लोकद्वयहिताय च।
 पापहारीणि भुवनं यशसा पूरयिष्यसि॥ २४ ॥

प्रार्थयामि जगन्नाथ पवित्रं कुरु मे गृहम्।
 स्थित्वाऽद्य भुक्त्वा सबलः श्वो गमिष्यसि पत्तनम्॥ २५ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे चतुर्दशे
 सर्गे भरद्वाजकृत-रामस्तुतिः सम्पूर्णः ॥

॥ शिवकृत-रामस्तुतिः ॥

श्री महादेव उवाच

नमोऽस्तु रामाय सशक्तिकाय
 नीलोत्पलश्यामलकोमलाय।

किरीटहाराङ्गदभूषणाय

सिंहासनस्थाय महाप्रभाय॥ ५१ ॥

त्वमादिमध्यान्तविहीन एकः
 सृजस्यवस्यत्सि च लोकजातम्।
 स्वमायया तेन न लिप्यसे त्वम्
 यत्स्वे सुखेऽजस्तरतोऽनवद्यः ॥ ५२ ॥

लीलां विधत्से गुणसंवृतस्त्वम्
 प्रपन्नभक्तानुविधानहेतोः ।
 नानावतारैः सुरमानुषाद्यैः
 प्रतीयसे ज्ञानिभिरेव नित्यम् ॥ ५३ ॥

स्वांशेन लोकं सकलं विधाय तम्
 बिभर्षि च त्वं तदधः फणीश्वरः।
 उपर्यधो भान्वनिलोडुपौषधि-
 प्रवर्षरूपोऽवसि नैकधा जगत् ॥ ५४ ॥

त्वमिह देहभृतां शिखिरूपः
 पचसि भुक्तमशेषमजस्रम्।
 पवनपञ्चकरूपसहायो
 जगदखण्डमनेन बिभर्षि ॥ ५५ ॥

चन्द्रसूर्यशिखिमध्यगतं यत्
 तेज ईश चिदशेषतनूनाम्।
 प्राभवत्तनुभृतामिव धैर्यम्
 शौर्यमायुरखिलं तव सत्त्वम् ॥ ५६ ॥

त्वं विरिञ्चिशिवविष्णुविभेदात्
 कालकर्मशशिसूर्यविभागात्।
 वादिनां पृथगिवेश विभासि
 ब्रह्म निश्चितमनन्यदिहैकम् ॥ ५७ ॥

मत्स्यादिरूपेण यथा त्वमेकः
 श्रुतौ पुराणेषु च लोकसिद्धः।
 तथैव सर्वं सदसद्विभाग-
 स्त्वमेव नान्यद्भवतो विभाति ॥ ५८ ॥

यद्यत्समुत्पन्नमनन्तसृष्टा-
 वुत्पत्स्यते यच्च भवच्च यच्च।
 न दृश्यते स्थावरजङ्गमादौ
 त्वया विनातः परतः परस्त्वम् ॥ ५९ ॥

तत्त्वं न जानन्ति परात्मनस्ते
 जनाः समस्तास्तव माययातः।
 त्वद्भक्तसेवाऽमलमानसानाम्
 विभाति तत्त्वं परमेकमैशम् ॥ ६० ॥

ब्रह्मादयस्ते न विदुः स्वरूपम्
 चिदात्मतत्त्वं बहिरर्थभावाः।
 ततो बुधस्त्वामिदमेव रूपम्
 भक्त्या भजन्मुक्तिमुपैत्यदुःखः ॥ ६१ ॥

अहं भवन्नाम गृणन् कृतार्थो
 वसामि काश्यामनिशं भवान्या।
 मुमूर्षमाणस्य विमुक्तयेऽहम्
 दिशामि मन्त्रं तव राम नाम॥६२॥

इमं स्तवं नित्यमनन्यभक्त्या
 शृण्वन्ति गायन्ति लिखन्ति ये वै।
 ते सर्वसौख्यं परमं च लब्ध्वा
 भवत्पदं यान्तु भवत्प्रसादात्॥६३॥

॥इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकाण्डे पञ्चदशे
 सर्गे शिवकृत-रामस्तुतिः सम्पूर्णः॥

॥ उत्तरकाण्डः ॥

॥ अगस्त्यद्वारा रामस्वरूपकथनम् ॥

अगस्त्य उवाच

भवान्नारायणः साक्षाज्जगतामादिकृद्विभुः ।
 त्वत्स्वरूपमिदं सर्वं जगत्स्थावरजङ्गमम् ॥ ६३ ॥
 त्वन्नाभिकमलोत्पन्नो ब्रह्मा लोकपितामहः ।
 अग्निस्ते मुखतो जातो वाचा सह रघूत्तम ॥ ६४ ॥
 बाहुभ्यां लोकपालौघाश्चक्षुर्भ्यां चन्द्रभास्करौ ।
 दिशश्च विदिशश्चैव कर्णाभ्यां ते समुत्थिताः ॥ ६५ ॥
 घ्राणात्प्राणः समुत्पन्नश्चाश्विनौ देवसत्तमौ ।
 जङ्घाजानूरुजघनाद्भुवर्लोकादयोऽभवन् ॥ ६६ ॥
 कुक्षिदेशात्समुत्पन्नाश्चत्वारः सागरा हरे ।
 स्तनाभ्यामिन्द्रवरुणौ वालखिल्याश्च रेतसः ॥ ६७ ॥
 मेढ्राद्यमो गुदान्मृत्युर्मन्यो रुद्रस्त्रिलोचनः ।
 अस्थिभ्यः पर्वता जाताः केशेभ्यो मेघसंहतिः ॥ ६८ ॥
 ओषध्यस्तव रोमेभ्यो नखेभ्यश्च खरादयः ।
 त्वं विश्वरूपः पुरुषो मायाशक्तिसमन्वितः ॥ ६९ ॥
 नानारूप इवाऽऽभासि गुणव्यतिकरे सति ।
 त्वामाश्रित्यैव विबुधाः पिबन्त्यमृतमध्वरे ॥ ७० ॥
 त्वया सृष्टमिदं सर्वं विश्वं स्थावरजङ्गमम् ।
 त्वामाश्रित्यैव जीवन्ति सर्वे स्थावरजङ्गमाः ॥ ७१ ॥

त्वद्युक्तमखिलं वस्तु व्यवहारेऽपि राघव।
 क्षीरमध्यगतं सर्पिर्यथा व्याप्याखिलं पयः ॥ ७२ ॥
 त्वद्भासा भासतेऽर्कादि न त्वं तेनावभाससे।
 सर्वगं नित्यमेकं त्वां ज्ञानचक्षुर्विलोकयेत् ॥ ७३ ॥
 नाज्ञानचक्षुस्त्वां पश्येदन्धदृग् भास्करं यथा।
 योगिनस्त्वां विचिन्वन्ति स्वदेहे परमेश्वरम् ॥ ७४ ॥
 अतन्निरसनमुखैर्वेदशीर्षैरहर्निशम् ।
 त्वत्पादभक्तिलेशेन गृहीता यदि योगिनः ॥ ७५ ॥
 विचिन्वन्तो हि पश्यन्ति चिन्मात्रं त्वां न चान्यथा।
 मया प्रलपितं किञ्चित्सर्वज्ञस्य तवाग्रतः।
 क्षन्तुमर्हसि देवेश तवानुग्रहभागहम् ॥ ७६ ॥
 दिग्देशकालपरिहीनमनन्यमेकम्
 चिन्मात्रमक्षरमजं चलनादिहीनम्।
 सर्वज्ञमीश्वरमनन्तगुणं व्युदस्त-
 मायं भजे रघुपतिं भजतामभिन्नम् ॥ ७७ ॥
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकाण्डे द्वितीये
 सर्गे अगस्त्यद्वारा रामस्वरूपकथनं सम्पूर्णम् ॥

॥ रावणसनत्कुमार-संवाद-कथा ॥

अगस्त्य उवाच

अथान्यां सम्प्रवक्ष्यामि कथां राम त्वदाश्रयाम्।
 सीता हता यदर्थं सा रावणेन दुरात्मना ॥ २९ ॥

पुरा कृतयुगे राम प्रजापतिसुतं विभुम्।
 सनत्कुमारमेकान्ते समासीनं दशाननः।
 विनयावनतो भूत्वा ह्यभिवाद्येदमब्रवीत् ॥ ३० ॥

को न्वस्मिन् प्रवरो लोके देवानां बलवत्तरः।
 देवाश्च यं समाश्रित्य युद्धे शत्रुं जयन्ति हि ॥ ३१ ॥

कं यजन्ति द्विजा नित्यं कं ध्यायन्ति च योगिनः।
 एतन्मे शंस भगवन् प्रशं प्रश्वविदां वर ॥ ३२ ॥

ज्ञात्वा तस्य हृदिस्थं यत्तदशेषेण योगदृक्।
 दशाननमुवाचेदं शृणु वक्ष्यामि पुत्रक ॥ ३३ ॥

भर्ता यो जगतां नित्यं यस्य जन्मादिकं न हि।
 सुरासुरैर्नुतो नित्यं हरिर्नारायणोऽव्ययः ॥ ३४ ॥

यन्नाभिपङ्कजाज्जातो ब्रह्मा विश्वसृजां पतिः।
 सृष्टं येनैव सकलं जगत्स्थावरजङ्गमम् ॥ ३५ ॥

तं समाश्रित्य विबुधा जयन्ति समरे रिपून्।
 योगिनो ध्यानयोगेन तमेवानुजपन्ति हि ॥ ३६ ॥

महर्षेर्वचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच दशाननः।
 दैत्यदानवरक्षांसि विष्णुना निहतानि च ॥ ३७ ॥

कां वा गतिं प्रपद्यन्ते प्रेत्य ते मुनिपुङ्गव।
 तमुवाच मुनिश्रेष्ठो रावणं राक्षसाधिपम् ॥ ३८ ॥

दैवतैर्निहता नित्यं गत्वा स्वर्गमनुत्तमम्।
 भोगक्षये पुनस्तस्माद्भ्रष्टा भूमौ भवन्ति ते ॥ ३९ ॥

पूर्वार्जितैः पुण्यपापैर्भ्रियन्ते चोद्भवन्ति च ।
 विष्णुना ये हतास्ते तु प्राप्तुवन्ति हरेर्गतिम् ॥ ४० ॥
 श्रुत्वा मुनिमुखात्सर्वं रावणो हृष्टमानसः ।
 योत्स्येऽहं हरिणा सार्धमिति चिन्तापरोऽभवत् ॥ ४१ ॥
 मनःस्थितं परिज्ञाय रावणस्य महामुनिः ।
 उवाच वत्स तेऽभीष्टं भविष्यति न संशयः ॥ ४२ ॥
 कञ्चित्कालं प्रतीक्षस्व सुखी भव दशानन ।
 एवमुक्त्वा महाबाहो मुनिः पुनरुवाच तम् ॥ ४३ ॥
 तस्य स्वरूपं वक्ष्यामि ह्यरूपस्यापि मायिनः ।
 स्थावरेषु च सर्वेषु नदेषु च नदीषु च ॥ ४४ ॥
 ओङ्कारश्चैव सत्यं च सावित्री पृथिवी च सः ।
 समस्तजगदाधारः शेषरूपधरो हि सः ॥ ४५ ॥
 सर्वे देवाः समुद्राश्च कालः सूर्यश्च चन्द्रमाः ।
 सूर्योदयो दिवारात्री यमश्चैव तथाऽनिलः ॥ ४६ ॥
 अग्निरिन्द्रस्तथा मृत्युः पर्जन्यो वसवस्तथा ।
 ब्रह्मा रुद्रादयश्चैव ये चान्ये देवदानवाः ॥ ४७ ॥
 विद्योतते ज्वलत्येष पाति चात्तीति विश्वकृत् ।
 क्रीडां करोत्यव्ययात्मा सोऽयं विष्णुः सनातनः ॥ ४८ ॥
 तेन सर्वमिदं व्याप्तं त्रैलोक्यं सचराचरम् ।
 नीलोत्पलदलश्यामो विद्युद्वर्णाम्बरावृतः ॥ ४९ ॥
 शुद्धजाम्बूनदप्रख्यां श्रियं वामाङ्कसंस्थिताम् ।
 सदानपायिनीं देवीं पश्यन्नालिङ्ग्य तिष्ठति ॥ ५० ॥

द्रष्टुं न शक्यते कैश्चिद्देवदानवपन्नगैः ।
यस्य प्रसादं कुरुते स चैनं द्रष्टुमर्हति ॥ ५१ ॥

न च यज्ञतपोभिर्वा न दानाध्ययनादिभिः ।
शक्यते भगवान् द्रष्टुमुपायैरितरैरपि ॥ ५२ ॥

तद्भक्तैस्तद्गतप्राणैस्तच्चित्तैर्धूतकल्मषैः ।
शक्यते भगवान् विष्णुर्वेदान्तामलदृष्टिभिः ॥ ५३ ॥

अथवा द्रष्टुमिच्छा ते शृणु त्वं परमेश्वरम् ।
त्रेतायुगे स देवेशो भविता नृपविग्रहः ॥ ५४ ॥

हितार्थं देवमर्त्यानामिक्ष्वाकूणां कुले हरिः ।
रामो दाशरथिर्भूत्वा महासत्त्वपराक्रमः ॥ ५५ ॥

पितुर्नियोगात्स भ्रात्रा भार्यया दण्डके वने ।
विचरिष्यति धर्मात्मा जगन्मात्रा स्वमायया ॥ ५६ ॥

एवं ते सर्वमाख्यातं मया रावण विस्तरात् ।
भजस्व भक्तिभावेन सदा रामं श्रिया युतम् ॥ ५७ ॥

अगस्त्य उवाच

एवं श्रुत्वाऽसुराध्यक्षो ध्यात्वा किञ्चिद्विचार्य च ।
त्वया सह विरोधेप्सुर्मुमुदे रावणो महान् ॥ ५८ ॥

युद्धार्थी सर्वतो लोकान् पर्यटन् समवस्थितः ।
एतदर्थं महाराज रावणोऽतीव बुद्धिमान् ।
हतवान् जानकीं देवीं त्वयाऽऽत्मवधकाङ्क्षया ॥ ५९ ॥

इमां कथां यः शृणुयात्पठेद्वा
 संश्रावयेद्वा श्रवणार्थिनां सदा।
 आयुष्यमारोग्यमनन्तसौख्यम्
 प्राप्नोति लाभं धनमक्षयं च॥ ६० ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकाण्डे तृतीये
 सर्गे रावणसनत्कुमार-संवाद-कथा सम्पूर्णा ॥

॥ रामगीता ॥

श्री महादेव उवाच

ततो जगन्मङ्गलमङ्गलात्मना
 विधाय रामायणकीर्तिमुत्तमाम्।
 चचार पूर्वाचरितं रघूत्तमो
 राजर्षिवर्यैरभिसेवितं यथा ॥ १ ॥

सौमित्रिणा पृष्ट उदारबुद्धिना
 रामः कथाः प्राह पुरातनीः शुभाः।
 राज्ञः प्रमत्तस्य नृगस्य शापतो
 द्विजस्य तिर्यक्त्वमथाह राघवः ॥ २ ॥

कदाचिदेकान्त उपस्थितं प्रभुम्
 रामं रमालालितपादपङ्कजम्।
 सौमित्रिरासादितशुद्धभावनः
 प्रणम्य भक्त्या विनयान्वितोऽब्रवीत् ॥ ३ ॥

त्वं शुद्धबोधोऽसि हि सर्वदेहिनाम्
 आत्मास्यधीशोऽसि निराकृतिः स्वयम्।
 प्रतीयसे ज्ञानदृशां महामते
 पादाब्जभृङ्गाहितसङ्गसङ्गिनाम् ॥ ४ ॥

अहं प्रपन्नोऽस्मि पदाम्बुजं प्रभो
 भवापवर्गं तव योगिभावितम्।
 यथाञ्जसाऽज्ञानमपारवारिधिम्
 सुखं तरिष्यामि तथाऽनुशाधि माम् ॥ ५ ॥

श्रुत्वाऽथ सौमित्रिवचोऽखिलं तदा
 प्राह प्रपन्नार्तिहरः प्रसन्नधीः।
 विज्ञानमज्ञानतमःप्रशान्तये
 श्रुतिप्रपन्नं क्षितिपालभूषणः ॥ ६ ॥

आदौ स्ववर्णाश्रमवर्णिताः क्रियाः
 कृत्वा समासादितशुद्धमानसः।
 समाप्य तत्पूर्वमुपात्तसाधनः
 समाश्रयेत्सद्गुरुमात्मलब्धये ॥ ७ ॥

क्रिया शरीरोद्भवहेतुरादृता
 प्रियाप्रियौ तौ भवतः सुराणिणः।
 धर्मेतरौ तत्र पुनः शरीरकम्
 पुनः क्रिया चक्रवदीर्यते भवः ॥ ८ ॥

अज्ञानमेवास्य हि मूलकारणम्
 तद्ध्यानमेवात्र विधौ विधीयते।
 विद्यैव तन्नाशविधौ पटीयसी
 न कर्म तज्जं सविरोधमीरितम्॥ ९ ॥

नाज्ञानहानिर्न च रागसङ्क्षयो
 भवेत्ततः कर्म सदोषमुद्भवेत्।
 ततः पुनः संसृतिरप्यवारिता
 तस्माद्बुधो ज्ञानविचारवान् भवेत्॥ १० ॥

ननु क्रिया वेदमुखेन चोदिता
 तथैव विद्या पुरुषार्थसाधनम्।
 कर्तव्यता प्राणभृतः प्रचोदिता
 विद्यासहायत्वमुपैति सा पुनः॥ ११ ॥

कर्माकृतौ दोषमपि श्रुतिर्जगौ
 तस्मात्सदा कार्यमिदं मुमुक्षुणा।
 ननु स्वतन्त्रा ध्रुवकार्यकारिणी
 विद्या न किञ्चिन्मनसाऽप्यपेक्षते॥ १२ ॥

न सत्यकार्योऽपि हि यद्वदध्वरः
 प्रकाङ्क्षतेऽन्यानपि कारकादिकान्।
 तथैव विद्या विधितः प्रकाशितैः
 विशिष्यते कर्मभिरेव मुक्तये॥ १३ ॥

केचिद्वदन्तीति वितर्कवादिन-
 स्तदप्यसदृष्टविरोधकारणात् ।
 देहाभिमानादभिवर्धते क्रिया
 विद्या गताहङ्कृतितः प्रसिद्ध्यति ॥ १४ ॥

विशुद्धविज्ञानविरोचनाञ्चिता
 विद्यात्मवृत्तिश्चरमेति भण्यते।
 उदेति कर्माखिलकारकादिभिः
 निहन्ति विद्याखिलकारकादिकम् ॥ १५ ॥

तस्मात्त्यजेत्कार्यमशेषतः सुधीः
 विद्याविरोधान्न समुच्चयो भवेत्।
 आत्मानुसन्धानपरायणः सदा
 निवृत्तसर्वेन्द्रियवृत्तिगोचरः ॥ १६ ॥

यावच्छरीरादिषु माययाऽऽत्मधी-
 स्तावद्विधेयो विधिवादकर्मणाम्।
 नेतीति वाक्यैरखिलं निषिध्य तत्
 ज्ञात्वा परात्मानमथ त्यजेत्क्रियाः ॥ १७ ॥

यदा परात्मात्मविभेदभेदकम्
 विज्ञानमात्मन्यवभाति भास्वरम्।
 तदैव माया प्रविलीयतेऽञ्जसा
 सकारका कारणमात्मसंसृतेः ॥ १८ ॥

श्रुतिप्रमाणाभिविनाशिता च सा
 कथं भविष्यत्यपि कार्यकारिणी ।
 विज्ञानमात्रादमलाद्वितीयत-
 स्तस्मादविद्या न पुनर्भविष्यति ॥ १९ ॥

यदि स्म नष्टा न पुनः प्रसूयते
 कर्ताहमस्येति मतिः कथं भवेत् ।
 तस्मात्स्वतन्त्रा न किमप्यपेक्षते
 विद्या विमोक्षाय विभाति केवला ॥ २० ॥

सा तैत्तिरीयश्रुतिराह सादरम्
 न्यासं प्रशस्ताखिलकर्मणां स्फुटम् ।
 एतावदित्याह च वाजिनां श्रुतिः
 ज्ञानं विमोक्षाय न कर्म साधनम् ॥ २१ ॥

विद्यासमत्वेन तु दर्शितस्त्वया
 क्रतुर्न दृष्टान्त उदाहृतः समः ।
 फलैः पृथक्त्वाद्वहुकारकैः क्रतुः
 संसाध्यते ज्ञानमतो विपर्ययम् ॥ २२ ॥

सप्रत्यवायो ह्यहमित्यनात्मधी-
 रज्ञप्रसिद्धा न तु तत्त्वदर्शिनः ।
 तस्माद्बुधैस्त्याज्यमविक्रियात्मभिः
 विधानतः कर्म विधिप्रकाशितम् ॥ २३ ॥

श्रद्धान्वितस्तत्त्वमसीति वाक्यतो
 गुरोः प्रसादादपि शुद्धमानसः।
 विज्ञाय चैकात्म्यमथाऽऽत्मजीवयोः
 सुखी भवेन्मेरुरिवाप्रकम्पनः ॥ २४ ॥

आदौ पदार्थावगतिर्हि कारणम्
 वाक्यार्थविज्ञानविधौ विधानतः।
 तत्त्वम्पदार्थो परमात्मजीवका-
 वसीति चैकात्म्यमथानयोर्भवेत् ॥ २५ ॥

प्रत्यक्परोक्षादिविरोधमात्मनोः
 विहाय सङ्गृह्य तयोश्चिदात्मताम्।
 संशोदितां लक्षणया च लक्षिताम्
 ज्ञात्वा स्वमात्मानमथाद्वयो भवेत् ॥ २६ ॥

एकात्मकत्वाज्जहती न सम्भवेत्
 तथाऽजहल्लक्षणता विरोधतः।
 सोऽयम्पदार्थाविव भागलक्षणा
 युज्येत तत्त्वम्पदयोरदोषतः ॥ २७ ॥

रसादिपञ्चीकृतभूतसम्भवम्
 भोगालयं दुःखसुखादिकर्मणाम्।
 शरीरमाद्यन्तवदादिकर्मजम्
 मायामयं स्थूलमुपाधिमात्मनः ॥ २८ ॥

सूक्ष्मं मनोबुद्धिदशेन्द्रियैर्युतम्
 प्राणैरपञ्चीकृतभूतसम्भवम् ।
 भोक्तुः सुखादेरनुसाधनं भवेत्
 शरीरमन्यद्विदुरात्मनो बुधाः ॥ २९ ॥

अनाद्यनिर्वाच्यमपीह कारणम्
 मायाप्रधानं तु परं शरीरकम् ।
 उपाधिभेदात्तु यतः पृथक् स्थितम्
 स्वात्मानमात्मन्यवधारयेत्क्रमात् ॥ ३० ॥

कोशेष्वयं तेषु तु तत्तदाकृतिः
 विभाति सङ्गात् स्फटिकोपलो यथा ।
 असङ्गरूपोऽयमजो यतोऽद्वयो
 विज्ञायतेऽस्मिन् परितो विचारिते ॥ ३१ ॥

बुद्धेस्त्रिधा वृत्तिरपीह दृश्यते
 स्वप्नादिभेदेन गुणत्रयात्मनः ।
 अन्योन्यतोऽस्मिन् व्यभिचारतो मृषा
 नित्ये परे ब्रह्मणि केवले शिवे ॥ ३२ ॥

देहेन्द्रियप्राणमनश्चिदात्मनाम्
 सङ्घादजस्रं परिवर्तते धियः ।
 वृत्तिस्तमोमूलतयाज्ञलक्षणा
 यावद्भवेत्तावदसौ भवोद्भवः ॥ ३३ ॥

नेतिप्रमाणेन निराकृताखिलो
 हृदा समास्वादितचिद्धनामृतः।
 त्यजेदशेषं जगदात्तसद्रसम्
 पीत्वा यथाम्भः प्रजहाति तत्फलम् ॥ ३४ ॥

कदाचिदात्मा न मृतो न जायते
 न क्षीयते नापि विवर्धतेऽनवः।
 निरस्तसर्वातिशयः सुखात्मकः
 स्वयम्प्रभः सर्वगतोऽयमद्वयः ॥ ३५ ॥

एवंविधे ज्ञानमये सुखात्मके
 कथं भवो दुःखमयः प्रतीयते।
 अज्ञानतोऽध्यासवशात्प्रकाशते
 ज्ञाने विलीयेत विरोधतः क्षणात् ॥ ३६ ॥

यदन्यदन्यत्र विभाव्यते भ्रमा-
 दध्यासमित्याहुरमुं विपश्चितः।
 असर्पभूतेऽहिविभावनं यथा
 रज्ज्वादिके तद्वदपीश्वरे जगत् ॥ ३७ ॥

विकल्पमायारहिते चिदात्मके-
 ऽहङ्कार एष प्रथमः प्रकल्पितः।
 अध्यास एवात्मनि सर्वकारणे
 निरामये ब्रह्मणि केवले परे ॥ ३८ ॥

इच्छादिरागादिसुखादिधर्मिकाः
 सदा धियः संसृतिहेतवः परे।
 यस्मात्प्रसुप्तौ तदभावतः परः
 सुखस्वरूपेण विभाव्यते हि नः ॥ ३९ ॥

अनाद्यविद्योद्भवबुद्धिबिम्बितो
 जीवः प्रकाशोऽयमितीर्यते चितः।
 आत्मा धियः साक्षितया पृथक् स्थितो
 बुद्ध्यापरिच्छिन्नपरः स एव हि ॥ ४० ॥

चिद्विम्बसाक्ष्यात्मधियां प्रसङ्गत-
 स्त्वेकत्र वासादनलाक्तलोहवत्।
 अन्योन्यमध्यासवशात्प्रतीयते
 जडाजडत्वं च चिदात्मचेतसोः ॥ ४१ ॥

गुरोः सकाशादपि वेदवाक्यतः
 सञ्जातविद्यानुभवो निरीक्ष्य तम्।
 स्वात्मानमात्मस्थमुपाधिवर्जितम्
 त्यजेदशेषं जडमात्मगोचरम् ॥ ४२ ॥

प्रकाशरूपोऽहमजोऽहमद्वयो-
 ऽसकृद्विभातोऽहमतीव निर्मलः।
 विशुद्ध विज्ञानघनो निरामयः
 सम्पूर्ण आनन्दमयोऽहमक्रियः ॥ ४३ ॥

सदैव मुक्तोऽहमचिन्त्यशक्तिमान्
 अतीन्द्रियज्ञानमविक्रियात्मकः ।
 अनन्तपारोऽहमहर्निशं बुधैः
 विभावितोऽहं हृदि वेदवादिभिः ॥ ४४ ॥

एवं सदात्मानमखण्डितात्मना
 विचारमाणस्य विशुद्धभावना ।
 हन्यादविद्यामचिरेण कारकै
 रसायनं यद्वदुपासितं रुजः ॥ ४५ ॥

विविक्त आसीन उपारतेन्द्रियो
 विनिर्जितात्मा विमलान्तराशयः ।
 विभावयेदेकमनन्यसाधनो
 विज्ञानदृक्केवल आत्मसंस्थितः ॥ ४६ ॥

विश्वं यदेतत्परमात्मदर्शनम्
 विलापयेदात्मनि सर्वकारणे ।
 पूर्णाश्रिदानन्दमयोऽवतिष्ठते
 न वेद बाह्यं न च किञ्चिदान्तरम् ॥ ४७ ॥

पूर्वं समाधेरखिलं विचिन्तये-
 दोङ्कारमात्रं सचराचरं जगत् ।
 तदेव वाच्यं प्रणवो हि वाचको
 विभाव्यतेऽज्ञानवशान्न बोधतः ॥ ४८ ॥

अकारसंज्ञः पुरुषो हि विश्वको
 ह्युकारकस्तैजस ईर्यते क्रमात्।
 प्राज्ञो मकारः परिपठ्यतेऽखिलैः
 समाधिपूर्वं न तु तत्त्वतो भवेत् ॥ ४९ ॥

विश्वं त्वकारं पुरुषं विलापये-
 दुकारमध्ये बहुधा व्यवस्थितम्।
 ततो मकारे प्रविलाप्य तैजसम्
 द्वितीयवर्णं प्रणवस्य चान्तिमे ॥ ५० ॥

मकारमप्यात्मनि चिद्धने परे
 विलापयेद्प्राज्ञमपीह कारणम्।
 सोऽहं परं ब्रह्म सदा विमुक्तिमद्-
 विज्ञानदृष्ट्युक्त उपाधितोऽमलः ॥ ५१ ॥

एवं सदा जातपरात्मभावनः
 स्वानन्दतुष्टः परिविस्मृताखिलः।
 आस्ते स नित्यात्मसुखप्रकाशकः
 साक्षाद्विमुक्तोऽचलवारिसिन्धुवत् ॥ ५२ ॥

एवं सदाभ्यस्तसमाधियोगिनो
 निवृत्तसर्वेन्द्रियगोचरस्य हि।
 विनिर्जिताशेषरिपोरहं सदा
 दृश्यो भवेयं जितषड्गुणात्मनः ॥ ५३ ॥

ध्यात्वैवमात्मानमहर्निशं मुनि-
 स्तिष्ठेत्सदा मुक्तसमस्तबन्धनः।
 प्रारब्धमश्नन्नभिमानवर्जितो
 मय्येव साक्षात्प्रविलीयते ततः ॥ ५४ ॥

आदौ च मध्ये च तथैव चान्ततो
 भवं विदित्वा भयशोककारणम्।
 हित्वा समस्तं विधिवादचोदितम्
 भजेत्स्वमात्मानमथाखिलात्मनाम् ॥ ५५ ॥

आत्मन्यभेदेन विभावयन्निदम्
 भवत्यभेदेन मयाऽऽत्मना तदा।
 यथा जलं वारिनिधौ यथा पयः
 क्षीरे वियद्व्योम्न्यनिले यथाऽनिलः ॥ ५६ ॥

इत्थं यदीक्षेत हि लोकसंस्थितो
 जगन्मृषैवेति विभावयन्मुनिः।
 निराकृतत्वाच्छ्रुतियुक्तिमानतो
 यथेन्दुभेदो दिशि दिग्भ्रमादयः ॥ ५७ ॥

यावन्न पश्येदखिलं मदात्मकम्
 तावन्मदाराधनतत्परो भवेत्।
 श्रद्दालुरत्यूर्जितभक्तिलक्षणो
 यस्तस्य दृश्योऽहमहर्निशं हृदि ॥ ५८ ॥

रहस्यमेतच्छ्रुतिसारसङ्ग्रहम्
 मया विनिश्चित्य तवोदितं प्रिय।
 यस्त्वेतदालोचयतीह बुद्धिमान्
 स मुच्यते पातकराशिभिः क्षणात् ॥ ५९ ॥

भ्रातर्यदीदं परिदृश्यते जगन्-
 मायैव सर्वं परिहृत्य चेतसा।
 मद्भावनाभावितशुद्धमानसः
 सुखी भवानन्दमयो निरामयः ॥ ६० ॥

यः सेवते मामगुणं गुणात्परम्
 हृदा कदा वा यदि वा गुणात्मकम्।
 सोऽहं स्वपादाञ्चितरेणुभिः स्पृशन्
 पुनाति लोकत्रितयं यथा रविः ॥ ६१ ॥

विज्ञानमेतदखिलं श्रुतिसारमेकम्
 वेदान्तवेद्यचरणेन मयैव गीतम्।
 यः श्रद्धया परिपठेद्गुरुभक्तियुक्तो
 मद्रूपमेति यदि मद्वचनेषु भक्तिः ॥ ६२ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकाण्डे पञ्चमे
 सर्गे रामगीता सम्पूर्णा ॥

॥ वाल्मीक्योपदेशः ॥

वाल्मीकिरुवाच

शृणु वक्ष्यामि ते सर्वं सङ्क्षेपाद्वन्धमोक्षयोः ।
 स्वरूपं साधनं चापि मत्तः श्रुत्वा यथोदितम् ॥ ४० ॥
 तथैवाऽऽचर भद्रं ते जीवन्मुक्तो भविष्यसि ।
 देह एव महागेहमदेहस्य चिदात्मनः ॥ ४१ ॥
 तस्याहङ्कार एवास्मिन्मन्त्री तेनैव कल्पितः ।
 देहगेहाभिमानं स्वं समारोप्य चिदात्मनि ॥ ४२ ॥
 तेन तादात्म्यमापन्नः स्वचेष्टितमशेषतः ।
 विदधाति चिदानन्दे तद्वासितवपुः स्वयम् ॥ ४३ ॥
 तेन सङ्कल्पितो देही सङ्कल्पनिगडावृतः ।
 पुत्रदारगृहादीनि सङ्कल्पयति चानिशम् ॥ ४४ ॥
 सङ्कल्पयन् स्वयं देही परिशोचति सर्वदा ।
 त्रयस्तस्याहमो देहा अधमोत्तममध्यमाः ॥ ४५ ॥
 तमः सत्त्वरजः संज्ञा जगतः कारणं स्थितेः ।
 तमोरूपाद्धि सङ्कल्पान्नित्यं तामसचेष्टया ॥ ४६ ॥
 अत्यन्तं तामसो भूत्वा कृमिकीटत्वमाप्नुयात् ।
 सत्त्वरूपो हि सङ्कल्पो धर्मज्ञानपरायणः ॥ ४७ ॥
 अदूरमोक्षसाम्राज्यः सुखरूपो हि तिष्ठति ।
 रजोरूपो हि सङ्कल्पो लोके स व्यवहारवान् ॥ ४८ ॥
 परितिष्ठति संसारे पुत्रदारानुरञ्जितः ।
 त्रिविधं तु परित्यज्य रूपमेतन्महामते ॥ ४९ ॥

सङ्कल्पं परमाप्नोति पदमात्मपरिक्षये।
 दृष्टीः सर्वाः परित्यज्य नियम्य मनसा मनः ॥ ५० ॥
 सबाह्याभ्यन्तरार्थस्य सङ्कल्पस्य क्षयं कुरु।
 यदि वर्षसहस्राणि तपश्चरसि दारुणम् ॥ ५१ ॥
 पातालस्थस्य भूस्थस्य स्वर्गस्थस्यापि तेऽनघ।
 नान्यः कश्चिदुपायोऽस्ति सङ्कल्पोपशमादृते ॥ ५२ ॥
 अनाबाधेऽविकारे स्वे सुखे परमपावने।
 सङ्कल्पोपशमे यत्नं पौरुषेण परं कुरु ॥ ५३ ॥
 सङ्कल्पतन्तौ निखिला भावाः प्रोताः किलानघ।
 छिन्ने तन्तौ न जानीमः क्व यान्ति विभवाः पराः ॥ ५४ ॥
 निःसङ्कल्पो यथाप्राप्तव्यवहारपरो भव।
 क्षये सङ्कल्पजालस्य जीवो ब्रह्मत्वमाप्नुयात् ॥ ५५ ॥
 अधिगतपरमार्थतामुपेत्य प्रसभमपास्य विकल्पजालमुच्चैः।
 अधिगमय पदं तदद्वितीयं विततसुखाय सुषुप्तचित्तवृत्तिः ॥ ५६ ॥
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकाण्डे षष्ठे सर्गे
 वाल्मीक्योपदेशः सम्पूर्णः ॥

॥ वाली-सुग्रीव-कथा ॥

श्री राम उवाच

वालिसुग्रीवयोर्जन्म श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः।
 रवीन्द्रौ वानराकारौ जज्ञाताविति नः श्रुतम् ॥ १ ॥

अगस्त्य उवाच

मेरोः स्वर्णमयस्याद्रेर्मध्यशृङ्गे मणिप्रभे।
तस्मिन् सभाऽऽस्ते विस्तीर्णा ब्रह्मणः शतयोजना ॥ २ ॥

तस्यां चतुर्मुखः साक्षात्कदाचिद्योगमास्थितः।
नेत्राभ्यां पतितं दिव्यमानन्दसलिलं बहु ॥ ३ ॥

तद्गृहीत्वा करे ब्रह्मा ध्यात्वा किञ्चित्तदत्यजत्।
भूमौ पतितमात्रेण तस्माज्जातो महाकपिः ॥ ४ ॥

तमाह द्रुहिणो वत्स किञ्चित्कालं वसात्र मे।
समीपे सर्वशोभाढ्ये ततः श्रेयो भविष्यति ॥ ५ ॥

इत्युक्तो न्यवसत्तत्र ब्रह्मणा वानरोत्तमः।
एवं बहुतिथे काले गते ऋक्षाधिपः सुधीः ॥ ६ ॥

कदाचित्पर्यटन्नद्रौ फलमूलार्थमुद्यतः।
अपश्यदिव्यसलिलां वापीं मणिशिलान्विताम् ॥ ७ ॥

पानीयं पातुमागच्छत्तत्र छायामयं कपिम्।
दृष्ट्वा प्रतिकपिं मत्वा निपपात जलान्तरे ॥ ८ ॥

तत्रादृष्ट्वा हरि शीघ्रं पुनरुत्सृत्य वानरः।
अपश्यत्सुन्दरीं रामामात्मानं विस्मयं गतः ॥ ९ ॥

ततः सुरेशो देवेशं पूजयित्वा चतुर्मुखम्।
गच्छन् मध्याह्नसमये दृष्ट्वा नारीं मनोरमाम् ॥ १० ॥

कन्दर्पशरविद्धाङ्गस्त्यक्तवान् वीर्यमुत्तमम्।
तामप्राप्यैव तद्वीजं वालदेशेऽपतद्भुवि ॥ ११ ॥

वाली समभवत्तत्र शक्रतुल्यपराक्रमः।
 तस्य दत्त्वा सुरेशानः स्वर्णमालां दिवं गतः ॥ १२ ॥
 भानुरप्यागतस्तत्र तदानीमेव भामिनीम्।
 दृष्ट्वा कामवशो भूत्वा ग्रीवादेशेऽसृजन्महत् ॥ १३ ॥
 बीजं तस्यास्ततः सद्यो महाकायोऽभवद्धरिः।
 तस्य दत्त्वा हनूमन्तं सहायार्थं गतो रविः ॥ १४ ॥
 पुत्रद्वयं समादाय गत्वा सा निद्रिता क्वचित्।
 प्रभातेऽपश्यदात्मानं पूर्ववद्धानराकृतिम् ॥ १५ ॥
 फलमूलादिभिः सार्धं पुत्राभ्यां सहितः कपिः।
 नत्वा चतुर्मुखस्याग्रे ऋक्षराजः स्थितः सुधीः ॥ १६ ॥
 ततोऽब्रवीत्समाश्वास्य बहुशः कपिकुञ्जरम्।
 तत्रैकं देवतादूतमाहूयामरसन्निभम् ॥ १७ ॥
 गच्छ दूत मयाऽऽदिष्टो गृहीत्वा वानरोत्तमम्।
 किष्किन्धां दिव्यनगरीं निर्मितां विश्वकर्मणा ॥ १८ ॥
 सर्वसौभाग्यवलितां देवैरपि दुरासदाम्।
 तस्यां सिंहासने वीरं राजानमभिषेचय ॥ १९ ॥
 सप्तद्वीपगता ये ये वानराः सन्ति दुर्जयाः।
 सर्वे ते ऋक्षराजस्य भविष्यन्ति वशेऽनुगाः ॥ २० ॥
 यदा नारायणः साक्षाद्रामो भूत्वा सनातनः।
 भूभारासुरनाशाय सम्भविष्यति भूतले ॥ २१ ॥
 तदा सर्वे सहायार्थं तस्य गच्छन्तु वानराः।
 इत्युक्तो ब्रह्मणा दूतो देवानां स महामतिः ॥ २२ ॥

यथाऽऽज्ञप्तस्तथा चक्रे ब्रह्मणा तं हरीश्वरम्।
 देवदूतस्ततो गत्वा ब्रह्मणे तन्न्यवेदयत् ॥ २३ ॥
 तदादि वानराणां सा किष्किन्धाऽभून्नृपाश्रयः ॥ २४ ॥
 सर्वेश्वरस्त्वमेवासीरिदानीं ब्रह्मणार्थितः।
 भूमेर्भारो हतः कृत्स्नस्त्वया लीलानृदेहिना।
 सर्वभूतान्तरस्थस्य नित्यमुक्तचिदात्मनः ॥ २५ ॥
 अखण्डानन्तरूपस्य कियानेष पराक्रमः।
 तथाऽपि वर्ण्यते सद्भिर्लीलामानुषरूपिणः ॥ २६ ॥
 यशस्ते सर्वलोकानां पापहत्यै सुखाय च।
 य इदं कीर्तयेन्मर्त्यो वालिसुग्रीवयोर्महत् ॥ २७ ॥
 जन्म त्वदाश्रयत्वात्स मुच्यते सर्वपातकैः ॥ २८ ॥
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकाण्डे तृतीये
 सर्गे वाली-सुग्रीव-कथा सम्पूर्णा ॥

॥ रामोपदेशः ॥

श्री महादेव उवाच

एकान्ते ध्याननिरते एकदा राघवे सति।
 ज्ञात्वा नारायणं साक्षात्कौसल्या प्रियवादिनी ॥ ५३ ॥
 भक्त्याऽऽगत्य प्रसन्नं तं प्रणता प्राह हृष्टधीः।
 राम त्वं जगतामादिरादिमध्यान्तवर्जितः ॥ ५४ ॥
 परमात्मा परानन्दः पूर्णः पुरुष ईश्वरः।
 जातोऽसि मे गर्भगृहे मम पुण्यातिरेकतः ॥ ५५ ॥

अवसाने ममाप्यद्य समयोऽभूद्रघूत्तम।
 नाद्याप्यबोधजः कृत्स्नो भवबन्धो निवर्तते ॥ ५६ ॥
 इदानीमपि मे ज्ञानं भवबन्धनिवर्तकम्।
 यथा सङ्क्षेपतो भूयात्तथा बोधय मां विभो ॥ ५७ ॥
 निर्वेदवादिनीमेवं मातरं मातृवत्सलः।
 दयालुः प्राह धर्मात्मा जराजर्जरितां शुभाम् ॥ ५८ ॥
 मार्गास्त्रयो मया प्रोक्ताः पुरा मोक्षाप्तिसाधकाः।
 कर्मयोगो ज्ञानयोगो भक्तियोगश्च शाश्वतः ॥ ५९ ॥
 भक्तिर्विभिद्यते मातस्त्रिविधा गुणभेदतः।
 स्वभावो यस्य यस्तेन तस्य भक्तिर्विभिद्यते ॥ ६० ॥
 यस्तु हिंसां समुद्दिश्य दम्भं मात्सर्यमेव वा।
 भेददृष्टिश्च संरम्भी भक्तो मे तामसः स्मृतः ॥ ६१ ॥
 फलाभिसन्धिर्भोगार्थी धनकामो यशस्तथा।
 अर्चादौ भेदबुद्ध्या मां पूजयेत्स तु राजसः ॥ ६२ ॥
 परस्मिन्नर्पितं यस्तु कर्मनिर्हरणाय वा।
 कर्तव्यमिति वा कुर्याद्भेदबुद्ध्या स सात्त्विकः ॥ ६३ ॥
 मद्गुणाश्रयणादेव मय्यनन्तगुणालये।
 अविच्छिन्ना मनोवृत्तिर्यथा गङ्गाम्बुनोऽम्बुधौ ॥ ६४ ॥
 तदेव भक्तियोगस्य लक्षणं निर्गुणस्य हि।
 अहैतुक्यव्यवहिता या भक्तिर्मयि जायते ॥ ६५ ॥
 सा मे सालोक्यसामीप्यसार्ष्टिसायुज्यमेव वा।
 ददात्यपि न गृह्णन्ति भक्ता मत्सेवनं विना ॥ ६६ ॥

स एवात्यन्तिको योगो भक्तिमार्गस्य भामिनि।
 मद्भावं प्राप्नुयात्तेन अतिक्रम्य गुणत्रयम् ॥ ६७ ॥
 महता कामहीनेन स्वधर्माचरणेन च।
 कर्मयोगेन शस्तेन वर्जितेन विहिंसनात् ॥ ६८ ॥
 मद्दर्शनस्तुतिमहापूजाभिः स्मृतिवन्दनैः।
 भूतेषु मद्भावनया सङ्गेनासत्यवर्जनैः ॥ ६९ ॥
 बहुमानेन महतां दुःखिनामनुकम्पया।
 स्वसमानेषु मैत्र्या च यमादीनां निषेवया ॥ ७० ॥
 वेदान्तवाक्यश्रवणान्मम नामानुकीर्तनात्।
 सत्सङ्गेनार्जवेनैव ह्यहमः परिवर्जनात् ॥ ७१ ॥
 काङ्क्षया मम धर्मस्य परिशुद्धान्तरो जनः।
 मद्गुणश्रवणादेव याति मामञ्जसा जनः ॥ ७२ ॥
 यथा वायुवशाद्गन्धः स्वाश्रयाद्घ्राणमाविशेत्।
 योगाभ्यासरतं चित्तमेवमात्मानमाविशेत् ॥ ७३ ॥
 सर्वेषु प्राणिजातेषु ह्यहमात्मा व्यवस्थितः।
 तमज्ञात्वा विमूढात्मा कुरुते केवलं बहिः ॥ ७४ ॥
 क्रियोत्पन्नैर्नैकभेदैर्द्रव्यैर्मै नाम्ब तोषणम्।
 भूतावमानिनार्चयामर्चितोऽहं न पूजितः ॥ ७५ ॥
 तावन्मामर्चयेद्देवं प्रतिमादौ स्वकर्मभिः।
 यावत्सर्वेषु भूतेषु स्थितं चात्मनि न स्मरेत् ॥ ७६ ॥
 यस्तु भेदं प्रकुरुते स्वात्मनश्च परस्य च।
 भिन्नदृष्टेर्भयं मृत्युस्तस्य कुर्यान्न संशयः ॥ ७७ ॥

मामतः सर्वभूतेषु परिच्छिन्नेषु संस्थितम्।
 एकं ज्ञानेन मानेन मैत्र्या चार्चेदभिन्नधीः ॥ ७८ ॥
 चेतसैवानिशं सर्वभूतानि प्रणमेत्सुधीः।
 ज्ञात्वा मां चेतनं शुद्धं जीवरूपेण संस्थितम् ॥ ७९ ॥
 तस्मात्कदाचिन्नेक्षेत भेदमीश्वरजीवयोः।
 भक्तियोगो ज्ञानयोगो मया मातरुदीरितः ॥ ८० ॥
 आलम्ब्यैकतरं वाऽपि पुरुषः शुभमृच्छति।
 ततो मां भक्तियोगेन मातः सर्वहृदि स्थितम् ॥ ८१ ॥
 पुत्ररूपेण वा नित्यं स्मृत्वा शान्तिमवाप्स्यसि।
 श्रुत्वा रामस्य वचनं कौसल्याऽऽनन्दसंयुता ॥ ८२ ॥
 रामं सदा हृदि ध्यात्वा छित्त्वा संसारबन्धनम्।
 अतिक्रम्य गतीस्तिस्त्रोऽप्यवाप परमां गतिम् ॥ ८३ ॥
 कैकेयी चापि योगं रघुपतिगदितं पूर्वमेवाधिगम्य
 श्रद्धाभक्तिप्रशान्ता हृदि रघुतिलकं भावयन्ती गतासुः।
 गत्वा स्वर्गं स्फुरन्ती दशरथसहिता मोदमानावतस्थे
 माता श्रीलक्ष्मणस्याप्यतिविमलमतिः प्राप भर्तुः समीपम् ॥ ८४ ॥
 ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकाण्डे सप्तमः
 सर्गः सम्पूरणः ॥

